

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Privatinės teisės katedra**

Kornelijos Krutulytės,
V kurso, komercinės teisės
studijų šakos studentės

Magistro darbas

Vadovo civilinė atsakomybė bendrovės bankroto atveju

Vadovas: doc. dr. Lina Mikalonienė
Recenzentė: lekt. Renata Juzikienė

Vilnius

2020

TURINYS

ĮVADAS	2
1. VADOVO CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS TIKSLAS. JURIDINIŲ ASMENŲ NEMOKUMO ĮSTATYMO NAUJOVĖS	6
1.1. Vadovo civilinės atsakomybės tikslas	6
1.2. Juridinių asmenų nemokumo įstatymo naujovės	8
2. NETEISĖTI VEIKSMAI IR KALTĖ VADOVO CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS BANKROTO ATVEJU KONTEKSTE.....	10
2.1. Vadovo deliktinės atsakomybės rūšys bankrote.....	10
2.2. Vadovo neteisėtų veiksmų rūšys. Fiduciarinių pareigų pažeidimo daroma įtaka	13
2.3. Bankroto bylos neiškėlimo kaip vadovo neteisėtų veiksmų samprata	18
2.4. Privedimo prie bankroto kaip vadovo neteisėtų veiksmų samprata	20
2.5. Kaltė vadovo civilinės atsakomybės bankroto atveju kontekste	23
2.6. Bankroto bylos neiškėlimo ir privedimo prie bankroto kaip kaltės samprata.....	25
3. PRIEŽASTINIS RYŠIS VADOVO CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS BANKROTO ATVEJU KONTEKSTE.....	28
3.1. Priežastinio ryšio samprata.....	28
3.2. Priežastinio ryšio nustatymas kaip vadovo civilinės atsakomybės sąlyga bendrovės bankroto atveju Lietuvos teismų praktikoje	32
3.3. Priežastinio ryšio svarba ir problematika nustatant vadovo civilinę atsakomybę bendrovės bankroto atveju	34
4. ŽALOS SAMPRATA VADOVO CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS BENDROVĖS BANKROTO ATVEJU KONTEKSTE.....	39
4.1. Žalos samprata bankroto bylos neiškėlimo atveju	40
4.2. Žalos samprata privedimo prie bankroto atveju	45
IŠVADOS	48
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	51
SANTRAUKA	57
SUMMARY	58

Įvadas

Nagrinėjamos temos aktualumas. Nagrinėjama tema yra aktuali tema ne tik Lietuvos teisės sistemoje, tačiau ir visoje Europos Sąjungos teisėje. Lietuvos mastu tema yra svarbi dėl naujojo juridinių asmenų nemokumo įstatymo¹, pakeitusį iki 2020 m. sausio 1 d. galiojusį įmonių bankroto įstatymą², kuriuo įgyvendinta 2019 metų birželio 20 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2019/1023 dėl prevencinio restruktūrizavimo sistemų, skolų panaikinimo ir draudimo verstis veikla ir priemonių restruktūrizavimo, nemokumo ir skolų panaikinimo procedūrų veiksmingumui didinti. Direktyvos įgyvendinimo tikslas – greitesnis, sklandesnis ir veiksmingesnis bankroto proceso įgyvendinimas bei restruktūrizavimo galimybių išplėtimas (detaliau reglamentuojant restruktūrizavimo procesus)³. Direktyvos priėmimas ir įgyvendinimas visoje Europos Sąjungoje įrodo, jog bankroto ir restruktūrizavimo procesų problemos yra ne tik lokaliaios, pavienių narių problemos, bet ir globalios, visos Europos Sąjungos, problemos.

Naujovių poreikį bankroto procedūrose rodo ir statistika, susijusi su šiuo procesu. Įmonių bankroto atvejais kreditorių reikalavimų patenkinimo procentas pakankamai žemas⁴ (2019 m. I pusm. išregistruotų įmonių bendras kreditorių patenkinimo procentas buvo 14,5 proc., šiek tiek didesnis nei 2018 m. I pusm., t. y. 9,1 proc.)⁵⁶. Bankroto proceso trukmė išlieka pakankamai ilga (2019 m. I pusm. baigtos bankroto procedūros vidutiniškai truko 1,76 m., o per atitinkamą 2018 m. laikotarpį – 1,81 m.⁷; tyčinio bankroto trukmė – vidutiniškai 1,7 m.⁸). Tokios trukmės procesas ir jo neveiksmingumas rodo, jog kreditoriams turi būti užtikrintos visos galimybės kuo greičiau ir didesne apimtimi susigrąžinti prarastas investicijas. Juridinio asmens civilinė atsakomybė klausimų nekelia. Tačiau klausimų kelia vadovo deliktinė atsakomybė bendrovės bankroto atveju, jos galimumas, atsakomybė prieš kreditorius bei tokios atsakomybės apimtis, kadangi ne

¹ Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas. *Teisės aktų registras*, 2019-06-27, Nr. 10324. Toliau – JANĮ.

² Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas. *Valstybės žinios*, 2001-04-11, Nr. 31-1010. Toliau – ĮBĮ.

³ Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymo projekto aiškinamasis raštas. *Teisės aktų registras*, 2018-10-23, Nr. XIII P-2788. Iš 2017-10-10 Įmonių bankroto ir restruktūrizavimo bei fizinių asmenų bankroto procesų eigos 2017 m. sausio – birželio mėn. apžvalga Nr. (6.10) D2-2858. Audito, apskaitos, turto vertinimo ir nemokumo valdymo tarnyba prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos, p. 10. [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. kovo 8 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.avnt.lt/assets/Nemokumas/Duomenys-ir-analiz/2017-I-pusmAPZVALGA2017-09-30.pdf>>

⁴ N. B. toliau pateikiama statistika yra naujausia, t. y. po JANĮ įstatymo įsigaliojimo naujos oficialios statistikos nėra pateikiama.

⁵ 2019-09-30 Įmonių bankroto ir restruktūrizavimo bei fizinių asmenų bankroto procesų 2019 m. I pusmečio apžvalga Nr. Nr. (6.13)D4-1315 (duomenys teikiami Lietuvos statistikos departamentui). Audito, apskaitos, turto vertinimo ir nemokumo valdymo tarnyba prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos. [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. kovo 27 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.avnt.lt/assets/Veiklos-sritys/Nemokumas/Nemokumo-duomenys-ir-analize/2019-I-pusmSTATISTIKAI-APZVALGA2019-09-30.pdf>>, p. 10.

⁶ Skaičiuojant, kad visi pateikti reikalavimai sudaro 100 procentų.

⁷ *Ibid*, p. 7.

⁸ 2019-01-09 Tyčinių bankrotų apžvalga pasikeitus tyčinio bankroto požymių reglamentavimui. Audito, apskaitos, turto vertinimo ir nemokumo valdymo tarnyba prie Lietuvos Respublikos ministerijos. [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. kovo 27 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.avnt.lt/veiklos-sritys/nemokumas-2/moni-bankrotas/tycinis-bankrotas/#bankrotu>>, p. 3.

visos teisės sistemos pripažįsta vadovo atsakomybės galimumą⁹. Būtent vadovas laikomas subjektu, geriausiai žinančiu bendrovės finansinę padėtį ir galinčiu apsaugoti kreditorių interesus. Vienas iš tokių veikslių yra pareiga inicijuoti bankroto bylos iškėlimą. Vieni iš aktyviausių bankroto procesų iniciatorių 2019 m. I pusm. (po Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos ir Valstybinės mokesčių inspekcijos) buvo įmonių vadovai, kurie sudarė net 15,3 proc. visų 2019 m. I pusmečio bankrotų iniciatorių¹⁰. Vadovai ir 2019 m. I pusm. patenka į aktyviausių bankroto proceso iniciatorių trejetuką¹¹. Didesnį vadovų aktyvumą pradedant bankroto procesą rodo ir 2019 m. I pusm. duomenys¹². Palyginti su atitinkamu 2018 m. laikotarpiu matyti, kad inicijuojant bankroto procesus, vadovų skaičius išaugo 29 įmonėmis, kuriose nemokumo procesus pradėjo vadovai (arba 28,7 proc.)¹³. Vadovai inicijuoja nemokumo procedūrą, tačiau kyla klausimas, kokia civilinė atsakomybė kils (jeigu laikomasi pozicijos dėl tokios atsakomybės galimumo) bendrovės vadovui neinicijavus bankroto ar net privedus įmonę prie bankroto.

Atsižvelgiant į nurodytus argumentus, darbas laikytinas *akutaliu*.

Darbo tikslas ir uždaviniai. Pagrindinis šio darbo tikslas yra ištirti ir įvertinti vadovo civilinės atsakomybės sąlygas prieš bendrovės kreditorius bankroto atveju, kreditoriams ginant savo teises individualiai arba kolektyviai, kai vadovas laiku neinicijuoja bankroto bylos arba priveda bendrovę prie nemokumo. Siekiant įgyvendinti nurodytą tikslą, darbui keliami šie uždaviniai:

- (I) Apibrėžti vadovo civilinės atsakomybės bendrovės bankroto atveju tikslus bei nurodyti naujausius juridinio asmenų nemokumo įstatymo¹⁴ pakeitimus, susijusius su šiuo tikslu.
- (II) Apibrėžti neteisėtų veikslių, t. y. vadovui laiku neinicijavus bankroto bylos bei privedus bendrovę prie bankroto, sąvoką; išanalizuoti vadovo atsakomybės rūšis (priklausančias nuo fiduciarinių pareigų) bei fiduciarinės rūpestingumo pareigos

⁹ Pvz.: vadovo civilinės atsakomybės nepripažįsta Jungtinė Karalystė. Plačiau žr. kituose skyriuose.

¹⁰ 2019-09-30 Įmonių bankroto ir restruktūrizavimo bei fizinių asmenų bankroto procesų 2019 m. I pusmečio apžvalga Nr. Nr. (6.13)D4-1315 (duomenys teikiami Lietuvos statistikos departamentui). Audito, apskaitos, turto vertinimo ir nemokumo valdymo tarnyba prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos. [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. kovo 27 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.avnt.lt/assets/Veiklos-sritys/Nemokumas/Nemokumo-duomenys-ir-analize/2019-I-pusmSTATISTIKAI-APZVALGA2019-09-30.pdf>>, p. 2.

¹¹ 2019-05-09 Įmonių bankroto ir restruktūrizavimo bei fizinių asmenų bankroto procesų apžvalga. 2019 m. sausio – kovo mėn. apžvalga Nr. (6.13)D4-601 (preliminarūs duomenys). Audito, apskaitos, turto vertinimo ir nemokumo valdymo tarnyba prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos. [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. kovo 27 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.avnt.lt/assets/Veiklos-sritys/Nemokumas/Nemokumo-duomenys-ir-analize/2019-I-kevAPZVALGA2019-04-30.pdf>>, p. 2.

¹² 2019-09-30 Įmonių bankroto ir restruktūrizavimo bei fizinių asmenų bankroto procesų 2019 m. I pusmečio apžvalga Nr. Nr. (6.13)D4-1315 (duomenys teikiami Lietuvos statistikos departamentui). Audito, apskaitos, turto vertinimo ir nemokumo valdymo tarnyba prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos. [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. kovo 27 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.avnt.lt/assets/Veiklos-sritys/Nemokumas/Nemokumo-duomenys-ir-analize/2019-I-pusmSTATISTIKAI-APZVALGA2019-09-30.pdf>>, p. 3.

¹³ *Ibid*, p. 3.

¹⁴ Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas. *Teisės aktų registras*, 2019-06-27, Nr. 10324.

kreditoriams problematiką. Apibrėžti kaltės, vadovui laiku neinicijavus bankroto bylos ir privedus įmonę prie bankroto, sampratą; išanalizuoti galimas vadovo kaltės rūšis bankrote.

- (III) Nustatyti, ar Lietuvos teisės doktrinoje pakankamai analizuojamas priežastinis ryšys. Apibrėžti faktinio ir priežastinio ryšio paskirtį, vadovo civilinės atsakomybės bendrovės bankroto atveju kontekste. Apibrėžti priežastinio ryšio sąvokas vadovui laiku neinicijavus bankroto bylos bei privedus bendrovę prie bankroto. Nustatyti priežastinio ryšio daromą įtaką skirtingoms vadovo civilinės atsakomybės rūšims (t. y. pilnai, dalinei ir solidariai atsakomybei).
- (IV) Apibrėžti žalos sampratą vadovo civilinės atsakomybės bendrovės bankroto kontekste; nustatyti žalos apskaičiavimo kriterijus vadovui laiku neinicijavus bankroto bylos iškėlimo bei privedus bendrovę prie bankroto.

Darbo objektas. Darbo pavadinimas nurodo, kad jame bus aptariama vadovo atsakomybė bendrovės bankroto atveju. Darbe nebus nagrinėjami visi galimi vadovo civilinės atsakomybės atvejai, įmonei tapus nemokiai. Dėmesys bus skiriamas tik vadovo civilinei atsakomybei, laiku neinicijavus bankroto bylos iškėlimo ir privedus bendrovę prie bankroto, bei kreditorių galimybėms ginti savo pažeistas teises individualiai arba kolektyviai.

Metodai. Tam, kad būtų pasiektas nurodytas tikslas ir įvykdyti išskirti uždaviniai, buvo naudojamas istorinis, lyginamasis, sisteminis ir loginis, teleologinis metodai.

- (I) Lyginamasis. Pagrindinis naudojamas metodas – lyginamasis. Buvo lyginama Lietuvos Respublikos vadovo deliktinė atsakomybė, bendrovės bankroto atveju ir Jungtinės Karalystės deliktinės atsakomybės institutas. Jungtinės Karalystės teisės sistema pasirinkta dėl ilgalaikių ir gilių tradicijų deliktų teisės srityje. Skirtingas nei Lietuvos deliktų teisės instituto reglamentavimas padeda geriau suprasti ir palyginti Lietuvos teisės sistemai reikalingus pakeitimus bei detalesnio reglamentavimo galimus variantus.
- (II) Istorinis. Istorinis metodas naudojamas siekiant pabrėžti vadovo civilinės atsakomybės reglamentavimo raidą ir naujas reglamentavimo tendencijas bei civilinės atsakomybės būtinybę.
- (III) Sisteminis ir loginis. Sisteminis teisės aiškinimo metodas naudojamas norint nustatyti bendrųjų ir specialiųjų normų koreliaciją bei taikymą kaip vadovo atsakomybės pagrindą. Sisteminis ir loginis metodai šiame darbe naudojami, siekiant pašalinti prieštaravimus, atsirandančius analizuojant doktriną bei teismų praktiką vadovo civilinės atsakomybės bankroto atveju kontekste.

- (IV) Teleologinis. Teleologinis teisės aiškinimo metodas pasirinktas, norint įvertinti tikrąją įstatymo leidėjo valią ir tikslus, priimant naująjį juridinių asmenų nemokumo įstatymą, kuriuo buvo įgyvendinta Europos Sąjungos direktyva¹⁵.

Darbo originalumas. Apie vadovo civilinę atsakomybę kreditoriams teisinėje sistemoje yra rašę ir ją analizavę daug Lietuvos bei užsienio autorių: L. Didžiulis, R. Greičius, A. Keay, H. Zhang, L. Mikalonienė. L. Didžiulis, R. Greičius, A. Keay ir H. Zhang tyrė vadovo fiduciarinių pareigų daromą įtaką vadovo civilinei atsakomybei bankroto atveju bei tokios atsakomybės galimumą. L. Mikalonienė savo darbuose analizavo akcininko atsakomybę bankroto proceso metu, tačiau plačiau nebuvo nagrinėtas santykis tarp vadovo atsakomybės, neinicijavus bankroto bylos bei privedus bendrovę prie bankroto, ir kreditorių teisių gynimo būdų tokiu atveju. Todėl šis darbas laikytinas *originaliu*.

Šaltiniai. Šiame darbe daugiausiai pasinaudota Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika, kuri detalizuoja vadovo civilinės atsakomybės sąlygas bendrovės bankroto atveju. Taip pat pasiremta nacionaliniais šaltiniais – Lietuvos Respublikos civiliniu kodeksu¹⁶, nustatančiu bendrąsias civilinės atsakomybės sąlygas, bei juridinių asmenų nemokumo įstatymu¹⁷, detalizuojančiu vadovo atsakomybę bankroto atveju. Remtasi Lietuvos bei užsienio mokslininkų darbais, kuriuose buvo analizuojama vadovo atsakomybė nagrinėjamos temos kontekste. Tyrimui naudota ši Lietuvos teisės doktrina: L. Mikalonienės monografija „Uždarosios akcinės bendrovės akcininko civilinė atsakomybė bendrovės kreditoriams, bendrovei ir kitiems akcininkams“, Lietuvos notarų rūmų išleista doktrininė knyga „Notarų civilinė atsakomybė“, L. Didžiulio straipsnis „Fiduciarinių pareigų instituto kilmė, esmė ir recepcija“. Panaudoti šie užsienio teisės mokslininkų darbai: A. Keay ir H. Zhang „Incomplete contracts, contingent fiduciaries and a director’s duty to creditors“ bei W. Van Gerven, J. Lever ir P. Laroiche P. „Tort Law“.

¹⁵ 2019 metų birželio 20 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2019/1023 dėl prevencinio restruktūrizavimo sistemų, skolų panaikinimo ir draudimo verstis veikla ir priemonių restruktūrizavimo, nemokumo ir skolų panaikinimo procedūrų veiksmingumui didinti.

¹⁶ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000-09-06, Nr. 74-2262. Toliau – CK.

¹⁷ Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas. *Teisės aktų registras*, 2019-06-27, Nr. 10324.

1. Vadovo civilinės atsakomybės tikslas. Juridinių asmenų nemokumo įstatymo naujovės

1.1. Vadovo civilinės atsakomybės tikslas

Jau senovės romėnų privatinė teisė vieninteliu teisių ir pareigų subjektu pripažino žmogų, tačiau viešojoje teisėje buvo skiriami įvairių rūšių žmonių susivienijimai: 1) *universitas personarum*, t. y. žmonių bendrija – valstybė (*respublica*), komuna (*municipia*), religinės, švietimo ir kitokios organizacijos (*sodalitas, collegium, societas*); 2) *universitas rerum*, t. y. kapitalo, turto korporacija, skirta tam tikram tikslui įgyvendinti¹⁸. Teisių ir pareigų subjektais būdavo pripažįstami būtent šie susivienijimai, o ne juos sudarantys žmonės¹⁹. XIII a. Romos popiežius Inokentijus IV davė pradžią vadinamajai „fikcijos“ teorijai. Ši istorinė asmenybė nurodė, kad juridinis asmuo egzistuoja tik žmonių sąmonėje kaip jų sąmonės produktas: jis neturi nei kūno, nei valios, ir veikia tik dėka visuomenės narių – žmonių²⁰. Todėl juridinis asmuo yra *persona ficta*, t. y. dirbtinis teisės subjektas, neturintis žmogui būdingų atributų, tačiau dalyvaujantis įvairiuose santykiuose savo, o ne jį sudarančių narių vardu²¹. Fikcijos teorija buvo prisiminta XIX a., kai sparčiai besivystanti pramonė reikalavo ne tik liberalizuoti korporacijų steigimo tvarką, bet ir vertė ieškoti naujų formų, kurios padėtų vystyti verslą (palengvintų verslo vystymą)²². Taip atsirado ribotos atsakomybės doktrina, kuri numatė, jog už savo prievoles juridiniai asmenys atsako visu savo turtu, t. y. juridinio asmens dalyviai (juridinio asmens valdymo organų nariai) neatsako savo turtu. Tačiau kartu su ribotos atsakomybės doktrina atsirado ir išimtis, kai už savo nesąžiningus veiksmus privalo atsakyti bendrovės dalyviai.

Pabrėžtina, jog Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas civilinę atsakomybę apibrėžia kaip turtinę prievolę, kurios viena šalis turi teisę reikalauti atlyginti nuostolius (žalą) ar sumokėti už netesybas (baudą, delspinigius), o kita šalis privalo atlyginti padarytus nuostolius (žalą) ar sumokėti netesybas (baudą, delspinigius)²³. Išskiriamos dvi civilinės atsakomybės rūšys: deliktinė ir sutartinė²⁴. Nagrinėjamos temos kontekste bus aktuali tik deliktinė atsakomybė.

Ne mažiau svarbi ir bendrovės vadovo sąvoka. Bendrovės vadovas pagal akcinių bendrovių įstatymo²⁵ 37 straipsnio 1 dalį yra vienasmenis bendrovės valdymo organas, kuriuo gali būti tik fizinis asmuo (37 straipsnio 2 dalis). Vadovu negali būti asmuo, kuris neturi teisės eiti šių pareigų²⁶.

¹⁸ Abramavičius A.; Mikelėnas V. „Žmonių vadovų teisinė atsakomybė“ (antras leidimas). Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 1999, p. 252-253.

¹⁹ *Ibid.*

²⁰ *Ibid.*

²¹ *Ibid.*

²² *Ibid.*

²³ CK 6.245 straipsnio 1 dalis.

²⁴ CK 6.245 straipsnio 2 dalis.

²⁵ Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000-07-31, Nr. 64-1914. Toliau – ABĮ.

²⁶ ABĮ 37 str. 2 d.

Svarbu atkreipti dėmesį į tai, jog Lietuvos Respublikos smulkaus ir vidutinio verslo plėtros įstatymo²⁷ 2 straipsnio 7 dalyje nurodyta, kad įmonė – tai ekonominę veiklą vykdančio juridinio asmens ABĮ²⁸ 2 straipsnio 1 dalis bendrovę apibrėžia kaip įmonę, kurios įstatinis kapitalas padalintas į dalis, vadinamas akcijomis. Šio darbo kontekste vartojami abu apibrėžimai, laikant juos sinonimais, tačiau darbas siejamas tik su akcinėmis ir uždarosiomis akcinėmis bendrovėmis.

Vadovo civilinės atsakomybės tikslas neatsiejamas nuo bendrovės organų civilinės atsakomybės tikslų, tačiau tiek Lietuvos, tiek užsienio teismų praktikoje ir doktrinoje didelis dėmesys skiriamas būtent vadovo civilinei atsakomybei. Tam yra kelios priežastys.

Pirma, CK 2.81 straipsnio 1 dalyje nustatyta bendroji taisyklė, jog juridiniai asmenys įgyja civilines teises, prisiima civilines pareigas ir jas įgyvendina per savo organus, kurie yra sudaromi ir veikia pagal įstatymus bei juridinių asmenų steigimo dokumentus. CK 2.82 straipsnio 2 dalyje detalizuojama: kiekvienas juridinis asmuo turi turėti vienasmenį ar kolegialų valdymo organą ir dalyvių susirinkimą, jeigu steigimo dokumentuose ir juridinių asmenų veiklą reglamentuojančiuose įstatymuose nenumatyta kitokia organų struktūra. Šio straipsnio 3 dalyje numatyta, kad valdymo organas atsako už juridinio asmens dalyvių susirinkimo sušaukimą, pranešimą juridinio asmens dalyviams apie esminius įvykius, turinčius reikšmės juridinio asmens veiklai, juridinio asmens veiklos organizavimą, juridinio asmens dalyvių apskaitą, veiksmus, nurodytus šio kodekso 2.4 straipsnio 3 dalyje, jei kitaip nenumatyta atskirų juridinių asmenų veiklą reglamentuojančiuose įstatymuose. Esant vienasmeniam valdymo organui, t. y. vadovui, visos pareigos nurodytos CK 2.82 str. 3 d. tenka vadovui, net esant kolegialiam valdymo organui, t. y. valdybai ir vadovui, kasdieninių pareigų atlikimas priskiriamas vadovo kompetencijai (ABĮ²⁹ 37 straipsnio 8 dalis). Taip pat jis turi tam tikrų, jau minėtų, specifinių ir tik jo kompetencijai priskirtų pareigų (jas reglamentuoja ne tik minėtasis CK 2.82 str., bet ir ABĮ³⁰ 37 straipsnio 10 ir 12 dalys bei kiti įstatymai). Galima teigti, kad vadovas yra pirmasis subjektas įmonėje, sužinantis apie įmonės finansinę padėtį bei turintis pareigą tokia padėtimi domėtis.

Antra, bendrovės vadovas – tai subjektas, kuris turi plačiausiai įstatymiškai reglamentuotą teisių ir pareigų visumą. Šia nuostatą patvirtina Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika, kurioje teigiama, jog bendrovės vadovas turi daugiausiai pareigų pagal įstatymą, lyginant su kitais valdymo ir priežiūros organais, o vienpakopės valdymo struktūros atveju – visas įstatyme

²⁷ Lietuvos Respublikos smulkaus ir vidutinio verslo plėtros įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 1998-12-11, Nr. 109-2993.

²⁸ Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000-07-31, Nr. 64-1914.

²⁹ *Ibid.*

³⁰ *Ibid.*

įtvirtintas valdymo organų pareigas³¹. Dėl šios priežasties vadovas remiasi aiškiomis gairėmis, kuriomis vadovaudamasis turi priimti sprendimus įmonėje tam, kad įmonė nepatirtų bankroto. Toks pareigų reglamentavimas svarbus ir tam, jog būtų užtikrinti civilinių teisinio apibrėžtumo, teisėtų lūkesčių ir neleistinumo piktnaudžiauti teise principai³².

Trečia, vadovo civilinė atsakomybė dažnai yra dar vienas (kai kuriais atvejais, kaip, pvz.: JAV, net ir vienas iš pagrindinių) apsaugos garantas kreditoriams. Tai juos apsaugo ne tik bendrovės bankroto atveju, bet ir tampa sąlyginiu garantu, kad įmonė nebūtų privesta iki bankroto, kas skatina investicijas bei visokeriopos civilinių teisių teisminės gynybos principo realizavimą teisme³³. Pvz.: įmonės vadovui nustatyta pareiga laiku inicijuoti bankroto procedūrą³⁴. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pabrėžė, kad pareiga laiku inicijuoti bankroto bylą visų pirma kyla vadovui, o ne akcininkui, nes vadovas yra tas asmuo, kuris geriausiai žino (privalo žinoti) įmonės finansinę būklę, jos galimybę vykdyti priimtus finansinius įsipareigojimus, suėjus jų vykdymo terminui, todėl privalo nedelsdamas veikti, jei finansinė padėtis pasikeičia taip, kad kyla įmonės nemokumo grėsmė³⁵.

Apibendrinant, teigtina, jog įmonės bankroto atveju vadovo civilinės atsakomybės tikslas yra užtikrinti CK 1.2 straipsnio 1 dalyje numatytus principus ir investuoti į bendrovę, taip suteikiant kreditoriams paskatą bei garantą.

Atsižvelgiant į šias išvadas, toliau bus analizuojama tik vadovo civilinė atsakomybė.

1.2. Juridinių asmenų nemokumo įstatymo naujovės

Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas (toliau – JANI)³⁶ priimtas tik 2020 metų sausio 1 dieną, todėl yra svarbu aptarti esminius skirtumus (vadovo civilinės atsakomybės bankroto atveju kontekste), lyginant su prieš tai galiojusių įmonių bankroto įstatymu (toliau – ĮBI)³⁷. Šiuo įstatymu įgyvendinta 2019 metų birželio 20 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2019/1023 dėl prevencinio restruktūrizavimo sistemų, skolų panaikinimo ir draudimo

³¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje apžvalga. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. balandžio 6 d. Bendrovės valdymo organų civilinę atsakomybę reglamentuojančių teisės normų taikymo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje apžvalga,“ Teismų praktika, 45 (2017).

³² CK 1.2 str. 1 d.

³³ Tokia išvada darytina pagal Lauryno Didžiulio straipsnį. DIDŽIULIS, Laurynas. *Bendrovės vadovų civilinė atsakomybė kreditoriams*. Vilnius: Justitia, 2008, p. 53.

³⁴ Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymo 5 str. 1 punktą. *Teisės aktų registras*, 2019-06-27, Nr. 10324.

³⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje apžvalga. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. balandžio 6 d. Bendrovės valdymo organų civilinę atsakomybę reglamentuojančių teisės normų taikymo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje apžvalga,“ Teismų praktika, 45 (2017), p.74.

N. B. . Įmonės vadovo pareiga inicijuoti bankroto bylą plačiau bus aptariama kitame skyriuje.

³⁶ Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas. *Teisės aktų registras*, 2019-06-27, Nr. 10324.

³⁷ Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas. *Valstybės žinios*, 2001-04-11, Nr. 31-1010.

verstis veikla ir priemonių restruktūrizavimo, nemokumo ir skolų panaikinimo procedūrų veiksmingumui didinti.

Kaip nurodoma juridinių asmenų nemokumo įstatymo projekto aiškinamajame rašte³⁸, kurio pagrindu priimtas juridinių asmenų nemokumo įstatymas, pagrindinis projekto tikslas – sudaryti sąlygas veiksmingam juridinių asmenų nemokumo (restruktūrizavimo ir bankroto) procesui³⁹.

Pirmas, vienas iš svarbiausių pakeitimų, tai pakeista nemokumo sąvoka. ĮBĮ 2 straipsnio 8 dalyje buvo numatyta, jog įmonės nemokumas – įmonės būseną, kai įmonė nevykdo įsipareigojimų (nemoka skolų, neatlieka iš anksto apmokėtų darbų ir kt.) ir pradelsti įmonės įsipareigojimai (skolos, neatlikti darbai ir kt.) viršija pusę į jos balansą įrašyto turto vertę. JANĮ 2 straipsnio 7 dalis, savo ruožtu, juridinio asmens nemokumą įvardija kaip juridinio asmens būseną, kai juridinis asmuo laiku negali vykdyti turtinių prievolių arba juridinio asmens įsipareigojimai viršija jo turto vertę.

Nagrinėjamos temos kontekste taip pat aktualu ir tai, jog pagal ĮBĮ 35 straipsnį pirmąja eile buvo tenkinami darbuotojų reikalavimai, susiję su darbo santykiais reikalavimai atlyginti žalą dėl suluošinimo ar kitokio kūno sužalojimo, susirgimo profesine liga arba dėl mirties nuo nelaimingo atsitikimo darbe, taip pat fizinių ir juridinių asmenų reikalavimai apmokėti už perdirbti supirktą žemės ūkio produkciją. Pagal JANĮ darbuotojų reikalavimai pasislenka į antrą eilę, o pirma eilę tenkinami kreditorių, suteikusių įkeitimu ir (ar) hipoteka neužtikrintą naują ir (ar) tarpinį finansavimą, reikalavimai, kilę juridiniam asmeniui negrąžinus paskolų sutartyse nustatytais terminais (JANĮ 94 straipsnio 2 dalies 1 punktas).

ĮBĮ 8 straipsnio 1 dalyje buvo numatytas įmonės administracijos vadovo (savininkų) pareiškimas teismui dėl bankroto bylos iškėlimo. JANĮ vadovo pareiga iškelti bankroto bylą yra išskirta atskirai. Numatytas 5 darbo dienų terminas (nuo sužinojimo apie įmonės finansinę padėtį) inicijuoti nemokumo procesą (JANĮ 5 straipsnio 3 punktas).

Numatomi ir kiti svarbūs pakeitimai – tokie, kaip bankroto bylos sprendimas ne teisminiu būdu, galimybė bankrutuojančiai įmonei pasinaudoti restruktūrizavimo galimybe, visiškai nemokios bendrovės pertvarkymas juridinių asmenų registro iniciatyva ir t. t.

Plačiau pakeitimai bus aptarti kitose šio darbo struktūrinėse dalyse.

Reziumuojant, galima teigti, jog pagrindinis naujojo įstatymo tikslas – užtikrinti veiksmingesnį juridinių asmenų bankroto ir restruktūrizavimo procesą.

³⁸ Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymo projekto aiškinamasis raštas. *Teisės aktų registras*, 2018-10-23, Nr. XIIP-2788.

³⁹ Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymo projekto aiškinamasis raštas. *Teisės aktų registras*, 2018-10-23, Nr. XIIP-2788.

2. Neteisėti veiksmai ir kaltė vadovo civilinės atsakomybės bankroto atveju kontekste

2.1. Vadovo deliktinės atsakomybės rūšys bankrote

Vadovo deliktinė atsakomybė paprastai yra siejama su subjektu, kuriam vadovas turi atlyginti žalą, o tai priklauso nuo fiduciarinių pareigų. Fiduciarines pareigas svarbu nustatyti dėl to, kad įmonės vadovas kreditoriams įprastų pareigų neturi⁴⁰. *Represinės teorijos* šalininkai teigia, kad įmonei vadovauja jos direktoriai, tad jei dėl tam tikrų jų neteisėtų veiksmų atsiranda žala kreditoriams, civilinė atsakomybė yra lyg kompensavimo mechanizmas ir net nubaudimo priemonė⁴¹. Be to, asmeninės atsakomybės baimė veikia kaip galingas atgrasymo nuo oportunistinio elgesio ginklas⁴². *Restriktinės teorijos* atstovai teigia visiškai priešingai. Pirma, bendrovių teisė turi rūpintis akcininkų interesų užtikrinimu (visų pirma, pelno maksimizavimu), o kreditorių teisių apsauga turi būti palikta bankroto teisei, kuri iš esmės ir yra sukurta kritinėms situacijoms valdyti ir spręsti. Antra, teigiama, kad direktorių rūpestis kreditorių interesais iškreipia akcinės nuosavybės struktūrą (kuria išreiškiama idėja, kad bendrovės ekonominiai savininkai yra jos dalyviai), todėl prieštarauja privačios nuosavybės neliečiamumo principui⁴³. Trečia, nurodoma, kad civilinės atsakomybės baimė gali padaryti bendrovės vadovus pernelyg atsargius, o tai būtų akivaizdžiai nesuderinama su vienu iš esminių verslo elementų – rizika⁴⁴.

Tarpinės pozicijos atstovai pasisako už įvairiais aspektais ribotą civilinę atsakomybę⁴⁵. Šis požiūris remiasi kreditorių skaidymu į rūšis⁴⁶. Pagal bendrąją taisyklę, kreditoriai neturėtų reikšti ieškinių direktoriams, kadangi kreditoriai, prieš pradedami sutartinius santykius su įmone, turi puikią galimybę įvertinti jų reikalavimo nepatenkinimo riziką⁴⁷. Visgi doktrinoje teigiama, jog ne kiekvienas kreditorius turi vienodą derybų „galia“⁴⁸. Puikus to pavyzdys būtų standartinės banko sąskaitos sutartis ir pan. Kai kreditorius neturi pakankamos galios, tokiu atveju jis gali kreiptis į teismą su tiesioginiu ieškiniu vadovui⁴⁹. Todėl teismas, spręsdamas direktorių deliktinės atsakomybės klausimą papildomai turėtų įvertinti, kokiam kreditoriui padaryta žalos. Jeigu tai valinis kreditorius, būtina nustatyti, ar jis objektyviai išnaudojo visas pagal jo turėtą derybinę

⁴⁰ DIDŽIULIS, Laurynas. *Bendrovės vadovų civilinė atsakomybė kreditoriams*. Vilnius: Justitia, 2008, p. 55-57.

⁴¹ *Ibid.*

⁴² *Ibid.*

⁴³ *Ibid.*, p. 56.

⁴⁴ *Ibid.*

⁴⁵ DIDŽIULIS, Laurynas. *Bendrovės vadovų civilinė atsakomybė kreditoriams*. Vilnius: Justitia, 2008, p. 56.

⁴⁶ *Ibid.*

⁴⁷ *Ibid.*

⁴⁸ *Ibid.*

⁴⁹ *Ibid.*

padėtį galimybes apsaugoti savo interesus sutartimi, ir tik tada priimti sprendimą – taikyti atsakomybę ar jos netaikyti⁵⁰.

Vadovo fiduciarinės pareigos ne tik bendrovei ar jos dalyviams, bet ir bendrovės kreditoriams istoriškai atsirado bendrojoje teisėje⁵¹. Lyginamuoju aspektu pabrėžtina, kad 1976 m. Australijos Aukščiausiasis Teismas konstatavo, jog bendrovės vadovai, vykdydami savo pareigas bendrovei, privalo atsižvelgti ir į akcininkų bei kreditorių interesus, antraip gali kilti žalingų padarinių tiek bendrovei, tiek jos kreditoriams. Šia praktika neilgai trukus pasekė ir Didžiosios Britanijos teismai *Lonhro Ltd v. Shell Petroleum Co Ltd*⁵² byloje. Teigta, jog bendrovės direktoriai įpareigoti veikti geriausiaisiais įmonės interesais, kurie apima ne vien išimtinai akcininkų, bet ir kreditorių interesus⁵³. Vis dėlto tik mažuma Jungtinės Karalystės teisės doktrinos atstovų palaiko šią nuomonę⁵⁴. Nepaisant teisinio reglamentavimo nevienodumų Europos valstybių pozityviojoje teisėje, pasakytina, kad daugumoje jurisdikcijų vis dėl to pripažįstamos įmonių vadovų fiduciarinės pareigos kreditoriams⁵⁵.

Tačiau kyla klausimas, kada ir kokie ieškiniai yra galimi, bei kam yra atlyginama žala. Svarstytina, ar ieškinius galima kelti kolektyviniu būdu, t. y. pripažįstant, kad žalą bendrovės vadovas padarė bendrovės interesams. Tokiu atveju, kreditorių interesai yra tenkinami priklausomai nuo kreditorių eilės⁵⁶. Taip pat pastebima ir kita aktuali problema: ar ieškinį teikti individualiai, t. y. tiesiogiai, pačiam kreditoriui. Lietuvoje yra galimas tiek tiesioginis žalos priteisimas kreditoriui, tiek netiesioginis, tai vertinant kaip žalą bendrovei. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas byloje 3K-3-335-916/2017⁵⁷ konstatavo, kad vadovo (ir akcininko) deliktinė atsakomybė gali būti dviejų rūšių:

Pirmuoju atveju, jei akcininko ar vadovo veiksmai pažeidžia bendrąją sąžiningo elgesio pareigą (CK 2.87 straipsnio 7 dalis) bendrovės atžvilgiu ir tokiais veiksmais padaroma žala bendrovei, kreditoriams padaryta žala laikoma išvestine iš įmonės patirtos žalos, nes ji pasireiškia tuo, kad dėl išaugusių įmonės skolų ar sumažėjusio turto atitinkamai sumažėja kreditorių galimybė gauti didesnę dalį savo reikalavimo patenkinimo (kolektyvinis teisių gynimo būdas)⁵⁸. Pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką pavienio kreditoriaus kreipimasis į teismą su

⁵⁰ DIDŽIULIS, Laurynas. *Bendrovės vadovų civilinė atsakomybė kreditoriams*. Vilnius: Justitia, 2008, p. 56.

⁵¹ *Ibid.*, p. 57-58.

⁵² Jungtinės Karalystės apeliacinis teismas. 1980 m. vasario 12 d. sprendimas byloje *Lonhro Ltd v. Shell Petroleum Co Ltd (No.2)*. Nr., *EWCA Civ J0212-1*. Iš Keay A., Zhang H., „*Incomplete contracts, contingent fiduciaries and a director's duty to creditors*“, *Melburnas: Melbourne University Law Review*, Nr.141, 2008, p. 146-147.

⁵³ DIDŽIULIS, Laurynas. *Bendrovės vadovų civilinė atsakomybė kreditoriams*. Vilnius: Justitia, 2008, p. 57-58.

⁵⁴ Keay A., Zhang H., „*Incomplete contracts, contingent fiduciaries and a director's duty to creditors*“, *Melburnas: Melbourne University Law Review*, Nr.141, 2008, p. 146-147.

⁵⁵ DIDŽIULIS, Laurynas. *Bendrovės vadovų civilinė atsakomybė kreditoriams*. Vilnius: Justitia, 2008, p. 59.

⁵⁶ Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymo 94 str. *Teisės aktų registras*, 2019-06-27, Nr. 10324.

⁵⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2017 m. rugsėjo 26 d. nutartis civilinėje byloje UAB „TIM“ v. UAB „Prima optika“, A. S., L. S., Nr. 3K-3-335-916/2017.

⁵⁸ *Ibid.*

reikalavimu atlyginti žalą, padarytą įmonės administracijos vadovo veiksmais, neužtikrintų kreditorių lygiateisiškumo principo, pažeistų kreditorių reikalavimų tenkinimo taisyklės ir prieštarautų bankroto teisės paskirčiai – sustabdyti kreditorių lenktynes dėl nemokios įmonės turto⁵⁹. Pasibaigus juridiniam asmeniui, kuris buvo skolingas savo kreditoriui bankroto byloje neišieškotą finansinio reikalavimo sumą, pasibaigia ir bankroto byla, kurioje teikiamas prioritetas visų juridinio asmens kreditorių lygiateisiškumui. Nuo to momento kiekvienas dėl tyčinio bankroto likviduotos bendrovės kreditorius, kurio finansiniai reikalavimai (jų dalis) nebuvo patenkinti bankroto byloje, turi teisę individualiai reikšti tiesioginius reikalavimus dėl žalos (skolininkės bankroto byloje neišieškotos finansavimo reikalavimo sumos) atlyginimo atsakingiems dėl tyčinio bankroto asmenims⁶⁰. Šie atvejai galėtų būti tokie: priedimas prie bankroto, bankroto bylos neiškėlimas ir t. t.

Antruoju atveju, akcininko ar vadovo neteisėti veiksmai gali būti nukreipti į konkretaus kreditoriaus teisių pažeidimą – akcininko ar vadovo veikslių neteisėtumas gali pasireikšti specifiskai, tik konkretaus kreditoriaus atžvilgiu. Jei toks neteisėtumas atitinka bendrąjį deliktinei atsakomybei taikomą neteisėtumo kriterijų, tuomet kreditorius gali reikšti ieškinį tiesiogiai – akcininkui ar vadovui (CK 6.263 straipsnio 2 dalis). Kreditoriaus reikalavimo pareiškimo momento bei tvarkos neriboja bankroto stadija, išskyrus reguliavimą dėl prievolės subsidarumo. Atsakingo dėl tyčinio bankroto asmens neteisėtais veiksmais padarytos žalos dydis gali būti akivaizdus ir iki bendrovės likvidavimo bei išregistravimo iš juridinių asmenų registro, tačiau ypač išryškėja jau po šio proceso. Dėl šios priežasties, ieškinio dėl žalos atlyginimo pateikimo momentas šiuo atveju sietinas ne su konkrečia bankroto stadija, bet su priteistinos žalos dydžio aiškumu⁶¹. Tokio individualaus kreditoriaus ieškinio tenkinimui turi būti įrodytos bendrosios civilinės atsakomybės sąlygos, kurios kreditoriaus pareikšto ieškinio atveju reiškia į konkretų kreditorių nukreiptų nesąžiningų veikslių atlikimą ir būtent dėl tų veikslių kreditoriui atsiradusią žalą, o ne bendro juridinio asmens nemokumo sukėlimą ar mokumo sumažėjimą, kuris vienodai paveikia tiek ieškinį pareiškusių kreditorių, tiek ir visus likusius juridinio asmens kreditorius⁶².

Tiesa, verta pabrėžti, kad tokio ieškinio galimybė yra kritikuojama teisės doktrinoje. L. Mikalonienė monografijoje „Uždarnosios akcinės bendrovės akcininko civilinė atsakomybė“

⁵⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2017 m. balandžio 24 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Medicinos bankas“ v. D. B., Nr. e3K-7-115-915/2017.

⁶⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2017 m. balandžio 24 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Medicinos bankas“ v. D. B., Nr. e3K-7-115-915/2017.

⁶¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2017 m. balandžio 24 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Medicinos bankas“ v. D. B., Nr. e3K-7-115-915/2017.

⁶² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2017 m. birželio 30 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Jumps“ v. UAB „Karpis“, UAB „Marijampolės pieno konservai“, UAB „Betogama“, Nr. 3K-3-252-690/2017. Iš Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2017 m. rugsėjo 26 d. nutartis civilinėje byloje UAB „TIM“ v. UAB „Prima optika“, A. S., L. S., Nr. 3K-3-335-916/2017.

kvestionuoja tokio ieškinio naudingumą. Pirmiausiai kritika reiškama todėl, kad neretai individualus piktnaudžiavimas būna „perrauges“ į kolektyvinį, dėl to turėtų būti ginami visų nemokios bendrovės kreditorių interesai. Tokiu būdu taip pat pašalinama galinti atsirasti „dvigubo atlyginimo“ rizika⁶³. Tai yra tokie atvejai, kuomet žalą atlygina vadovas, o vėliau žala prisiteisiama ir iš bankrutuojančios įmonės. Tokiai kritikai pritartina.

Kaip jau minėta, pasirinkti, kurią iš ieškinių pateikti teismui, kreditoriai neturi galimybės. Tai priklauso nuo faktinių bylos aplinkybių.

Įdomu pastebėti, kad Jungtinės Karalystės byloje *Yukong Lines Ltd of Korea v Rendsburg Investments Corporation of Liberia*⁶⁴ teismas pasisakė, jog vadovas neturi individualios fiduciarinės pareigos kreditoriui, kaip ir kreditorius neturi teisės bylinėtis su vadovu dėl fiduciarinės pareigos pažeidimo sukėlusio žalos atsiradimą⁶⁵. Kaip pastebi K. Keay ir H. Zhang, nors individualus žalos atlyginimas kreditoriams yra negalimas, tačiau tiesiogiai nėra atmetama galimybė dėl kolektyvinio kreditorių teisių gynimo būdo⁶⁶.

Apibendrinant galima teigti, jog bendrovės vadovo civilinė atsakomybė yra dviejų rūšių: atsakomybė pačiai bendrovei, t. y. kreditorių žala yra išvestinė iš žalos bendrovei. Šiuo atveju yra naudojamas kolektyvinis teisių gynimo būdas. Antra, atsakomybė tiesiogiai konkrečiam kreditoriui, tuo atveju, kai įrodoma, jog žalos padarymas buvo nukreiptas prieš konkretų kreditorių. Tačiau pastaruoju atveju kyla rizika, jog žala bus atlyginta du kartus. Kokį teisių gynimo būdą naudoti (kolektyvinį ar individualų), priklauso nuo bylos faktinių aplinkybių.

2.2. Vadovo neteisėtų veiksmų rūšys. Fiduciarinių pareigų pažeidimo daroma įtaka

CK 6.246 straipsnio 1 dalis neteisėtus veiksmus apibrėžia kaip pagrindą civilinei atsakomybei atsirasti, neįvykdžius įstatymuose ar sutartyje nustatytos pareigos (neteisėtas neveikimas) arba atlikus veiksmus, kuriuos įstatymai ar sutartis draudžia atlikti (neteisėtas veikimas), arba pažeidus bendro pobūdžio pareigą elgtis atidžiai ir rūpestingai. Neteisėti veiksmai yra svarbūs, nes tik konstatavus, kad konkretus elgesys neatitinka teisės nustatytų elgesio standartų, gali sekti išvada, kad žala jam padariusiam asmeniui sukūrė teisinę pareigą atlyginti tą žalą⁶⁷ (taip susiejami

⁶³ MIKALONIENĖ, Lina. *Uždarosios akcinės bendrovės akcininko teisės ir jų gynimo būdai*: monografija. Vilnius: Registrų centras, 2015, p. 94.

⁶⁴ *Jungtinės Karalystės apeliacinis teismas. 1998 m. rugsėjo 23 d. sprendimas byloje Yukong Lines Ltd of Korea v Rendsburg Investments Corporation of Liberia (No.2), Nr. EWCA Civ 911. Iš Keay A., Zhang H., „Incomplete contracts, contingent fiduciaries and a director's duty to creditors“*, Melburnas: *Melbourne University Law Review*, Nr.141, 2008, p. 147.

⁶⁵ Keay A., Zhang H., „Incomplete contracts, contingent fiduciaries and a director's duty to creditors“, Melburnas: *Melbourne University Law Review*, Nr.141, 2008, p. 147.

⁶⁶ *Ibid.*

⁶⁷ Abramavičius A.; Mikelėnas V. „Įmonių vadovų teisinė atsakomybė“ (pirmas leidimas). Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 1998, p. 239.

vadovo neteisėti veiksmai su priežastinio ryšio teisėtumo kriterijumi). Vadovo neteisėti veiksmai gali pasireikšti trimis skirtingomis formomis: 1) fiduciarinių pareigų, numatytų CK 2.87 straipsnyje, pažeidimas; 2) veikimas *ultra vires*⁶⁸; 3) imperatyvių pareigų numatytų įstatyme pažeidimas. Santykį tarp skirtingų neteisėtų veiksmų Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra apibrėžęs savo 2017 metų apžvalgoje.

Tačiau teismų praktikoje susiduriama su viena pagrindinių problemų – fiduciarinių pareigų modeliu. Anglosaksų teisėje vyrauja du skirtingi šių pareigų modeliai – amerikietiškas ir angliškas⁶⁹. Angliškas modelis išskiria tik lojalumo pareigą, nelaikydamas rūpestingumo pareigos nei atskira, nei apskritai fiduciarine pareiga. Lojalumo pareiga, savo ruožtu, yra skirstoma į smulkesnes pareigas, bet šios yra susijusios išskirtinai su pasyvia pareiga⁷⁰. Taip pat numatoma, jog sąžiningumas yra sudėtinė lojalumo pareigos dalis⁷¹. Anglijos doktrina palaiko nuomonę, kad pagalbininkas, kuris lojalus, nors ir nekompetentingai, atlieka tai, ką gali, nėra nesąžiningas ir kaltas dėl fiduciarinės pareigos pažeidimo⁷². Amerikietiškas modelis išskiria ir lojalumo, ir fiduciarinę rūpestingumo pareigą. Nuo modelio taikymo priklauso vadovo civilinė atsakomybė. Skirtingas pareigų išskyrimas lemia skirtingus subjektus/objektus, kuriems atlyginama žala. Pažeidus fiduciarinę lojalumo pareigą, žala atlyginama išskirtinai bendrovei, o pažeidus fiduciarinę rūpestingumo pareigą – galimas kolektyvinis ir individualus teisių gynimo būdas, t. y. žala gali būti atlyginta tiek pačiai bendrovei, tiek kreditoriams, priklausomai nuo bylos faktinių aplinkybių.

CK 2.87 straipsnyje yra išvardintos juridinio asmens organų narių fiduciarinės pareigos. Doktrinoje nurodoma, jog pagal turinį pareigos skirstomos į sąžiningumo ir protingumo, lojalumo, konfidencialumo, interesų konflikto vengimo ir turto atskirumo pareigas⁷³. Tačiau apibrėžiama, kad pareiga veikti sąžiningai ir protingai juridinio asmens ir kitų juridinio asmens organo narių atžvilgiu nustatoma įgyvendinant bendrąjį civilinių teisinių santykių reguliavimo principą⁷⁴. Doktrina nepateikia atsakymo dėl modelio, todėl reikia atsižvelgti į Lietuvos teismų formuojamą praktiką. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo apžvalgoje buvo pasirinkta pozicija, jog bendrovės vadovas turi įstatymuose įtvirtintas fiduciarines pareigas bendrovei – rūpestingumo

⁶⁸ N. B. atskirai nagrinėjamos temos kontekste nebus plačiau analizuojama.

⁶⁹ DIDŽIULIS, Laurynas. *Fiduciarinių pareigų instituto kilmė, esmė ir recepcija*. Vilnius: Teisė, 2014, p. 86.

⁷⁰ *Ibid.*, p. 87.

⁷¹ *Ibid.*

⁷² *Ibid.*

⁷³ MIKELĖNAS, V.; VILEITA, A.; ir TAMINSKAS, A. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. Vilnius: Justitia, 2001, p. 77.

⁷⁴ BARTKUS, Gintautas. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys. Vilnius: Justitia, 2002, p. 193.

(CK 2.87 straipsnio 1 dalis) ir lojalumo (CK 2.87 straipsnio 2–6 dalys)⁷⁵. Apžvalgoje buvo pažymėta, kad bendroji valdymo organų rūpestingumo pareiga apima ne tik teisėto, bet ir sąžiningo bei protingo elgesio reikalavimą⁷⁶. Lietuvos doktrina sąžiningumo pareigą/principą apibrėžia kaip asmenį, kuris veikia rūpestingai, teisingai, t. y. taip, kaip adekvačioje situacijoje elgtųsi *bonus pater familias*⁷⁷. Ar juridinio asmens organo narys elgiasi sąžiningai ir protingai juridinio asmens atžvilgiu, nustatoma atsakant į klausimus, ar juridinio asmens organo narys elgiasi taip, kaip elgtųsi apdairus asmuo tokiomis pačiomis aplinkybėmis, ir ar jis elgiasi *bone fide* juridinio asmens atžvilgiu⁷⁸. Kyla dilema: jeigu doktrinoje⁷⁹ CK 1.5 straipsnis bendrąjį objektyvųjį sąžiningumą (t. y. bendrąją sąžiningumo pareigą) apibrėžia per rūpestingumo pareigą (taip pat per protingumo ir teisingumo pareigas), kodėl teismas iš esmės aiškindamas fiduciarinę rūpestingumo pareigą nurodo, kad tokios pareigos sudėtinės dalys taip pat yra sąžiningumas ir protingumas, t. y. atvirkščiai? Taigi, lieka neišskus fiduciarinės rūpestingumo pareigos turinys.

Teismas atsižvelgė ir į tai, kad Lietuvos teismų praktikoje rūpestingumo pareiga yra vertinama pagal objektyvų elgesio standartą t. y. valdymo organo narys savo veikloje turi atitikti objektyvius rūpestingo ir kvalifikuoto verslininko kriterijus, o jo subjektyvios savybės konkrečios bylos aplinkybėmis gali šį standartą padaryti tik aukštesnį (pavyzdžiui, jei vadovas turi specialiųjų žinių, rūpestingumo pareiga reikalauja, kad šios žinios būtų panaudotos priimant verslo sprendimą)⁸⁰. Tačiau vėl pastebimas svarstytinas aspektas: koks bus santykis su profesinės pareigos institutu? Ar neturėtų subjektyvioji rūpestingumo pareiga, kaip ją apibūdina teismas, būti vertinama profesinės atsakomybės kontekste? Anot L. Didžiulio, rūpestingumo pareiga profesinių paslaugų santykiuose yra skirta koordinuoti profesionalo elgesį taip, kad kliento ir trečiųjų asmenų interesai būtų apsaugoti nuo klaidų, neatidumo, aplaidumo, taupymo, kokybės sąskaita tingumo ar panašių žalos priežasčių. Pastebėtina, kad profesinės atsakomybės institutas Jungtinės Karalystės teisės sistemoje yra naudojamas kaip vadovo civilinės atsakomybės pagrindas. Kadangi vadovo fiduciarinė rūpestingumo pareiga šioje teisės sistemoje nėra pripažįstama (išskiriama tik fiduciarinė lojalumo pareiga), civilinė atsakomybė vadovui gali kilti dėl aplaidaus pareigų vykdymo. Bet susiduriama su problema, kai pasibaigia vadovo kaip

⁷⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos apžvalga. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. balandžio 6 d. Bendrovės valdymo organų civilinę atsakomybę reglamentuojančių teisės normų taikymo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje apžvalga“ Teismų praktika, 45 (2017).

⁷⁶ *Ibid.*

⁷⁷ MIKELĖNAS, V.; VILEITA, A.; ir TAMINSKAS, A. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. Vilnius: Justitia, 2001, p. 77.

⁷⁸ BARTKUS, Gintautas. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys. Vilnius: Justitia, 2002, p. 193.

⁷⁹ MIKELĖNAS, V.; VILEITA, A.; ir TAMINSKAS, A. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. Vilnius: Justitia, 2001, p. 77.

⁸⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos apžvalga. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. balandžio 6 d. Bendrovės valdymo organų civilinę atsakomybę reglamentuojančių teisės normų taikymo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje apžvalga“ Teismų praktika, 45 (2017).

profesionalo atsakomybė, ir prasideda kitų profesionalų atsakomybė⁸¹. Štai byloje *Cohen v. Koenig*⁸², ponas Cohenas paskolino pinigus pono Koenigo finansinėms investicijoms, remdamasis jo finansinėmis atskaitomis bei sutikdamas nereikalauti asmeninių garantijų iš vadovų⁸³. Ponas Koenigas vėliau nebevykdė savo finansinių įsipareigojimų, tad ponas Cohenas kreipėsi į teismą⁸⁴. Teismas pažymėjo, jog bendrovių teisės principai nenumato pareigos vadovui asmeniškai pertikrinti specialiai tam tikslui pasamdytų specialistų darbo (finansinių atskaitų peržiūrėjimui), ypač kai jų žinios ir kompetencija yra minimalios ir nelygiavertės toms žinioms ir kompetencijai, turimoms tos srities profesionalų⁸⁵. Atsižvelgiant į tai, jog L. Didžiulis palaiko angliškąjį fiduciarinių pareigų modelį, didesnės problemos profesinės pareigos instituto taikyme nekyla⁸⁶. Problema pasirodo tuo atveju, kai yra išskiriama fiduciarinė rūpestingumo pareiga bei profesinės pareigos institutas. Šie du institutai reguliuoja panašius teisinius santykius. Lietuvos teismų praktikoje fiduciarinė rūpestingumo pareiga pirmiausia išskiriama vadovo kaip pareiga kreditoriams. Tuo tarpu profesinė atsakomybė gali būti taikoma ne tik vadovui, bet, pvz.: finansų makleriui. Vadovui taip pat gali ir turi būti taikomas profesionalo standartai, tačiau šis teisinis instrumentas turi būti naudojamas ne tiek bankroto procese kreditorių teisėms ginti, kiek kaip priemonė verslo sprendimo efektyvumo pagrindimui arba paneigimui. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2017 metų apžvalgoje nurodė, kad tuo atveju, kai priimant sprendimą, jis atitiko verslo sprendimo taisyklę ir veiksmai buvo teisėti, bankrotas negali būti pripažintas tyčiniu⁸⁷. Teismas peržiūri tuos vadovo priimtus sprendimus, kuriuose esama akivaizdžių stropumo/rūpestingumo ar lojalumo trūkumų⁸⁸. Gali kilti klausimas, ar tokiu atveju vadovui nėra „apkraunamas“ per didelę civilinės atsakomybės našta, taikant ir profesinės atsakomybės institutą. Akcinių bendrovių įstatymas numato aukštus profesinius standartus vadovui⁸⁹. Atsižvelgiant į tai, kad uždarosioms akcinėms bendrovėms ir akcinėms bendrovėms yra taikoma ribotos atsakomybės doktrina, skatinant sudaryti galimybes bendrovėms „drąsiai“ dalyvauti versle (t. y. priimti rizikingus, bet finansiškai naudingus bendrovei sprendimus), nėra stebėtina, jog tokiu atveju reikalaujama išskirtinių vadovo žinių ir aukštų rūpestingumo standartų. Jeigu bendrovė yra nedidelis šeimos verslas, tokia našta gali pasirodyti per didelė, nes neretai pradedantieji asmenys nėra profesionalai

⁸¹ Simons and Simons. *Professional Liability Review 1996*. Londonas: *Business Law Review*, Nr. 3, p. 52.

⁸² Niujorko federalinis teismas. 1994 m. birželio 20 d. sprendimas byloje *Cohen v. Koenig*, Nr. 1375. Iš Simons and Simons. *Professional Liability Review 1996*. Londonas: *Business Law Review*, Nr. 3, p. 52.

⁸³ *Ibid.*

⁸⁴ *Ibid.*

⁸⁵ *Ibid.*

⁸⁶ DIDŽIULIS, Laurynas. *Fiduciarinių pareigų instituto kilmė, esmė ir recepcija*. Vilnius: Teisė, 2014, p. 89-90.

⁸⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos apžvalga. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. balandžio 6 d. Bendrovės valdymo organų civilinę atsakomybę reglamentuojančių teisės normų taikymo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje apžvalga“ Teismų praktika, 45 (2017).

⁸⁸ *Ibid.*

⁸⁹ Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000-07-31, Nr. 64-1914.

ir neturi pakankamai finansinių išteklių reikiamiems profesionalams pasisamdyti. Visgi tokia problema lengvai išsprendžiama, kadangi Lietuvos teisės sistema yra palanki smulkiąjam verslui. Tokiu atveju, reikėtų rinktis ne uždarnosios akcinės bendrovės ar akcinės bendrovės įsteigimą, o mažosios bendrijos įsteigimą, kuris yra paprastesnis, keliantis mažiau kvalifikacinių reikalavimų vadovui ir skirtas nedideliam verslui vystyti.

Analizuojant fiduciarinės lojalumo pareigos turinį, didžiausią jo dalį sudaro reikalavimas elgtis išimtinai rūpinantis principalo interesais (pozityviosios pareigos elementas), ne tik jų nepažeidžiant nelojaliu elgesiu, bet ir nesukuriant situacijos, kuri leistų tai padaryti (negatyvus pareigos elementas)⁹⁰. Tai pabrėžta ir Australijos teismo byloje *Daniels v. Anderson*⁹¹. Apeliacinis teismas akcentavo, kad „miegančio“ ar pasyvaus direktoriaus samprata nebeatitinka šiuolaikinės bendrovių įstatymų reikalavimų⁹². Šiai nuomonei pritartina.

A. Keay ir H. Zhang savo straipsnyje paminėjo ir sutarčių teisės pagrindinį principą – sutarčių laisvės principą, kurio pagrindu asmenys turi turėti galimybę sudaryti tokias sutartis, kurias mano esant tinkamas⁹³. L. Didžiulis kaip vieną iš fiduciarinio rūpestingumo standartų vertinimų principų išskyrė tai, jog fiduciarinis rūpestingumo standartas gali atspindėti jų (fiduciarų) prisiimamos rizikos dydį, todėl gali būti net žemesnis už bendrąjį rūpestingumo standartą⁹⁴. Toks teiginys gali būti kvestionuotinas. Dar 1997 metais Jungtinės Karalystės teisės sistemoje buvo keliamas klausimas ar sutartiniai apribojimai gali užtikrinti profesionalų (taip pat ir vadovų) atsakomybės ribas, nors dažniausiai sutartiniai apribojimai gali ir veikia kaip tam tikra atgrasymo priemonė⁹⁵. Abejotina, ar Lietuvos teismų praktikoje būtų pripažinta tokio susitarimo galimybė, nes bendroji sąžiningumo pareiga yra minimalus vidutinių gabumų asmens elgesio standartas (CK 6.158 straipsnio 1 dalis). Antra, net jei rūpestingumo pareiga nebūtų skiriama Lietuvos teismų praktikoje, yra profesinės atsakomybės galimybė. Lietuvos akcinių bendrovių įstatymas⁹⁶, juridinių asmenų nemokumo įstatymas⁹⁷ numato bent kelias imperatyvias pareigas vadovui (pvz.: bankroto bylos iškėlimas), todėl neabejotina, kad vadovas turi didesnę rūpestingumo pareigą nei bet koks kitas darbuotojas bendrovėje⁹⁸. Taip pat reikėtų pabrėžti, jog

⁹⁰ DIDŽIULIS, Laurynas. *Fiduciarinių pareigų instituto kilmė, esmė ir recepcija*. Vilnius: Teisė, 2014, p. 96.

⁹¹ Naujojo Pietų Velso Apeliacinis teismas. 1995 m. rugpjūčio 5 d. sprendimas byloje *Daniels v Anderson*, Nr. 16 ACSR 607. Iš Simons and Simons. *Professional Liability Review 1996*. Londonas: *Business Law Review*, Nr. 3, p. 52.

⁹² Niujorko federalinis teismas. 1994 m. birželio 20 d. sprendimas byloje *Cohen v. Koenig*, Nr. 1375. Iš Simons and Simons. *Professional Liability Review 1996*. Londonas: *Business Law Review*, Nr. 3, p. 52.

⁹³ Keay A., Zhang H., „*Incomplete contracts, contingent fiduciaries and a director’s duty to creditors*“, *Melbourne University Law Review*, Nr.141, 2008, p. 144.

⁹⁴ *Ibid.*

⁹⁵ Simons and Simons. *Professional Liability Review 1996*. Londonas: *Business Law Review*, Nr. 3, p. 51.

⁹⁶ Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000-07-31, Nr. 64-1914.

⁹⁷ Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas. *Teisės aktų registras*, 2019-06-27, Nr. 10324.

⁹⁸ N. B. tokios pozicijos laikosi ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos apžvalga. „*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. balandžio 6 d. Bendrovės valdymo organų civilinę atsakomybę*

ši pareiga negali būti traktuojama kaip mažesnės apimties nei CK 1.5 straipsnyje įvardinta sąžiningumo pareiga. Aukštesni nei paprastam asmeniui taikomi rūpestingumo standartai savaime lems ir didesnės apimties civilinę atsakomybę.

Pastebėtina, kad Jungtinėje karalystėje yra teikiami pasiūlymai siekiant geriau apsaugoti kreditorių interesus bendrovės nemokumo atveju, neišskiriant fiduciarinės rūpestingumo pareigos. Pvz.: situacijos esant tokiems deliktams, kaip nustatyta neteisėtai prekybai (*wrongful trading*), kuomet įmonė toliau tęsia savo veiklą, siekdama pagerinti savo sunkią finansinę padėtį ir sumokėti kreditoriams. Tai taip pat taikoma apgaulingai prekybai (*fraudulent trading*), kai bendrovė tęsia savo veiklą, esant sunkiai finansinei padėčiai, žinodama, kad negalės atsiskaityti su savo kreditoriais. Siūlomi įstatymo pakeitimai, kurie tokiais atvejais šiuos kreditorius išskirtų į atskirą kreditorių eilę, ir jie nebūtų traktuojami, kvalifikuojami ar skirstomi pagal kitas kreditorių eiles⁹⁹, kas lemtų didesnę tokių kreditorių apsaugą.

Reziumuojant, galima išskirti, jog Lietuvos teisės sistemoje yra akcentuojama vadovo fiduciarinė lojalumo pareiga bendrovei bei fiduciarinė rūpestingumo pareiga kreditoriams. Tačiau doktrininis rūpestingumo pareigos apibrėžimas yra priešingas teismų praktikos apibrėžčiai, tad teisinėje sistemoje nėra aiškus fiduciarinės rūpestingumo pareigos turinys. Profesinio pareigos institutas taip pat taikomas ir vadovui, tačiau fiduciarinė rūpestingumo pareiga pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką yra suprantama kaip pareiga prieš kreditorius. Profesionalo standartų neatitikimas Lietuvos teisėje sietinas su verslo sprendimo priėmimo taisykle. Vadovui nustatyti profesinės pareigos standartai negali būti suprantami kaip esantys žemesnio standarto nei CK 1.5 straipsnyje nustatytas sąžiningumo principas.

2.3. Bankroto bylos neiškėlimo kaip vadovo neteisėtų veiksmų samprata

Kitas svarbus klausimas, nagrinėtinas bendrovės bankroto atveju, apima vadovo pareigą kreditoriams: ar tai lojalumo, ar rūpestingumo pareiga? Kasacinis teismas vienoje iš savo bylų nurodė, jog suprastėjus įmonės būklei atsiranda vadovų fiduciarinės pareigos, priimant su bendrovės veikla susijusius sprendimus atsižvelgti ir į kreditorių interesus. Įmonės finansinei padėčiai tapus ypač sunkiai ar net kritinei, t. y. įmonei pasiekus nemokumo ribą, kreditorių interesai pradeda vyrauti¹⁰⁰. Pabrėžtina, jog įmonei veikiant įprastai, vadovai

reglamentuojančių teisės normų taikymo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje apžvalga“ Teismų praktika, 45 (2017).

⁹⁹ GOODE, Roy. *Commercial Law. Third edition*. Jungtinė Karalystė: LexisNexis ir Penguin Books, 2004, p. 855-856.

¹⁰⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos apžvalga. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. balandžio 6 d. Bendrovės valdymo organų civilinę atsakomybę reglamentuojančių teisės normų taikymo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje apžvalga“ Teismų praktika, 45 (2017).

neturi fiduciarinių pareigų kreditoriams¹⁰¹. Apžvalgoje kasacinis teismas šią bylą priskyrė fiduciarinėms pareigoms, nenurodant kokia konkreti pareiga (lojalumo ar rūpestingumo) bus pažeista šiuo atveju. Pritartina nuomonei, kad lojalumo pareiga gali būti tik veikti principalo interesais¹⁰². Bet ar galimas atvejis, jog pasikeistų pats principalas? Ar vis dėl to kreditorius ir vadovą (prastėjant bendrovės finansiniai padėčiai) saisto rūpestingumo pareiga?

Pritartina L. Didžiulio nuomonei, jog su fiduciarinių pareigų koncepcija nesuderinamas lojalumas visai visuomenei, kadangi toks „lojalumas“ reikštų, kad fiduciaras nėra lojalus apskritai niekam¹⁰³. Pabrėžtina, jog direktorius vykdydamas sandorį turi „atidėti“ savo asmeninius interesus į šalį¹⁰⁴. Prastėjant bendrovės finansiniai padėčiai, dažniausiai kreditorių yra ne vienas, todėl darytina išvada, jog vadovui atsiranda ne lojalumo, o fiduciarinė rūpestingumo pareiga prieš kreditorius.

Taip pat svarbu atkreipti dėmesį į tai, ar pažeidus JANĮ 5 straipsnio 1 punkte¹⁰⁵ numatytą pareigą laiku inicijuoti bankroto bylos iškėlimą, kartu nebus pažeista ir imperatyvi pareiga, t. y. ar neteisėti veiksmai bus kvalifikuojami tik kaip fiduciarinės rūpestingumo pareigos pažeidimas, ar kaip fiduciarinės rūpestingumo ir imperatyvių pareigų pažeidimas. Tokią situaciją Lietuvos Aukščiausias Teismas išsprendė dar 2011 metais. Įmonės administracijos vadovo civilinę atsakomybę lemia tiek jam imperatyviai teisės aktuose nustatytų pareigų pažeidimas (tokia yra pareiga kreiptis į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo, įmonei tapus nemokiai), tiek fiduciarinių pareigų įmonės atžvilgiu pažeidimas¹⁰⁶. Atsižvelgiant į subjektą, kuriam padaryta žala, ši civilinė atsakomybė galima tiek prieš pačią įmonę, tiek ir prieš jos kreditorius¹⁰⁷. Kasacinis teismas savo poziciją grindė tuo, jog jeigu vadovui neatsirastų atsakomybė (arba atsirastų tik tiesiogiai įstatymų nustatytais atvejais), tai nebūtų realaus priverstinio mechanizmo užtikrinti fiduciarinių pareigų kreditoriams vykdymą¹⁰⁸.

Įdomu pastebėti, kad 2017 metų apžvalgoje¹⁰⁹ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas šią bylą išaiškino kitaip. Anot apžvalgos sudarytojų, fiduciarinių ir imperatyvių pareigų pažeidimai yra savarankiški valdymo organo nario civilinės atsakomybės pagrindai, t. y. ir nepažeidus konkrečių

¹⁰¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2012 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Panevėžio spaustuvė“ v. R. Š., A. B., A. G., Nr. 3K-3-19/2012.

¹⁰² Sąvoka. Iš DIDŽIULIS, Laurynas. *Fiduciarinių pareigų instituto kilmė, esmė ir recepcija*. Vilnius: Teisė, 2014, p. 84.

¹⁰³ DIDŽIULIS, Laurynas. *Fiduciarinių pareigų instituto kilmė, esmė ir recepcija*. Vilnius: Teisė, 2014, p. 96.

¹⁰⁴ BAGLEY, Constance E. *Answers to questions and case problems to accompany. Managers and the legal environment. Strategies to 21st century*. Stanford University. St. Paul: West Publishing Company, 1991, p. 176.

¹⁰⁵ Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas. *Teisės aktų registras*, 2019-06-27, Nr. 10324.

¹⁰⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2011 m. kovo 25 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Limantra“ v. N. G., Nr. 3K-3-130/2011.

¹⁰⁷ *Ibid.*

¹⁰⁸ *Ibid.*

¹⁰⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos apžvalga. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. balandžio 6 d. Bendrovės valdymo organų civilinę atsakomybę reglamentuojančių teisės normų taikymo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje apžvalga“ Teismų praktika, 45 (2017).

įstatymuose įtvirtintų imperatyviųjų normų valdymo organų veiksmai gali būti neteisėti dėl fiduciarinių pareigų pažeidimo. Neginčytina, kad fiduciarinės pareigos pažeidimas ir imperatyviųjų įstatymo normų pažeidimas yra du skirtingi neteisėti veiksmai, iš kurių kiekvienas gali būti atskiru pagrindu civilinei atsakomybei kilti. Bet tuo atveju, jeigu vadovas nevykdytų savo pareigos laiku inicijuoti bankroto bylos, jis galėtų būti atsakingas tik prieš pačią įmonę, bet ne prieš kreditorius. Fiduciarinės pareigos kreditoriams nebuvimas lemtų, jog nesusidarytų teisinis priežastinis ryšys ir tokiu atveju vadovo civilinė atsakomybė prieš kreditorius būtų negalima. Pagal bendrąją žalos atlyginimo normą (CK 6.263 straipsnį), tokią žalą galima būtų išsieškoti, bet iškiltų teisinis kazusas dėl CK 6.264 straipsnio taikymo vadovui. Sudėtingumą lemtų ne tik neiški teismų praktika dėl vadovo civilinės atsakomybės pagal CK 6.264 straipsnį, bet ir tai, kad tokiu atveju būtų negalimas žalos atlyginimas neiškėlus bankroto bylos, vargu, ar galima įrodyti, kad asmuo neteisėtais veiksmais padarė žalą konkrečiam kreditoriui, o ne kreditoriams kaip bendrai grupei. Menka tikimybė, jog bankroto bylos neiškėlimas gali būti nukreiptas prieš vieną konkretų kreditorių, o ne prieš visus kreditorius bendrai.

Apibendrinant galima teigti, kad bankroto bylos neiškėlimas pasireiškia ne tik imperatyviųjų pareigų pažeidimu, bet taip pat ir fiduciarinės rūpestingumo pareigos kreditoriams pažeidimu. Fiduciarinės pareigos kreditoriams įtvirtinimas sudaro galimybę išsieškoti žalos atlyginimą iš bendrovės vadovo, tačiau ši pareiga atsiranda įmonei pasiekus nemokumo ribą. Mažai tikėtina, kad bankroto bylos neiškėlimas gali būti nukreiptas prieš konkretų kreditorių, o ne jų grupę.

2.4. Privedimo prie bankroto kaip vadovo neteisėtų veiksmų samprata

Kaip minėta anksčiau, vadovo civilinės atsakomybės pagrindas bendrovės bankroto atveju priklauso nuo to, ar bankrotas yra tyčinis, ar netyčinis.

Pirma, jeigu bankrotas nėra pripažintas tyčiniu, vadovo neteisėti veiksmai turi pasireikšti kaip nesąžiningi veiksmai prieš: **a**) visą kreditorių grupę, t. y. kolektyvinis teisių gynimo būdas; arba **b**) neteisėti veiksmai prieš vieną konkretų kreditorių, t. y. kreditorius gali savo teises ginti individualiai¹¹⁰. Ginant teises kolektyviai, netyčinio bankroto atveju, vadovo neteisėti veiksmai gali pasireikšti bet kokia neteisėtų veiksmų rūšimi (fiduciarinių pareigų pažeidimas, imperatyviųjų pareigų pažeidimas, veikimas *ultra vires*). Tačiau būtina priminti, jog netyčinio bankroto situacijoje vien tai, kad įmonė negali atsiskaityti su savo kreditoriais, nereiškia vadovo civilinės atsakomybės buvimo. Visų pirma, reikia įrodyti vadovo neteisėtus veiksmus. Nuo neteisėtų veiksmų rūšies priklausys vadovo civilinės atsakomybės pagrindas – CK, JANĮ, ABI ar kitų teisės

¹¹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2020 m. sausio 9 d. nutartis civilinėje byloje V. M. v. J. A., Nr. e3K-3-118-1075/2020.

aktų pažeidimas. Jeigu neteisėti veiksmai nukreipti prieš konkretų kreditorių, jie pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką gali pasireikšti, pavyzdžiui, kreditoriaus klaidinimu, apgaulingos informacijos teikimu bendrovei sudarant sutartį su konkrečiu kreditoriumi ar kitais į konkretų kreditorių nukreiptais nesąžiningais veiksmais¹¹¹. Tokiu atveju, vadovo civilinės atsakomybės pagrindu bus CK 6.263 straipsnis. Svarbu paminėti, jog individualus teisių gynimo būdas turi būti taikomas itin siaurai¹¹².

Antra, jeigu bankrotas yra pripažįstamas tyčiniu, vadovo neteisėti veiksmai turi pasireikšti JANĮ 70 straipsnyje¹¹³ 1 dalyje nurodytu būdu: juridinio asmens nemokumas turi kilti dėl sąmoningai blogo juridinio asmens valdymo (veikimu ir (ar) neveikimu) ir (ar) juridinio asmens vardu sudarytų sandorių, kai tapo žinoma ar turėjo būti žinoma, kad jų sudarymas pažeidžia kreditorių teises ir (arba) teisėtus interesus. Antroje šio straipsnio dalyje konkretizuojama kokias tiksliai veiksmais/neveikimu gali pasireikšti bendrovės vadovo neteisėti veiksmai. Tokie neteisėti veiksmai gali būti priskirti vienai iš trijų neteisėtų veiksmų kategorijų. Tačiau tokiu atveju nėra galimas individualus žalos atlyginimas, kadangi neteisėti veiksmai patys savaime negali būti nukreipti prieš vieną konkretų kreditorių. Šiuo atveju civilinės atsakomybės pagrindas pagal Lietuvos Aukščiausiąjį Teismą bus ĮBĮ 20 straipsnio 7 dalį, dabartinį JANĮ 70 straipsnio 3 dalį. Svarbu paminėti, kad dar viena problema, su kuria bus susiduriama taikant JANĮ, yra pasikeitęs civilinės atsakomybės straipsnis. Plačiau ši problematika bus nagrinėjama žalos atlyginimo kontekste.

Pagrindinė problema taikant individualų teisių gynimą pasireiškia „dvigubu“ žalos atlyginimu. Vienoje iš savo bylų Lietuvos Aukščiausiasis Teismas užkirto kelią „dvigubos“ žalos atlyginimui¹¹⁴. Apeliacinis teismas tenkino individualų kreditoriaus ieškinį, grįsdamas savo sprendimą tuo, jog bankroto administratoriaus ieškinys (kolektyvinis teisių gynimo būdas) yra skirtas ginti bendrovės ir visų kreditorių interesus, neįskaitant žalos, kurią savo neteisėtais veiksmais vadovas padarė konkrečiam kreditoriui. Kasacinis teismas nusprendė, jog nagrinėjamoje byloje ieškinių dalykai buvo tapatus kaip ir faktinis pagrindas – abu ieškiniai buvo grindžiami tais pačiais atsakovo veiksmais (neveikimu) vykdant vadovo pareigas¹¹⁵. Šiai Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikai pritartina. Pirminė žalos atlyginimo funkcija yra kompensacinė – siekiama atlyginti vadovo neteisėtais veiksmais padarytą žalą. Lietuvos civilinės teisės sistemoje nėra siekiama kaltą asmenį nubausti, o tik sugrąžinti nukentėjusį asmenį į padėtį,

¹¹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2020 m. sausio 9 d. nutartis civilinėje byloje V. M. v. J. A., Nr. e3K-3-118-1075/2020.

¹¹² *Ibid.*

¹¹³ Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas. *Teisės aktų registras*, 2019-06-27, Nr. 10324.

¹¹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2020 m. sausio 9 d. nutartis civilinėje byloje V. M. v. J. A., Nr. e3K-3-118-1075/2020.

¹¹⁵ *Ibid.*

buvusią iki pažeidimo/delikto. Jeigu būtų vadovaujamosi apeliacinio teismo sprendimu, susidarytų situacija, kurios pagrindu nukentėjęs asmuo atsidurtų geresnėje padėtyje, nei buvo iki pažeidimo, ir susidarytų galimybė nepagrįstam praturtėjimui, kas pažeistų CK 1.5 straipsnio 1 dalį. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas byloje e3K-3-241-701/2019 pasisakė, kad nuostolių kaip piniginės žalos išraiškos turi būti atlyginama tiek, kiek nukentėjęs asmuo dėl padarytos žalos prarado, nes toks atlyginimas atitiktų žalos kompensavimo funkciją. Didesnio nei faktiškai asmens patirto žalos dydžio atlyginimas reikštų tokio asmens nepagrįstą praturtėjimą¹¹⁶.

Tačiau kyla klausimas, ar galima situacija, kada būtų galima taikyti abu teisių gynimo būdus dviem atskirais ieškiniais – individualiai ir kolektyviai. Tikėtina, kad tokiu atveju susiklosčiusi situacija turėtų pasižymėti specifinėmis aplinkybėmis (pvz.: ir bankroto bylos neiškėlimas, ir tyčinis bankrotas). Be abejo, šioje situacijoje pagal civilinio proceso kodekso¹¹⁷ 135 straipsnio 1 dalies 2 punktą ieškinio pagrindas turėtų būti grindžiamas kitomis faktinėmis aplinkybėmis, t. y. vieni vadovo neteisėti veiksmai turėtų būti nukreipti prieš kreditorius kaip grupę, o kiti veiksmai (nesusiję su pirmaisiais neteisėtais vadovo veiksmais) – prieš konkretų kreditorių, siekiantį šiais dviem ieškiniais apginti savo teises. Ieškinio dalykas (CPK 135 straipsnio 1 dalies 4 punktas) būtų žalos už vadovo neteisėtus veiksmus, nukreiptus prieš konkretų kreditorių, priteisimas. Tai nepažeidžia CPK 137 straipsnio 1 dalies 5 punkto, nes skiriasi tiek ieškinio pagrindas, tiek reikalavimas. Apskaičiuoti reikalavimą būtų galima remiantis dviem būdais. Pirmą, vertinant kiekvieno deliktu sukeltą žalą. Antra, apskaičiuojant bendrą kreditoriaus patirtą žalą dėl vadovo neteisėtų veiksmų, tada nustatant, kokie vadovo veiksmai (prieš visus kreditorius ar prieš konkretų kreditorių) kokią žalą sukėlė. Du žalos apskaičiavimo variantai būtų aktualūs tuo atveju, jeigu keli veiksmai būtų vertinami kaip vienas deliktas (pvz.: bankroto bylos neiškėlimas ir tyčinis bankrotas būtų vertinamas kaip vienas bendras deliktas). Šiuo atveju, nekiltų „dvigubos žalos“ atlyginimo problematikos, nes nukentėjęs asmuo būtų grąžinamas į iki žalos padarymo buvusią padėtį. Hipotetinė situacija: jeigu bendra kreditoriaus žala siekia 10 tūkst. eurų, bendru kreditorių ieškiniu būtų priteista 7 tūkst. žalos atlyginimo, o individualiu ieškiniu – 3 tūkst. eurų atlyginimas. Kreditorius nepagrįstai nepraturtėja, bet atgauna jam padarytos žalos atlyginimą. Todėl galimas atvejis, kuomet kreditorius tos pačios bankroto bylos atveju gali ginti savo teises tiek kolektyviai, tiek individualiai.

Taigi, vadovo neteisėti veiksmai privedant bendrovę prie bankroto gali pasireikšti viena iš trijų neteisėtų veiksmų rūšių. Jeigu bankrotas yra tyčinis, neteisėti veiksmai detalizuojami pagal JANĮ 70 straipsnio 1 dalį. Taip pat tokie bankroto požymiai konkretizuojami vienu ar keliais 70

¹¹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2019 m. liepos 11 d. nutartis civilinėje byloje S. G. v. AB „SEB“, Nr. e3K-3-241-701/2019.

¹¹⁷ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2002-02-28, Nr. 36-1340. Toliau – CPK.

straipsnio 2 dalyje numatytais požymiais. Remiantis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencija, darytina išvada, jog tyčinio bankroto atveju galimas tik kolektyvinis teisių gynimo būdas. Jeigu bankrotas nėra tyčinis, neteisėti veiksmai taip pat gali pasireikšti viena iš trijų neteisėtų veiksmų rūšių. Tokiu atveju galimas tiek individualus, tiek kolektyvinis teisių gynimo būdas, kuris priklauso nuo faktinių vadovo atliktų neteisėtų veiksmų, todėl pasirinkti teisių gynimo būdo (individualaus ar kolektyvinio) negalima. Esant specifinėms bylos aplinkybėms, galimas atvejis, kuomet kreditorius vienoje bankroto byloje gali ginti savo teises tiek kolektyviai, tiek individualiai.

2.5. Kaltė vadovo civilinės atsakomybės bankroto atveju kontekste

CK 6.248 straipsnio 1 dalis numato, jog civilinė atsakomybė atsiranda tik tais atvejais, jeigu įpareigotas asmuo kaltas, išskyrus įstatymų arba sutarties numatytus atvejus, kuriais civilinė atsakomybė atsiranda be kaltės. Skolininko kaltė preziumuojama, išskyrus įstatymų numatytus atvejus¹¹⁸. Antroji šio straipsnio dalis numato, kad kaltė gali pasireikšti tyčia arba neatsargumu. Tyčiniu laikomas toks asmens elgesys, kai sąmoningai siekiama padaryti žalos arba sąmoningai leidžiama jai atsirasti¹¹⁹. Neatsargiu laikomas toks elgesys, kai asmuo atitinkamomis aplinkybėmis elgiasi nepakankamai apdariai, rūpestingai, atidžiai¹²⁰. Nors CK neišskiria neatsargumo rūšių, tačiau šios rūšys yra išskiriamos doktrinoje.

Specifinis kaltės nustatymas numatytas kaip vadovo civilinės atsakomybės sąlyga. Pagal 2017 metų Lietuvos Aukščiausiojo Teismo apžvalgą¹²¹, vadovo kaltė yra būtinoji civilinės atsakomybės sąlyga, kuri gali pasireikšti tyčia, dideliu neatsargumu ir paprastu neatsargumu. Kokia kaltės forma/rūšis bus nustatyta, priklauso nuo vadovo neteisėtų veiksmų rūšies (imperatyvių įstatymo taisyklių pažeidimas, veikimas *ultra vires*, fiduciarinių pareigų pažeidimas).

Dar 2012 metais kasacinis teismas apibendrino savo praktiką ir apibrėžė, kad paprastas atsakovo neatsargumas, susijęs su įmonės ūkinės – komercinės veiklos rizika, neturėtų būti pagrindu atsirasti įmonės vadovo civilinei atsakomybei, remiantis CK 6.263 straipsniu¹²².

¹¹⁸ N. B. Kaltė, skirtingai nei kitos civilinės sąlygos, preziumuojama, todėl ieškovas šios sąlygos neprivalo įrodyti. Iš MIKELĖNAS, Valentinas. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I). Vilnius: Justitia, 2003, p. 339.

¹¹⁹ *Ibid.*

¹²⁰ *Ibid.*

¹²¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos apžvalga. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. balandžio 6 d. Bendrovės valdymo organų civilinę atsakomybę reglamentuojančių teisės normų taikymo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje apžvalga“ Teismų praktika, 45 (2017).

¹²² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2012 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Panevėžio spaustuvė“ v. R. Š., A. B., A. G., Nr. 3K-3-19/2012.

N. B. Tokia pati išvada padaryta ir nurodytoje 2017 metų apžvalgoje.

Praktikoje pateikiamas pavyzdys, kad už numatytų tikslų nepasiekimą vadovas negali būti atsakingas¹²³. Tokiu būdu yra užtikrinama didesnė veiksmų bei investicijų laisvė vadovui. Ši teiginį pagrindžia ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismo praktika: teismų praktikoje nėra plačiai taikoma asmeninė bendrovės vadovo atsakomybė kreditoriams bendrųjų atsakomybę nustatančių teisės normų pagrindu¹²⁴. Ši praktika pagrįsta siekiu suderinti verslo riziką, siekiant pelno¹²⁵.

Asmuo padaro žalą tyčia, kai siekia padaryti žalą arba atitinkamai elgiasi žinodamas, kad konkreti žala atsiras arba labai tikėtina, kad atsiras¹²⁶. Didelis neatsargumas kaip kaltės forma pasireiškia neprotingu arba išskirtiniu rūpestingumo nebuvimu, kai asmuo nėra tiek rūpestingas, kiek akivaizdžiai būtina duotomis aplinkybėmis¹²⁷.

Lietuvos teisės sistemoje kaltė yra suprantama objektyviau, o ne subjektyviau požiūriu¹²⁸. Tai yra svarbu, nes skolininkas privalo paneigti (šiuo atveju, ne kreditorius turi įrodyti), jog egzistuoja atsakovo kaltė, o tai leidžia kelti klausimą, ar vien tik objektyviosios kaltės įtvirtinimas nelemia, kad kaltė iš esmės sutapatinama su neteisėtais veiksmais¹²⁹. Jei įrodoma, jog asmuo atlieka neteisėtus veiksmus, tai neišvengiamai reiškia, kad tas asmuo nebuvo pakankamai rūpestingas, kiek tokiomis aplinkybėmis buvo būtina. Priešingu atveju, nebūtų fiksuota ir veiksmų neteisėtumo¹³⁰. Tačiau kartu pažymima, jog neteisėti veiksmai ir kaltė yra traktuotini kaip asmens nesąžiningumo skirtingi aspektai¹³¹.

Užsienio teisėje (Prancūzijos, Vokietijos ir Jungtinės Karalystės) kaltė taip pat yra suprantama „objektyviai“, kaip ir elgimasis neteisėtai¹³². Nustatytas objektyvus kriterijus yra „atsakingo asmens“ (kitai dar vadinamas „vidutinio piliečio kriterijumi“): tai apibūdinama kaip elgesys, kurio tikimasi iš „vidutinio piliečio“, vykdančio identišką veiklą tokiomis pačiomis

¹²³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos apžvalga. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. balandžio 6 d. Bendrovės valdymo organų civilinę atsakomybę reglamentuojančių teisės normų taikymo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje apžvalga“ Teismų praktika, 45 (2017).

¹²⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2012 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Panevėžio spaustuvė“ v. R. Š., A. B., A. G., Nr. 3K-3-19/2012.

¹²⁵ *Ibid.*

¹²⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos apžvalga. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. balandžio 6 d. Bendrovės valdymo organų civilinę atsakomybę reglamentuojančių teisės normų taikymo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje apžvalga“ Teismų praktika, 45 (2017).

¹²⁷ VARAPNICKAS Tadas, *et al.* *Notarų civilinė atsakomybė*. Vilnius: Lietuvos notarų rūmai, 2019, p. 144.

¹²⁸ N. B. Svarbu atkreipti dėmesį į tai, jog tam tikrais atvejais ir Lietuvos teisės sistemoje yra atsižvelgiama į subjektyvųjų kaltės elementą. Žr. CK 6.267 str., 6.268 str., 6.275 - 6.278 str.

¹²⁹ *Ibid.*

¹³⁰ *Ibid.*

¹³¹ NORKŪNAS, Algis. *Kaltė kaip civilinės atsakomybės pagrindas*. Vilnius: Jurisprudencija, 2002, p. 116. VARAPNICKAS Tadas, *et al.* *Notarų civilinė atsakomybė*. Vilnius: Lietuvos notarų rūmai, 2019, p. 235.

¹³² Van GERVEN W., LEVER J., ir LAROICHE P. *Tort Law*. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing, 2000, p. 330.

aplinkybėmis, kaip asmuo, kurio elgesys vertinamas¹³³. Tačiau, remiantis Jungtinės Karalystės teise, kad „tyčia“ negali lemti atsakomybės deliktų teisėje¹³⁴.

Apibendrinant valdovo kaltę bankroto atveju, galima išskirti tris jos rūšis: tyčia, didelis neatsargumas bei paprastas neatsargumas. Kaltės rūšis priklauso nuo neteisėtų veiksmų rūšies. Lietuvos teisės sistemoje vadovo tyčia suprantama objektyviau požiūriu.

2.6. Bankroto bylos neiškėlimo ir privedimo prie bankroto kaip kaltės samprata

Neiškėlus bankroto bylos, vadovui kylanti kaltės forma – paprastas neatsargumas¹³⁵. Paprastas neatsargumas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo apžvalgoje buvo apibrėžtas kaip žala, padaroma paprasto neatsargumo forma, kai atsakovo veiksmai neatitinka tam tikro rūpestingumo standarto, reglamentuoto įstatyme, kurio tikslas – apsaugoti kitus asmenis nuo tos konkrečios žalos, arba neatitinka rūpestingo žmogaus elgesio standarto, kuris protingai tikėtinas įvertinus aplinkybes¹³⁶. Pirmoji problema, su kuria susiduriama šiuo atveju – klausimas, kuo tokiu atveju paprasto neatsargumo samprata skiriasi nuo neteisėtų veiksmų. Antroji problema pastebima tada, kai kaltė yra preziumuojama ir pats besiginantis asmuo turi paneigti savo kaltę: iškyla neaiškumų, kaip tokiu atveju nustatyti kaltę. Trečioji problema kyla nustatant vadovo kaltės formą tuo atveju, jeigu vienu, bendru deliktu pripažįstamas ne tik tyčinis bankrotas, bet ir bankroto bylos neiškėlimas.

Knygoje „Notarų civilinė atsakomybė“ sutinkama su teiginiu, jog tam tikrais atvejais įrodžius neteisėtus veiksmus, bus įrodyta ir asmens kaltė. Tokia pozicija yra siejama su generalinio delikto samprata, kuri taikoma bendrosios teisės valstybių sistemoje. Tačiau, kaip pabrėžiama leidinyje, yra tam tikras ir esminis skirtumas tarp šių dviejų civilinės atsakomybės sąlygų. Tarkime, vadovas, vykdydamas savo pareigą, numatytą ABĮ 37 straipsnio 12 dalies 10 punkte (bendrovės dokumentų ir duomenų pateikimą juridinių asmenų registro tvarkytojui)¹³⁷, išsiunčia duomenis juridinių asmenų registrai dėl akcininkų pasikeitimo, tačiau paaiškėja, kad juridinių asmenų registras pateikė klaidingą adresą. Neteisėti veiksmai bus atlikti, tačiau vadovo kaltės nebus¹³⁸. Todėl pritartina autorių išreikštai nuomonei, jog tokiu atveju kaltė ir neteisėti veiksmai iš esmės skiriasi ir nėra sutapatinami. Šiai nuomonei pritartina.

¹³³ Van GERVEN W., LEVER J., ir LAROICHE P. *Tort Law*. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing, 2000, p. 330.

¹³⁴ *Ibid.*

¹³⁵ N. B. 2020-01-01 buvo priimtas naujasis juridinių asmenų nemokumo įstatymas, tačiau vadovo pareiga esant bendrovės nemokumui nepasikeitė, todėl tikėtina, kad ir teismų praktika šiuo atžvilgiu nesikeis.

¹³⁶ *Ibid.*

¹³⁷ Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000-07-31, Nr. 64-1914.

¹³⁸ Pavyzdys parengtas pagal VARAPNICKAS Tadas, *et al. Notarų civilinė atsakomybė*. Vilnius: Lietuvos notarų rūmai, 2019, p. 145.

Antroji problema siejama su kaltės prezumpcija. Kaip minėta anksčiau, tyčinio bankroto byloje neteisėti veiksmai ir vadovo kaltė yra preziumuojami. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas savo byloje Nr. 3K-3-456-378/2018¹³⁹ išaiškino, kad pati formuluotė „tyčinis bankrotas“, teisėjų kolegijos vertinimu, patvirtina, kad juridinis asmuo gali būti privestas prie bankroto tik tyčiais, t. y. kaltais, veiksmais. Vadinasi, juridinio asmens vadovo kaltė, kaip jo civilinės atsakomybės sąlyga, yra glaudžiai susijusi su jo neteisėtais veiksmais, sudariusiais pagrindą pripažinti bankrotą tyčiniu, todėl laikytina, kad, pripažinus bankrotą tyčiniu, kartu su neteisėtais veiksmais yra nustatyta (prejudicinių faktų forma) ir vadovo kaltė. Todėl iš esmės gali susidaryti įspūdis, jog neteisėti veiksmai sutapatinami su kalte, bet tai paneigia anksčiau pateiktas pavyzdys, ir būtent šis skirtumas leidžia vadovui paneigti savo kaltę. Kad kaltė taptų prejudiciniu faktu, teismas turi nustatyti neteisėtus veiksmus, lėmusius žalos (nuostolių) atsiradimą: tada kaltė yra preziumuojama, remiantis CK 6.248 straipsnio 1 dalimi¹⁴⁰. Šiuo atveju svarbu paminėti bankroto teisės pakeitimus. Iki 2020 m. sausio 1 dienos galiojusi ĮBĮ 20 straipsnio 7 dalis numatė, kad likvidavus įmonę dėl bankroto, kuris buvo pripažintas tyčiniu, žalą dėl įmonės neįvykdytos kreditoriui (kreditoriams) prievolės, kurios dydis negali viršyti dėl asmens tyčinės veikos susidariusių ir bankroto proceso metu nepatenkintų reikalavimų sumos, turi atlyginti asmuo (asmenys), dėl kurio (kurių) veikimo ar neveikimo kilo tyčinis bankrotas, jeigu prievolė neįvykdyta dėl šio (šių) asmens (asmenų) veikimo ar neveikimo ir šis kreditorius (kreditoriai) Civilinio proceso kodekso nustatyta tvarka pareiškė ieškinį teismui dėl žalos atlyginimo. Nagrinėjant ieškinį dėl žalos atlyginimo laikoma, kad bankroto metu dėl asmens tyčinės veikos susidarę kreditoriaus reikalavimai buvo tenkinami paskiausiai¹⁴¹. Dabartinio JANĮ 70 straipsnio 3 dalis numato, jog teismas, pripažinęs bankrotą tyčiniu, ta pačia nutartimi nustato asmenį (asmenis), kurio (kurių) veikimas ar neveikimas sukėlė tyčinį bankrotą. Nėra aišku, ar tokia prezumpcija toliau išliks teismų praktikoje. Tikėtina, jog tokia praktika ir toliau bus aktuali, kadangi įstatymų leidėjas siekė įgyvendinti Europos Sąjungos direktyvą¹⁴². Direktyvoje nurodoma, kad jei įmonės gyvybingumui padaryta nepataisoma žala, turi būti siekiama kuo tvarkingiau ir veiksmingiau atlikti likvidavimo procedūrą¹⁴³. Būtent ĮBĮ 20 straipsnio 7 dalis ir suformuota teismų praktika suteikia galimybę veiksmingai įgyvendinti likvidavimo procedūrą.

¹³⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2018 m. lapkričio 23 d. nutartis civilinėje byloje VŠĮ „Taikomosios gruntų mechanikos mokslo institutas“ v. R. G., Nr. 3K-3-456-378/2018.

¹⁴⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2018 m. lapkričio 23 d. nutartis civilinėje byloje VŠĮ „Taikomosios gruntų mechanikos mokslo institutas“ v. R. G., Nr. 3K-3-456-378/2018.

¹⁴¹ Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas. *Valstybės žinios*, 2001-04-11, Nr. 31-1010.

¹⁴² 2019 metų birželio 20 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2019/1023 dėl prevencinio restruktūrizavimo sistemų, skolų panaikinimo ir draudimo verstis veikla ir priemonių restruktūrizavimo, nemokumo ir skolų panaikinimo procedūrų veiksmingumui didinti.

¹⁴³ *Ibid*, 22 punktą.

Trečioji problema, susijusi su tyčiniu bankrotu, išryškėja tuo atveju, jeigu vadovo kaltė yra nustatoma kartu su neteisėtais veiksmais (galima daryti išvadą, kad tyčinio bankroto byloje kaltė yra preziumuojama). Tampa neaišku, kokia kaltės forma pasireikš vadovo civilinė atsakomybė, jeigu bus nustatytas vienas bendras deliktas: tiek bankroto bylos neiškėlimas, tiek privedimas prie bankroto.¹⁴⁴ Nors tokia situacija pagal kasacinio teismo praktika yra galima¹⁴⁵, tikėtina, kad tokiu atveju teismas turėtų nustatyti vadovo kaltę, nes vienas bendras deliktas negali turėti dviejų skirtingų kaltės rūšių. Bankroto bylos neinicijavimas padaromas paprastu neatsargumu, kai tyčinė bankroto kaltės forma gali būti tik tyčia. Tikėtina, jog šioje situacijoje civilinės atsakomybės forma bus tyčia, kadangi tiek bankroto bylos neinicijavimas, tiek privedimas prie bankroto bus sąmoningas vadovo veiksmas, kurį jis atliko žinodamas apie žalos atsiradimo galimybę.

Remiantis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 metų apibendrinimu¹⁴⁶, darytina išvada, kad kitais, nei tyčinio bankroto atvejais, vadovo kaltė gali pasireikšti dideliu neatsargumu arba tyčia. Abejotina, ar privedimas prie bankroto gali pasireikšti individualios, o ne kolektyvinės žalos padarymu.

Reziumuojant galima daryti išvadą, kad vadovo kaltė bankrote priklauso nuo neteisėtų veiksmų. Vadovui laiku neinicijavus bankroto bylos, vadovo kaltė pasireikš paprastu neatsargumu, o esant tyčiniam bankrotui – tyčia. Jeigu deliktą sudaro bankroto bylos neiškėlimas ir tyčinis bankrotas, kaltės forma taip pat bus tyčia. Bankroto byloje vadovo kaltė yra preziumuojama, remiantis CK 6.248 straipsnio 1 dalimi, tačiau ją galima paneigti, įrodžius, jog vadovas veikdamas elgėsi sąžiningai, t. y. savo pastangomis negalėjo išvengti ir nežinojo bei negalėjo numatyti žalos atsiradimo, ir neturėjo tokios pareigos. Tuo atveju, jeigu vadovas sąmoningai (t. y. tyčia) pažeidžia išieškojimo pirmenybę, galimas kolektyvinis teisių gynimo būdas – žalos atlyginimas bendrovei. Jeigu vadovas tyčia pažeidžia vieno kreditoriaus interesus, jo kaltė turi pasireikšti dideliu neatsargumu arba tyčia.

¹⁴⁴ Žr. 1.4. šio darbo skyrių. Iš Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos apžvalga. *Praktikos apžvalga. 2018 m. liepos – rugpjūčio mėnesiai*. [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. vasario 15 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.lat.lt/data/public/uploads/2018/10/lat_aktuali_praktika_liepa_rugpjutis.pdf>.

¹⁴⁵ *Ibid.*

¹⁴⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos apžvalga. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. balandžio 6 d. Bendrovės valdymo organų civilinę atsakomybę reglamentuojančių teisės normų taikymo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje apžvalga“ Teismų praktika, 45 (2017).

3. Priežastinis ryšis vadovo civilinės atsakomybės bankroto atveju kontekste

3.1. Priežastinio ryšio samprata

Lietuvos Respublikos CK 6.247 straipsnyje priežastinio ryšio samprata apibrėžiama taip: atlyginami tik tie nuostoliai, kurie susiję su veiksmais (veikimu, neveikimu), nulėmusiais skolininko civilinę atsakomybę tokiu būdu, kad nuostoliai pagal jų ir civilinės atsakomybės prigimtį gali būti laikomi skolininko veikslių (veikimo, neveikimo) rezultatu. Plačiau priežastinio ryšio nustatymo praktiniai klausimai CK nėra detalizuojami. Lietuvos teisės doktrinoje¹⁴⁷ pabrėžiama, kad priežastinis ryšys yra tas deliktinės atsakomybės elementas, kuris padeda apibrėžti atsakomybės ribas ir pernelyg jų neišplėsti. Paprastai priežastinis ryšys yra nustatomas dviem etapais. Minėtina, kad daugelyje valstybių vyrauja toks skirstymas, nors ir nėra sutariama, kokios yra vienos ir kitos stadijos tikslios ribos ir turinys¹⁴⁸. Pirmą, nustatomas vadinamasis faktinis priežastinis ryšys. Antra, teisinis priežastinis ryšys. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje priežastinio ryšio testas taip pat skirstomas į du etapus. Pirmajame etape *conditio sine qua non* testu (ekvivalentinio priežastinio ryšio teorija) nustatomas faktinis priežastinis ryšys ir sprendžiama, ar žalingi padariniai kyla iš neteisėtų veikslių, t. y. nustatoma, ar žalingi padariniai būtų atsiradę, jeigu nebūtų buvę neteisėto veiksmo¹⁴⁹. Antrajame etape nustatomas teisinis priežastinis ryšys, kai sprendžiama, ar padariniai teisiškai nėra pernelyg nutolę nuo neteisėto veiksmo¹⁵⁰. Tiesa, plačiau dėl *sine qua non* testo taikymo teismų praktikoje nepasisakoma. Būtent teisinis priežastinis ryšys padeda susiaurinti civilinės atsakomybės ribas, neleidžiant žalai pernelyg nutolti nuo neteisėtų veikslių.

Jungtinės Karalystės deliktų teisėje faktinis priežastinis ryšys apibrėžiamas kaip priežastis, iš tikrųjų pateikiama kaip vertinimas, ar įtariamo pažeidėjo elgesys yra būtinosios žalos (*conditio sine qua non*), kurią patyrė ieškovas, sąlyga¹⁵¹. Anot E. Zemlytės¹⁵², faktiniam priežastiniu ryšiu ir Lietuvos teismų praktikoje taikomas *conditio sine qua non* testas. Jungtinės Karalystės atveju, nustatant teisinį priežastinį ryšį antrojoje stadijoje, dėmesys tolsta nuo istorinio įvykių rekonstravimo prie politinių dilemų (temų/politinės tematikos). Klausinama, ar tariamas pažeidėjas

¹⁴⁷ MIKELĖNAS, Valentinas. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I). Vilnius: Justitia, 2003, p. 337.

Taip pat žr. Abramavičius A.; Mikelėnas V. „Imonių vadovų teisinė atsakomybė“ (pirmas leidimas). Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 1998, p. 243.

¹⁴⁸ ZEMLYTĖ Eglė, et al. *Notarų civilinė atsakomybė*. Vilnius: Lietuvos notarų rūmai, 2019, p. 211-212.

¹⁴⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. spalio 29 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Snieginos transportas“ v. Lietuvos valstybė, atstovaujama atstovaujamai Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros ir Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos, Nr. 3K-3464/2014.

¹⁵⁰ *Ibid.*

¹⁵¹ VAN GERVEN W., LEVER J., ir LAROICHE P. *Tort Law*. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing, 2000, p. 408.

¹⁵² VARAPNICKAS Tadas, et al. *Notarų civilinė atsakomybė*. Vilnius: Lietuvos notarų rūmai, 2019, p. 212.

turėtų būti atsakingas už žalą, kurią patyrė ieškovas¹⁵³. *Sine qua non* testo taikymui 2017 metų praktikos apžvalgoje¹⁵⁴ pritarė ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas.

Lietuvos teismų praktikos specifiškumas pasireiškia tuo, jog išskiriamos tiesioginio ir netiesioginio priežastinio ryšio sąvokos. Kitose valstybėse tokios sąvokos apskritai nėra vartojamos¹⁵⁵. Pagal CK 6.247 straipsnyje pateiktą priežastinio ryšio sampratą ir kasacinio teismo formuojamą teismų praktiką, priežastinis ryšys gali būti tiesioginis, kai dėl teisinę pareigą pažeidusio asmens veiksmų žala atsirado tiesiogiai, ir netiesioginis, kai asmens veiksmais tiesiogiai nepadaryta žalos, tačiau sudarytos sąlygos žalai atsirasti ar jai padidėti. Netiesioginis priežastinis ryšys nustatomas tada, kai asmens veiksmai (veikimas, neveikimas) nėra vienintelė žalos atsiradimo priežastis – jie tik prisideda prie sąlygų šiai žalai kilti sudarymo, t. y. kartu su kitomis neigiamų padarinių atsiradimo priežastimis pakankamu laipsniu lemia šių padarinių atsiradimą¹⁵⁶. Šis skirstymas tampa svarbus, atskiriant subjektyviojo ir objektyviojo bendrininkavimo sąvokas Lietuvos teismų praktikoje.

Svarbu pabrėžti, jog pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką bendrininkavimas gali būti suprantamas siaurąją ir plačiąją prasme¹⁵⁷. Kasacinio teismo praktikoje pripažįstama, kad solidarioji atsakomybė taikoma, kai pagal neteisėtus veiksmus ir kilusią žalą saistančio priežastinio ryšio pobūdį nustatomas bendrininkavimas siaurąją prasme (bendrininkavimas plačiąją prasme apima visus skolininkų daugeto atvejus, įskaitant ir dalinės atsakomybės)¹⁵⁸. Bendrininkavimo siaurąją prasme atvejai gali būti skirstomi į subjektyvųjį ir objektyvųjį bendrininkavimą¹⁵⁹.

Subjektyvusis ir objektyvusis bendrininkavimas yra žinomas ne tik Lietuvos teismų praktikoje. Subjektyvusis bendrininkavimas (*joint course of conduct*) Jungtinės Karalystės teismų praktikoje yra suvokiamas kaip bendras tikslas, kurio metu padaromas deliktas, prisijungiant savo veiksmais¹⁶⁰. Tai yra priešingybė objektyviajam bendrininkavimui (*several tortfeasors; common course of conduct*), kurio metu neatsargus elgesys taip pat daro žalą ieškovui/nukentėjusiam

¹⁵³ VAN GERVEN W., LEVER J., ir LAROICHE P. *Tort Law*. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing, 2000, p. 408.

¹⁵⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos apžvalga. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. balandžio 6 d. Bendrovės valdymo organų civilinę atsakomybę reglamentuojančių teisės normų taikymo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje apžvalga“ Teismų praktika, 45 (2017).

¹⁵⁵ ZEMLYTĖ Eglė, et al. *Notarų civilinė atsakomybė*. Vilnius: Lietuvos notarų rūmai, 2019, p. 216.

¹⁵⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. kovo 2 d. nutartis civilinėje byloje V. Š. v. Lietuvos valstybė, atstovaujama Teisingumo ministerijos, B. Z., Nr. 3K-3-132-695/2016. Iš ZEMLYTĖ Eglė, et al. *Notarų civilinė atsakomybė*. Vilnius: Lietuvos notarų rūmai, 2019, p. 214-215.

¹⁵⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2019 m. liepos 5 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Vlamarkas“ v. A. B. (A. B.) ir L. M., Nr. 3K-3-247-684/2019.

¹⁵⁸ *Ibid.*

¹⁵⁹ *Ibid.*

¹⁶⁰ VAN GERVEN W., LEVER J., ir LAROICHE P. *Tort Law*. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing, 2000, p. 431-432.

asmeniui, nors ir neturint tokio bendro siekio¹⁶¹. Anot autorių, egzistuoja vienas nedidelis skirtumas, kurį nurodo W. V. H. Rodgers: subjektyviojo bendrininkavimo atveju, bendrininko atleidimas nuo atsakomybės atneša naudos, kuri gali būti pravarti ir kitiems bendrininkams, kas yra neįmanoma objektyviojo bendrininkavimo atveju¹⁶². Žinoma, tai nėra vienintelis skirtumas, tačiau šią autorių mintį reiktų traktuoti kaip esminį skirtumą tarp subjektyviojo ir objektyviojo bendrininkavimo.

Jungtinėje Karalystėje, kaip ir Lietuvoje, išskiriamos subjektyvaus bei objektyvaus bendrininkavimo sąvokos, kurios abiem atvejais lemia solidariąją atsakomybę, tačiau šios dvi bendrininkavimo rūšys yra išskiriamos pagal bendrininkavimo tarpusavio santykius bei priešastinį ryšį tarp bendrininkų veiksmų ir kilusios žalos¹⁶³. Šią autorių mintį reiktų suprasti kaip kriterijus priešastiniam ryšiu patikslinti ir apibrėžti. Bendrininkavimo tarpusavio santykiai – objektyvusis arba subjektyvusis bendrininkavimas. Priešastinį ryšį tarp bendrininkų veiksmų ir kilusios žalos, savu ruožtu, reiktų suprasti kaip kriterijų, skirtą nustatyti subjektų civilinei atsakomybei.

Subjektyvusis bendrininkavimas – tai atvejai, kai keli pažeidėjai veikia bendrai, t. y. turėdami bendrą ketinimą sukelti žalą¹⁶⁴. Objektyvusis bendrininkavimas – tai atvejai, kai žala atsiranda tik dėl kelių atskirų, pavienių priešastinių sąveikos, t. y. keli pažeidėjai veikia atskirai, neturėdami ketinimo sukelti žalą, vienas apie kito neteisėtus veiksmus dažniausiai nežinodami, tačiau žala atsiranda tik dėl to, kad kiekvieno jų veiksmai buvo būtinoji žalos atsiradimo priežastis¹⁶⁵.

Analizuojant vadovo civilinės atsakomybės (bendrovės bankroto atveju) galimumą priešastinio ryšio kontekste, svarbu išskirti, kad teismų praktikoje priešastiniam ryšiui konstatuoti teikiama nepakankamai daug dėmesio. E. Zemlytė teigia, jog senesniuose Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išaiškinimuose (iki 2000 m. CK priėmimo ir įgaliojimo) galima rasti teiginių, kad asmuo atsako už tiesioginius savo veiksmų padarinius¹⁶⁶. Tokia nuomonę galima aptikti ir senesnėje Lietuvos doktrinoje, kurioje nurodoma, kad priešastinis ryšys galėtų būti konstatuotas tik pripažinus, jog įmonės vadovo veiksmai padidino žalos atsiradimo galimybę ir tą iš esmingai nulėmė¹⁶⁷. Pasak E. Zemlytės, vėliau ne vienoje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo byloje

¹⁶¹ VAN GERVEN W., LEVER J., ir LAROICHE P. *Tort Law*. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing, 2000, p. 431-432.

¹⁶² *Ibid.*

¹⁶³ ZEMLYTĖ Eglė, et al. *Notarų civilinė atsakomybė*. Vilnius: Lietuvos notarų rūmai, 2019, p. 216.

¹⁶⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. kovo 3 d. nutartis civilinėje byloje V. P. v. Donatas Drąsutis, G. Ž., E. Š., J. M., V. S., Nr. 3K-7-144/2014.

¹⁶⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. kovo 3 d. nutartis civilinėje byloje V. P. v. Donatas Drąsutis, G. Ž., E. Š., J. M., V. S., Nr. 3K-7-144/2014.

¹⁶⁶ ZEMLYTĖ Eglė, et al. *Notarų civilinė atsakomybė*. Vilnius: Lietuvos notarų rūmai, 2019, p. 215.

¹⁶⁷ Abramavičius A.; Mikelėnas V. „Įmonių vadovų teisinė atsakomybė“ (pirmas leidimas). Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 1998, p. 244.

nurodoma, kad atsakomybė subjektui kyla ir tuo atveju, kai laikoma, jog priežastinis ryšys yra netiesioginis¹⁶⁸.

Tačiau verta atkreipti dėmesį, kokiais argumentais buvo grindžiama tokia pozicija, kadangi kasatoriai, pateikdami savo argumentus, vis dar remiasi šia praktika¹⁶⁹. Pirmasis doktrinoje pristatomas argumentas yra toks: jeigu žala įmonei atsirado dėl kitų, dariusių stipresnį poveikį nei vadovo veiksmai, priežasčių, tai nei tiesioginio, nei adekvataus priežastinio ryšio nebūtų, nes įmonės vadovo veiksmų įtaka žalos atsiradimui buvo mažesnė, nei kitų pašalinių jėgų įtaka¹⁷⁰. Toks argumentas kritikuotinas vien todėl, kad tokiu atveju bendrovės vadovo civilinė atsakomybė dėl laiku neinicijuotos bendrovės nemokumo procedūros (buvęs ĮBĮ 8 straipsnis, dabartinis JANĮ 5 straipsnio 1 punktas) būtų negalimas ir teisiškai neįmanomas. Taip pat tai neatitinka CK 6.263 straipsnio 1 dalies, pagal kurią kiekvienas asmuo atsako už savo veiksmais sukeltą žalą. Kaip ir buvo minėta, šios teisinės pozicijos tiek doktrinoje, tiek teismų praktikoje buvo laikomasi iki naujojo CK priėmimo. Antrąjį argumentą iš esmės galima laikyti pagrįstu. Autoriai nurodė, kad dažnai įmonės valdymo organu¹⁷¹ yra ne vienas asmuo, o kolegialus organas – valdyba, taryba ir panašiai¹⁷²; kiekvienu atveju būtina įsitikinti, ar visų kolegialaus valdymo organo narių veiksmai sąlygojo žalą įmonei padarymą¹⁷³. Vertinant šių dienų realijas, kvestionuotina, ar dažnai įmonių valdymo organus sudaro ne vienas asmuo, tačiau tokia oficiali statistika Lietuvoje nėra pateikiama. Pats teiginys savaime nėra neteisingas. Tačiau teismų praktikoje ši problema buvo išspręsta, išskyrus ir apibrėžus kriterijus, pagal kuriuos atsakyti turi kiekvienas subjektas (įskaitant ir valdymo organus), prisidėjęs prie žalos atsiradimo bendrovei ar kreditoriams: tai proporcingai nustatoma atsižvelgiant į subjekto padarytos (neteisetais veiksmais) žalos dydį. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas tokią nuostatą priėmė savo 2017 metų apžvalgoje¹⁷⁴, tad nurodytas argumentas yra nebeaktualus.

Apibendrinant galima pastebėti, jog Lietuvos teisinėje doktrinoje priežastinis ryšys yra pakankamai plačiai analizuojamas.

¹⁶⁸ ZEMLYTĖ Eglė, et al. *Notarų civilinė atsakomybė*. Vilnius: Lietuvos notarų rūmai, 2019, p. 215.

¹⁶⁹ Žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. *2017 m. vasario 3 d. nutartis civilinėje byloje Tomas Juška v. T. P., Nr. e3K-3-32-421/2017*. Kasatoriai teigė, jog vertinant priežastinio ryšio sąlygą bylose dėl įmonės vadovo civilinės atsakomybės tiesiogiai įmonės kreditoriams, reikalaujama įrodyti tik tiesioginį priežastinį ryšį.

¹⁷⁰ Abramavičius A.; Mikelėnas V. „Įmonių vadovų teisinė atsakomybė“ (pirmas leidimas). Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 1998, p. 244.

¹⁷¹ Abramavičius A.; Mikelėnas V. „Įmonių vadovų teisinė atsakomybė“ (pirmas leidimas). Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 1998, p. 244.

¹⁷² *Ibid.*

¹⁷³ *Ibid.*

¹⁷⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos apžvalga. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. balandžio 6 d. Bendrovės valdymo organų civilinę atsakomybę reglamentuojančių teisės normų taikymo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje apžvalga“, Teismų praktika, 45 (2017).

3.2. Priežastinio ryšio nustatymas kaip vadovo civilinės atsakomybės sąlyga bendrovės bankroto atveju Lietuvos teismų praktikoje

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nurodė priežastinio ryšio sampratą, nustatyta, kad atlyginami tik tie nuostoliai, kurie susiję su veiksmais (veikimu, neveikimu), nulėmusiais skolininko civilinę atsakomybę tokiu būdu, kad nuostoliai pagal jų ir civilinės atsakomybės prigimtį gali būti laikomi skolininko veiksmų (veikimo, neveikimo) rezultatu¹⁷⁵. Priežastinį ryšį teismas apibrėžė per žalos sąvoką.

Vadovo civilinės atsakomybės bendrovės bankroto atveju byloje kasacinis teismas išlieka itin lakoniškas, apibrėžiant faktinį ir teisinį priežastinį ryšį. Faktinio priežastinio ryšio samprata bei nustatymas Lietuvos Aukščiausiojo Teisme jurisprudencijoje analizuojami ganėtinai retai¹⁷⁶. Lieka neaišku, kodėl apskritai priežastinio ryšio sąvoka (vadovo civilinės atsakomybės bendrovės bankroto atveju kontekste) nekelia didesnių diskusijų Lietuvos teisinėje sistemoje. Iš dalies į šį klausimą atsako Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. byla¹⁷⁷. Teismas pasisakė, kad priežastinis ryšys iš dalies yra fakto klausimas, todėl kasacinis teismas gali pasisakyti tik dėl teisinės priežastinio ryšio sampratos¹⁷⁸.

Kasacinis teismas priežastinį ryšį apibūdina kaip ryšį tarp nesąžiningų veiksmų ir juridinio asmens negalėjimo vykdyti savo prievoles¹⁷⁹. Teismas, nagrinėdamas vadovo civilinę atsakomybę, yra nurodęs, jog turi būti nustatytas priežastinis ryšys tarp vadovo neteisėtų veiksmų ir nuostolių¹⁸⁰. Taip pat pabrėžta, kad ieškovas privalo įrodyti tris būtinausias civilinės atsakomybės sąlygas: neteisėtus atsakovo veiksmus, bendrovei padarytos žalos faktą ir priežastinį neteisėtų veiksmų bei žalos ryšį (Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 178 straipsnis)¹⁸¹.

¹⁷⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2019 m. liepos 11 d. nutartis civilinėje byloje S. G. v. AB „SEB“, Nr. e3K-3-241-701/2019.

¹⁷⁶ Plačiau apie tai kaip nustatomas faktinis priežastinis ryšys žr. ZEMLYTĖ Eglė, et al. *Notarų civilinė atsakomybė*. Vilnius: Lietuvos notarų rūmai, 2019, p. 201-202.

¹⁷⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2007 m. lapkričio 26 d. nutartis civilinėje byloje daugiabučių namų savininkų bendrija „Medvėgalis“, UAB „Telšių šilumos tinklai“ v. L. B., I. V., I. Z. A., Nr. 3K-7-345/2007.

¹⁷⁸ *Ibid.*

¹⁷⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2012 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Panevėžio spaustuvė“ v. R. Š., A. B., A. G., Nr. 3K-3-19/2012.

¹⁸⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. sausio 9 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Mintija“ v. V. G., Nr. 3K-7-124/2014.

Taip pat žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2017 m. spalio 16 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Vakarų cinkas“ v. R. T., Nr. 3K-7-177-701/2017.

¹⁸¹ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2002 m. balandžio 6 d., Nr. 36-1340. Toliau – CPK. Iš Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2009 m. liepos 31 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Vombatas“ v. A. Š., Nr. 3K-3-335/2009.

Kiek daugiau apie priežastinį ryšį Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra pakomentavęs, taikant ĮBĮ 8 straipsnį (dabartinį JANĮ 5 straipsnio 1 punktą). Svarstant atsakingo asmens civilinės atsakomybės klausimą, būtina nustatyti bendros išaugusios įmonės skolų sumos, kuri liks nepadengta, ir pareigos inicijuoti bankroto bylą pažeidimo priežastinį ryšį¹⁸². Tokios nuomonės Lietuvos Aukščiausiasis Teismas laikėsi ir kitose savo bylose¹⁸³. Tačiau ir toks apibrėžimas nėra teisiškai aiškus.

Priežastinio ryšio nustatymas privedus bendrovę prie bankroto taip pat neteikia teisinio aiškumo. Byloje 3K-3-456-378/2018¹⁸⁴ kasacinis teismas nurodė, jog atsakovui tyčia savo neteisėtais veiksmais privedus ieškovę prie bankroto, priežastinis ryšys tarp atsakovo neteisėtų veiksmų ir ieškovei padarytos žalos, kurią sudaro patvirtinti kreditorių finansiniai reikalavimai ir bankroto administravimo išlaidos, yra preziumuojamas.

Apeliacinis teismas, išnagrinėjęs aukščiau minėtą bylą ir aiškindamas, kaip konkrečiai pasireiškė priežastinis ryšys tarp atsakovo neteisėtų veiksmų ir žalos nurodė, kad, kolegijos vertinimu, sprendžiant dėl civilinės atsakomybės sąlygų – žalos ir priežastinio ryšio – egzistavimo, reikšmingas įsiteisėjusiais teismų procesiniais sprendimais konstatuotas tyčinio bankroto faktas. Ypač išskirtinas veiklos perkėlimo į kitą juridinį asmenį veiksnys (įmonių „feniksų“ reiškiny), suponuojantis išvadą, kad atsakovas, žinodamas įstaigos finansinę padėtį, sąmoningai siekė neatsiskaityti su kreditoriais. Be to, nėra paneigta pirmosios instancijos teismo nustatyta aplinkybė, kad atsakovė neperdavė bankroto administratoriui jokio įstaigos turto¹⁸⁵. Kolegijos vertinimu, šios aplinkybės patvirtina, kad tokiais atsakovo veiksmais buvo sąmoningai pažeisti visų kreditorių, kurių finansiniai reikalavimai yra patvirtinti įstaigos bankroto bylos procese, interesai (priežastinis ryšys). Dėl šios priežasties kolegija konstatavo, kad pirmosios instancijos teismas pagrįstai priteisė ieškovei atlyginimą iš atsakovo žalos, lygios visų patvirtintų finansinių reikalavimų sumai.¹⁸⁶ Taigi, teismas priežastinį ryšį iš esmės apibrėžė per nuostolių sampratą.

Dar vienas svarbus aspektas, kurį reikia pabrėžti, – klausimas, ar bankroto bylos neiškėlimas negali būti savarankišku pagrindu pripažinti bankrotą tyčiniu. Lietuvos

¹⁸² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. birželio 16 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Rita“ v. R. G., I. D., D. Š., Nr. 3K-3-321/2014.

¹⁸³ Žr. pvz.: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2011 m. kovo 25 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Limantra“ v. N. G, Nr. 3K-3-130/2011.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. sausio 9 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Mintija“ v. V. G., Nr. 3K-7-124/2014.

¹⁸⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2018 m. lapkričio 23 d. nutartis civilinėje byloje VŠĮ „Taikomosios gruntų mechanikos mokslo institutas“ v. R. G., Nr. 3K-3-456-378/2018.

¹⁸⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2018 m. lapkričio 23 d. nutartis civilinėje byloje VŠĮ „Taikomosios gruntų mechanikos mokslo institutas“ v. R. G., Nr. 3K-3-456-378/2018.

¹⁸⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2018 m. lapkričio 23 d. nutartis civilinėje byloje VŠĮ „Taikomosios gruntų mechanikos mokslo institutas“ v. R. G., Nr. 3K-3-456-378/2018.

Aukščiausiasis Teismas byloje Nr. 3K-3-301-219/2019¹⁸⁷ nurodė, jog vien aplinkybė, kad įmonės vadovas nesikreipė dėl bankroto bylos įmonei iškėlimo, nagrinėjamu atveju negali būti savarankišku teisiniu pagrindu pripažinti bankrotą tyčiniu. Kasacinis teismas pakartojo savo ankstesnę praktiką: tam reikia, kad įmonės vadovas sąmoningai sudarytų sandorius, kurie pažeidžia kreditorių teises ir/ar teisėtus interesus¹⁸⁸. Taip pat teisėjų kolegija pažymėjo, kad sąmoningas išieškojimo pirmenybės atidavimas vėlesniems kreditoriams, žinant, kad ankstesnieji kreditoriai faktiškai neturės į ką nukreipti savo reikalavimų įmonei skolininkei neturint pakankamai turto, reiškia sąmoningą blogą įmonės valdymą ir gali būti teisiniu pagrindu bankrotą pripažinti tyčiniu. Visgi tokiai teisei išvadai turi būti nustatytas ryšys tarp sąmoningai blogo įmonės valdymo ir įmonės nemokumo – jei nebūtų buvę sąmoningų į įmonės padėties bloginimą nukreiptų veiksmų, įmonė nebūtų tapusi nemoki¹⁸⁹. Vadinasi, tokiu atveju yra galima situacija, kuomet vadovo neteisėti veiksmai bus pripažinti padarę žalą bendrovei. Byloje, remiantis faktinėmis aplinkybėmis, toks žalos padarymo faktas bendrovei nebuvo nustatytas, tačiau pastarasis kolektyvinis teisių gynimo būdas nebuvo paneigtas.

Matyti, jog Lietuvos Teismų praktikoje itin lakoniškai ir formaliai nurodoma, kaip konkrečiai pasireiškė faktinis ir teisinis priežastinis ryšys, nors tai delikto atveju tampa pagrindinis vadovo civilinės atsakomybės ribas delikto atveju apibrėžiančių pagrindų. Faktinio priežastinio ryšio paskirtis – nustatyti, ar padariniai kilo iš neteisėto veiksmo (-ų), o teisinio priežastinio ryšio – ar padariniai teisiškai nėra pernelyg nutolę nuo neteisėto veiksmo (-ų). Vadovui laiku neinicijavus bankroto bylos, priežastinis ryšys suvokiamas kaip ryšys tarp išaugusios skolos, kuri liks nepadengta pasibaigus bankrotui, ir bankroto bylos neinicijavimo laiku. Priežastinis ryšys kaip vadovo civilinės atsakomybės bankroto atveju sąlyga yra suprantamas kaip ryšys tarp nesąžiningų veiksmų ir pasekmių (žalos). Tyčinio bankroto atveju, turi būti nustatyta sąmoningų neteisėtų vadovo veiksmų ir žalos sąsaja.

3.3. Priežastinio ryšio svarba ir problematika nustatant vadovo civilinę atsakomybę bendrovės bankroto atveju

Priežastinis ryšys yra svarbus nustatant subjekto civilinės atsakomybės ribas. Nuo to priklauso civilinės atsakomybės apimtis – pilnos apimties, dalinė prievolė, subsidiari ar solidari

¹⁸⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2019 m. spalio 10 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Finansų srantai“ v. UAB „Lietuvos melioracija“, Nr. 3K-3-301-219/2019.

¹⁸⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2019 m. spalio 10 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Finansų srantai“ v. UAB „Lietuvos melioracija“, Nr. 3K-3-301-219/2019.

¹⁸⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2019 m. spalio 10 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Finansų srantai“ v. UAB „Lietuvos melioracija“, Nr. 3K-3-301-219/2019.

prievolė. Tokias civilinės atsakomybes apimtis numato CK¹⁹⁰ ir sisteminis jo aiškinimas. Ne mažiau svarbus ir civilinės atsakomybės subjektų skaičius. Jeigu žalą sukėlė vienas asmuo, tokiu atveju taikoma CK 6.263 straipsnio 1 dalis. Jeigu kaltais pripažinti du ar daugiau asmenys – pagal CK 6.279 straipsnio 1 dalį, šie bendrai žalos padarę asmenys nukentėjusiam asmeniui atsako solidariai. Šiuo atveju taikomas tik CK 6.279 straipsnis, kadangi tai laikoma išimtimi iš bendrosios taisyklės, t. y. CK 6.263 straipsnio¹⁹¹.

Svarbiu kriterijumi vertinant priežastinį ryšį laikomi valdymo organo vaidmuo bei reali galimybė daryti įtaką priimamiems sprendimams¹⁹², pvz.: ar tam tikram sprendimui priimti reikėjo balsų daugumos, vienbalsio sprendimo ir pan.¹⁹³ Išvardintos aplinkybės lems individualią subjekto ar kolektyvinę asmenų civilinę atsakomybę, t. y. ar už visą prievolę atsakys vienas subjektas, ar keli. Ši praktika ir toliau išlieka aktuali; jos laikosi ir žemesnių instancijų teismai (pavyzdžiui, bylose: e2A-395-640/2018, e2A-432-372/2019, e2A-1025-781/2019 ir kt.). Nors ši praktika daugiausiai taikoma akcininkų civilinės atsakomybės kontekste, tačiau išlieka ne mažiau svarbi ir vadovo civilinės atsakomybės kontekste.

Verta atkreipti dėmesį į tai, jog subsidiari atsakomybė juridinio asmens organams pagal CK 2.50 straipsnio 3 dalį gali atsirasti esant bendriesiems deliktinės atsakomybės pagrindams (kaltė, neteisėti veiksmai, priežastinis ryšys, žala)¹⁹⁴. Kai tas pats asmuo yra ir vadovas, ir dalyvis, arba tik dalyvis, ir atlieka dalyviui būdingus, bet kaltus ir neteisėtus, žalos sukėlusius veiksmus, jo atsakomybė turi būti nustatoma kaip dalyvio civilinė atsakomybė¹⁹⁵. Vadinasi, subsidiari atsakomybė negali būti taikoma, esant juridinio asmens vadovo (deliktinei) civilinei atsakomybei. Nors senesnėje kasacinio teismo praktikoje buvo teigiama, kad vadovo ir valdymo organo narių atsakomybė yra subsidiariaus pobūdžio, tačiau vėlesnėje praktikoje toks aiškinimas neišliko¹⁹⁶. CK 2.50 straipsnio 3 dalis taikoma juridinio asmens dalyvių civilinei atsakomybei.

Solidariajai atsakomybei bei priežastiniui ryšiui pagrįsti, teismas rėmėsi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išaiškinimu, pateiktu byloje 3K-3-429-313/2015¹⁹⁷. Teismas pabrėžė, kad – objektyvusis bendrininkavimas, kai pažeidėjų veiksmų bendrumas nėra akivaizdžiai išreikštas.

¹⁹⁰ Žr. CK 6.5 str., 6.245 str. 5 - 6 d., 6.263 str. 1 d., 6.279 str. 1 d.,

¹⁹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2010 m. gegužės 3 d. nutartis civilinėje byloje V. P. v. D. D., G. Ž., E. Š., J. M., v. s., Nr. 3K-3-196/2010.

¹⁹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2012 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Panevėžio spaustuvė“ v. R. Š., A. B., A. G., Nr. 3K-3-19/2012.

¹⁹³ Žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2009 m. lapkričio 9 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Čeltaura“ v. A. K. Č., Š. Č., Nr. 3K-3-486/2009.

¹⁹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2012 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Panevėžio spaustuvė“ v. R. Š., A. B., A. G., Nr. 3K-3-19/2012.

¹⁹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2012 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Panevėžio spaustuvė“ v. R. Š., A. B., A. G., Nr. 3K-3-19/2012.

¹⁹⁶ *Ibid.*

¹⁹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. liepos 3 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Minvesta“ v. L. N., M. N., Nr. 3K-3-429-313/2015.

Jokio susitarimo sukelti žalą ar dalyvauti atliekant neteisėtus veiksmus nėra. Vis dėlto kiekvienas iš pažeidėjų prisideda prie žalos atsiradimo iš esmės – be jo žala (visa apimtimi) apskritai nebūtų atsiradusi¹⁹⁸.

Taip pat šioje byloje teismas aiškiai ir nedviprasmiškai išskyrė subjektyvųjį ir objektyvųjį bendrininkavimą bei pagrindė priežastinį ryšį. Pirmiausia, teismas nurodė, kad deliktinė atsakomybė gali būti solidari tiek objektyvaus, tiek subjektyvaus bendrininkavimo atveju, kai: a) asmuo sąmoningai dalyvauja, kursto arba skatina kitus atlikti neteisėtus veiksmus, sukėlusius žalą nukentėjusiajam; b) vieno žmogaus nepriklausomas elgesys arba veiksmas sukelia žalą nukentėjusiajam ir kartu ta pati žala priskirtina kitam asmeniui; c) asmuo yra atsakingas už žalą, patirtą dėl jo įgalioto atstovo arba trečiojo asmens, pasitelkto prievolei įvykdyti, veiksmų, kai šis asmuo taip pat atsako už žalą. Nors apeliacinės instancijos teismas byloje nustatė subjektyvųjį bendrininkavimą, tačiau kasacinis teismas pripažino, jog apeliacinės instancijos teismas pažeidė įrodymų rinkimo taisyklės ir nagrinėjant bylą iš naujo reikia atsižvelgti į tai, ar netinkamas buhalterinės apskaitos tvarkymas (neteikė finansinės atskaitomybės ataskaitų, netinkamai organizavo dokumentų saugojimą, tinkamai neperdavė dokumentų) negali būti prilygintas objektyviam bendrininkavimui, kai skirtingi kelių asmenų veiksmai lėmė bendros žalos atsiradimą¹⁹⁹. Kartu Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pabrėžė, kad solidariosios atsakomybės taisyklė deliktinės atsakomybės kontekste taikoma tik tuo atveju, jei nėra protingo pagrindo priskirti jos atskiras dalis konkreitiems asmenims. Pvz.: nagrinėtoje byloje teismas pasisakė, jog nagrinėjamu atveju nebuvo bendrų veiksmų – atsakovai bendrovės akcininkais (vadovais) buvo skirtingais laikotarpiais, taigi, teoriškai galima tik dalinė kiekvieno jų atsakomybė²⁰⁰. Pagal kasacinio teismo jurisprudencijoje pateiktus išaiškinimus, taikant deliktinę atsakomybę, netiesioginis priežastinis ryšys pripažįstamas tinkama civilinės atsakomybės sąlyga, jeigu neteisėti veiksmai padėjo žalai (nuostoliams) atsirasti ar jiems padidėti. Tais atvejais, kai priežastinio ryšio tarp atsakovų veiksmų ir atsiradusios žalos pobūdis yra skirtingas, t. y. kai vieno atsakovo veiksmai buvo tiesioginė žalos atsiradimo priežastis, o kito veiksmai tik netiesiogiai turėjo įtakos žalos atsiradimui, atsakovų atsakomybė bus dalinė²⁰¹.

Teisėjų kolegija pažymi, kad būtent atsakovai turi pareigą įrodyti, jog žala nėra bendra. Jei kasatoriai įrodys, kad toks pagrindas yra (kad jų veiksmai lemia tik dalį žalos arba nesusiję su

¹⁹⁸ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2019 m. gegužės 30 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Elektrėnų švara“ v. E. D., V. Ž., A. Z., Nr. 2A-312-790/2019.

¹⁹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. liepos 3 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Minvesta“ v. L. N., M. N., Nr. 3K-3-429-313/2015.

²⁰⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. liepos 3 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Minvesta“ v. L. N., M. N., Nr. 3K-3-429-313/2015.

²⁰¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2013 m. lapkričio 28 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Toirenta“ v. M. D., G. R., V. P., A. C., Nr. 3K-3-624/2013.

žalos atsiradimu), atsakomybė bus dalinė arba išvis nebus taikoma²⁰². Teismas šiuo savo sprendimu pažymėjo, kad priežastinio ryšio prezumpcija galioja tik alternatyvių priežasčių atveju, t. y. tik tuo atveju, jei negalima nustatyti, kurio iš atsakovų veiksmai buvo vienintelė žalos atsiradimo priežastis²⁰³. Ši prezumpcija įsigalioja tik tuo atveju, jeigu 1) du ar daugiau asmenų savo neteisėtais veiksmais sukėlė riziką, kuri teisiškai gali būti priskirta jiems, ir ji, tikėtina, lėmė žalos atsiradimą; 2) žala galėjo atsirasti dėl kiekvieno iš jų veiksmų; 3) dėl kurio konkrečiai veiksmų žala atsirado, negalima nustatyti. Kiekvienas iš potencialiai žalą padariusių asmenų gali išvengti atsakomybės, įrodydamas, kad žala atsirado dėl kito asmens veiksmų²⁰⁴. Tai viena išsamesnių bylų, kurioje priežastinis ryšys buvo įvardintas kaip vadovo civilinės atsakomybės pagrindas bendrovės bankroto atveju. Knygoje „Notarų civilinė atsakomybė“ pabrėžiama, kad visiškai vienodų taisyklių taikymas subjektyviojo ir objektyviojo bendrininkavimo atveju nėra teisingas. Subjektyviojo bendrininkavimo atveju, iš esmės taikoma priežastinio ryšio prezumpcija. Objektyviojo bendrininkavimo atveju nustatinėjimas kiekvieno iš bendrininkų atliktų neteisėtų veiksmų ir žalos priežastinis ryšys²⁰⁵.

Taip pat autoriai pažymi, jog svarbu atskirti „įprastines“ solidariąsias prievoles nuo solidariosios prievolės delikto atveju. Pateikiamas pavyzdys, kad vargu ar kas sutiktų su teiginiu, kad vienam iš savarankiškai veikusių asmenų pripažinus žalos atlyginimo prievolę, toks pripažinimas būtų taikomas ir kitam savarankiškai veikusiam asmeniui (CK 6.12 straipsnis). Taip pat sunkiai tikėtina, kad kreipusis dėl žalos atlyginimo į vieną iš asmenų, padariusių žalos, nutrūksta senaties terminas ir kito asmens atžvilgiu (CK 6.16 straipsnis)²⁰⁶. Tiesa, pabrėžiama, kad tai savaime nereiškia, jog atsakomybė gali būti tik dalinė, nes tokiu atveju, esant nustatytam priežastiniam ryšiui tarp kiekvieno savarankiškai veikusio asmens ir tos pačios visos nukentėjusiojo žalos, gaunama atsakomybė ne už dalį, o už visą žalą²⁰⁷. Toks rezultatas yra ne mažiau teisiškai nekorektiškas nei analogiško turinio solidarumo subjektyviojo bendrininkavimo atveju taikymas objektyviajam bendrininkavimui²⁰⁸.

Knygos autoriai pateikia tam tikrą sprendimą, kadangi lyginamoji analizė leidžia kelti hipotezę, jog iš esmės Lietuvoje susidurta su ta pačia problema, kuri kilo ir kitose valstybėse, perėmusiose Prancūzijos civilinio kodekso įtvirtintą solidariųjų prievolių koncepciją. Lietuvoje nustačius, kad savarankiškai veikusių asmenų atsakomybė už žalą yra solidarioji, turėtų būti tikslinamos papildomos tokios atsakomybės atveju taikytinos taisyklės, nes visų solidariosiems

²⁰² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. liepos 3 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Minvesta“ v. L. N., M. N., Nr. 3K-3-429-313/2015.

²⁰³ *Ibid.*

²⁰⁴ *Ibid.*

²⁰⁵ ZEMLYTĖ Eglė, et al. *Notarų civilinė atsakomybė*. Vilnius: Lietuvos notarų rūmai, 2019, p. 218-219.

²⁰⁶ *Ibid.*

²⁰⁷ ZEMLYTĖ Eglė, et al. *Notarų civilinė atsakomybė*. Vilnius: Lietuvos notarų rūmai, 2019, p. 223-224.

²⁰⁸ *Ibid.*

prievolėms CK įtvirtintų taisyklių taikymas objektyviajam bendrininkavimui pernelyg suvaržytą ir apribotą skolininkų teises bei gynybos nuo pareikštų reikalavimų galimybes²⁰⁹.

E. Zemlytė pateikia Prancūzijos ir Belgijos teisėje skiriamus solidariosios ir *in solidum* (modifikuota prievolė skirta bendrininkavimu padarytai žalai atlyginti) prievolės skirtumus. Anot autorės, prievolė *in solidum* turi tam tikrus panašumus į solidariąją prievolę (pvz.: į kurią skolininką kreiptis dėl prievolės įvykdymo), tačiau ji taip pat pasižymi tam tikromis specifinėmis modifikacijomis, pvz.: kreipimasis į teismą dėl prievolės įvykdymo į vieną iš skolininkų nesustabdo senaties terminų kitų kreditorių atžvilgiu²¹⁰.

Apibendrinant reikėtų pažymėti, jog vertinant priežastinį ryšį vadovo civilinės atsakomybės bendrovės bankroto atveju kontekste, svarbiu kriterijumi laikoma vadovo galimybė daryti įtaką priimamiems sprendimams. Jeigu vadovas sprendimus priimdavo vienasmeniškai, visą žalą, esant įrodytoms visoms civilinės atsakomybės sąlygoms, privalės atlyginti vadovas. Praktikoje tinkamai apibrėžiama, jog vadovas bendrovės bankroto atveju privalo atsakyti tiek esant tiesioginiam, tiek netiesioginiam priežastiniam ryšiui. Tuo atveju, kai sprendimų priėmimui didelę įtaką daro ne tik vadovo, bet ir kitų valdymo organų narių veiksmai, vadovo civilinė atsakomybė gali būti dalinė arba subsidiari. Dalinė atsakomybė taikytina tuo atveju, jeigu įmanoma atskirti, kurių konkrečių asmenų veiksmai lėmė žalos atsiradimą. Solidari atsakomybė priskiriama, jeigu neįmanoma nustatyti, kieno veiksmai (t. y. kokia dalimi) sukėlė žalą. Subjektyvusis ir objektyvusis bendrininkavimas lemia priežastinio ryšio prezumpcijos taikymą arba netaikymą. Tokia Lietuvos teismų praktika turėtų aiškiau atskirti solidariąją atsakomybę bendrininkavimo atveju nuo „įprastų“ solidariųjų prievolių, nustatydamas konkrečias solidariųjų prievolių taikymo taisykles bendrininkavimo atveju.

²⁰⁹ ZEMLYTĖ Eglė, *et al.* *Notarų civilinė atsakomybė*. Vilnius: Lietuvos notarų rūmai, 2019, p. 223-224.

²¹⁰ *Ibid.*

4. Žalos samprata vadovo civilinės atsakomybės bendrovės bankroto atveju kontekste

Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos papildomo protokolo pirmasis straipsnis numato: kiekvienas fizinis ar juridinis asmuo turi teisę netrukdomas naudotis savo nuosavybe. Iš niekieno negali būti atimta jo nuosavybė, išskyrus tuos atvejus, kai tai yra būtina visuomenės interesams, ir tik tai įstatymo numatytais sąlygomis bei vadovaujantis bendraisiais tarptautinės teisės principais²¹¹. Tačiau teisėje yra numatyti nuosavybės pažeidimo kompensavimo mechanizmai. Vienas iš jų – žalos atlyginimas. Lietuvos Respublikos Konstitucijos²¹² 30 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad asmeniui padarytos materialinės ir moralinės žalos atlyginimą nustato įstatymas²¹³. Taigi, būtinumas atlyginti asmeniui padarytą materialinę ir moralinę žalą yra konstitucinis principas²¹⁴. Konstitucija imperatyviai reikalauja įstatymu nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad asmuo, kuriam neteisėtais veiksmais buvo padaryta žala, visais atvejais galėtų reikalauti teisingo tos žalos atlyginimo ir tą atlyginimą gauti²¹⁵.

Nagrinėjamos temos aspektu yra svarbu, kaip žala suprantama bei traktuojama šiame institute. Lietuvoje žala yra suprantama kaip asmens turto netekimas arba sužalojimas, turėtos išlaidos (tiesioginiai nuostoliai), taip pat negautos pajamos, kurias asmuo būtų gavęs, jeigu nebūtų buvę neteisėtų veiksmų. Piniginė žalos išraiška yra nuostoliai (CK 6.294 straipsnio 1 dalis)²¹⁶. Jeigu šalis negali tiksliai įrodyti nuostolių dydžio, tai jį nustato teismas. Kasacinio teismo praktikoje išaiškinta, kad siekdamas įrodyti žalą, kaip civilinės atsakomybės sąlygą, ieškovas paprastai privalo įrodyti du elementus: žalos padarymo faktą ir žalos dydį²¹⁷.

Siekiant apibrėžti žalos sampratą vadovo civilinės atsakomybės bendrovės bankroto atveju kontekste yra susiduriama su problema, ar vadovui gali kilti tokia (civilinė) atsakomybė, t. y. pareiga atlyginti žalą.

Problema kyla dėl bendrovės ribotos atsakomybės doktrinos taikymo. Ribota bendrovės atsakomybė reiškia, kad trečiųjų šalių skolos apmokėjimas yra apribotas įmonės turtu²¹⁸. Tai

²¹¹ Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Protokolas Nr. 1, iš dalies pakeistas Protokolu Nr. 11. *Valstybės žinios*, 2011-12-22, Nr. 156-7391.

²¹² Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 33-1014. Iš VARAPNICKAS Tadas, *et al. Notarų civilinė atsakomybė*. Vilnius: Lietuvos notarų rūmai, 2019, p. 235.

²¹³ VARAPNICKAS Tadas, *et al. Notarų civilinė atsakomybė*. Vilnius: Lietuvos notarų rūmai, 2019, p. 235.

²¹⁴ *Ibid.*

²¹⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. *2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 3 dalies ir 7 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 7 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai*. Iš VARAPNICKAS Tadas, *et al. Notarų civilinė atsakomybė*. Vilnius: Lietuvos notarų rūmai, 2019, p. 236.

²¹⁶ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000-09-06, Nr. 74-2262. Toliau – CK.

²¹⁷ VARAPNICKAS Tadas, *et al. Notarų civilinė atsakomybė*. Vilnius: Lietuvos notarų rūmai, 2019, p. 237.

²¹⁸ BITĖ, A.; JAKUNTAVIČIŪTĖ, G., *Is the limited liability doctrine applicable to company directors?* *European Scientific Journal*, 10(16), 2014, p. 109-128.

numato ir CK 2.50 straipsnio 1 dalis. Ši doktrina yra taikoma akcininkų atžvilgiu, siekiant įgyvendinti bendrovės savarankiškumo ir ribotos atsakomybės principus bendrovių teisėje²¹⁹. Pastaroji (aptariamoji) doktrina nėra absoliuti²²⁰. Šiandieninėje bendrovių teisėje vyrauja požiūris, paremtas modifikuotų galių ir atsakomybės santykiu: tam, kad akcininkas negalėtų naudotis ribotos atsakomybės apsauga, nepakanka vien tik turimų dalyvio galių, kadangi ribotos atsakomybės išimtis siejama su nesąžiningai realizuotomis akcininko galiomis²²¹. Ribotos atsakomybės principo galima nesilaikyti tik tada, kai dalyvis tuo piktnaudžiauja²²². Išimtis iš ribotos atsakomybės doktrinos turi būti taikoma ir vadovo atžvilgiu²²³. Tokia teisinė apsauga turėtų būti panaikinta, kai vadovas atlieka neteisėtus veiksmus, kuriais padaro žalą įmonei ar jos kreditoriams²²⁴. Nagrinėjamos temos kontekste taip pat svarbu tai, jog net teisinės sistemos (t. y. bendrosios teisės sistemos), kurios iš esmės nepripažįsta vadovo civilinės atsakomybės galimumo, sutinka, kad tam tikra apimtimi vadovo atsakomybė bankroto atveju egzistuoja²²⁵. Pavyzdžiui, Jungtinės Karalystės bei Australijos teismai bėgant laikui pripažino, kad įmonei artėjant prie nemokumo būsenos, vadovas turi tam tikrus fiduciarinius įsipareigojimus ne tik įmonei, bet ir kreditoriams²²⁶. Tačiau bendrosios teisės sistemoje vis dar kyla klausimų dėl vadovo atsakomybės galimumo ir apimtys.²²⁷

Darytina išvada, kad žalos atlyginimas bendrovės bankroto atveju turi būti apibrėžiamas kaip vadovo neteisėtais veiksmais padaryti finansiniai nuostoliai įmonei ar jos kreditoriams.

4.1. Žalos samprata bankroto bylos neiškėlimo atveju

Šiuolaikinė juridinių asmenų teisės teorija ir praktika pripažįsta, kad privataus juridinio asmens vadovas turi užtikrinti ne tik juridinio asmens, bet ir akcininkų, kreditorių, darbuotojų, klientų,

²¹⁹ MIKALONIENĖ, Lina. *Uždarosios akcinės bendrovės akcininko civilinė atsakomybė bendrovės kreditoriams, bendrovei ir kitiems akcininkams*: monografija. Vilnius: Justitia, 2016, p. 19.

²²⁰ MIKALONIENĖ, Lina. *The individual creditor's right to hold a corporate shareholder liable for an insolvent company's obligations outside bankruptcy proceedings: The Lithuania view*. Cham: Springer, 2019, p. 802.

²²¹ MIKALONIENĖ, Lina. *Uždarosios akcinės bendrovės akcininko civilinė atsakomybė bendrovės kreditoriams, bendrovei ir kitiems akcininkams*: monografija. Vilnius: Justitia, 2016, p. 19.

Taip pat žr. MIKALONIENĖ, Lina. *The individual creditor's right to hold a corporate shareholder liable for an insolvent company's obligations outside bankruptcy proceedings: The Lithuania view*. Cham: Springer, 2019, p. 802.

²²² Didžiulis, Laurynas. *Bendrovės vadovų civilinė atsakomybė kreditoriams*. Vilnius: Justitia, 2008, p. 54.

²²³ BITĖ, A.; JAKUNTAVIČIŪTĖ, G., *Is the limited liability doctrine applicable to company directors?* European Scientific Journal, 10(16), 2014, p. 109-128.

²²⁴ *Ibid.*

²²⁵ Keay A., Zhang H., „*Incomplete contracts, contingent fiduciaries and a director's duty to creditors*“, Melbourne University Law Review, Nr.141, 2008, p. 141-142

²²⁶ *Ibid.*

²²⁷ N. B. Keay A. ir Zhang H. Savo straipsnyje „*Incomplete contracts, contingent fiduciaries and a director's duty to creditors*“, nagrinėja fiduciarinių pareigų galimumą bei apimtį. Tuo tarpu Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nutartyje Nr. pasisakė, kad bendrovės vadovas turi siekti tokių interesų suderinamumo ir pusiausvyros. Iš Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2012 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Panevėžio spaustuvė“ v. R. Š., A. B., A. G., Nr. 3K-3-19/2012.

tiekėjų bei visuomenės interesus²²⁸. Tie interesai turi būti derinami, nesuteikiant prioriteto nė vienam iš jų²²⁹. Negalima pirmenybės skirti vieno subjekto interesams, akivaizdžiai paminant kito subjekto interesus²³⁰.

Problema išryškėja tuomet, kai šią pareigą tenka derinti su vadovo lojalumo pareiga, apibrėžta CK 2.87 straipsnio 3 dalimi. Doktrinoje²³¹ lojalumo pareiga reiškia, kad juridinio asmens valdymo organas ir jo nariai turi veikti pagal steigimo dokumentus, taip pat kitus juridinio asmens organų sprendimus. Lojalumo pareiga taip pat nurodo, jog juridinio asmens valdymo organai turi rūpintis juridinio asmens gerove ir siekti įgyvendinti jo tikslus²³². Siekdamas tikslų, juridinio asmens valdymo organo narys turi įvertinti ir kitus interesus, tačiau nebūtinai jais vadovautis²³³.

Iš esmės santykiai tarp bendrovės vadovų ir akcininkų plačiąja prasme yra suvokiami kaip fiduciariniai santykiai²³⁴, nes tiesioginės sutarties su akcininkais bendrovės vadovas neturi. Tokios sutarties vadovas neturi ir su kreditoriais. Tačiau svarstyti, ar tai jau savaime reiškia, kad vadovas neturi jokių pareigų kreditoriams. Pasak R. Greičiaus (kaip jau minėta), vadovas privalo užtikrinti ne tik juridinio asmens, bet ir akcininkų bei kreditorių interesus. Kaip aptarta, jau nuo 1980 metų kontinentinės teisės valstybės (pvz.: Australija, Jungtinė Karalystė) pripažino, jog vadovas turi tam tikrų pareigų kreditoriams, kai bendrovė yra sudėtingoje finansinėje padėtyje²³⁵. Tokios nuomonės laikosi ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas²³⁶.

Bet ar tai savaime nereiškia dviejų skirtingų pareigų priešpriešos? Problemų nefiksuojama, jei akcininkų ir kreditorių interesai sutampa (paprastai tada, kai įmonės veikla pelninga)²³⁷. Situacija pasikeičia, jei įmonė turi finansinių sunkumų, t. y. kai tampa nemoki²³⁸. Tokiais atvejais kreditorių ir akcininkų interesai nesutampa, susipriešina. Akcininkai ir vadovai, veikiantys akcininkų interesais, turi tą patį tikslą – tęsti verslą ir gelbėti įmonę²³⁹. Jei įmonei pavyksta

²²⁸ GREIČIUS, Rimgaudas. *Privataus juridinio asmens fiduciarinės pareigos*. Vilnius: VĮ Teisinės Informacijos Centras, 2007, p.84.

²²⁹ *Ibid.*

²³⁰ *Ibid.*

²³¹ BARTKUS, Gintautas. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys. Vilnius: Justitia, 2002, p. 193.

²³² *Ibid.*

²³³ *Ibid.*

²³⁴ Keay A., Zhang H., „*Incomplete contracts, contingent fiduciaries and a director's duty to creditors*“, *Melburnas: Melbourne University Law Review*, Nr.141, 2008, p. 143.

²³⁵ *Ibid.*, p. 146.

²³⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. *2012 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Panevėžio spaustuvė“ v. R. Š., A. B., A. G.*, Nr. 3K-3-19/2012. N. B. plačiau ši Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pozicija bus aptariama skyriuje apie neteisėtus veiksmus.

²³⁷ GREIČIUS, Rimgaudas. *Privataus juridinio asmens fiduciarinės pareigos*. Vilnius: VĮ Teisinės Informacijos Centras, 2007, p.83.

²³⁸ *Ibid.*, p. 83-84.

²³⁹ *Ibid.*, p. 84.

išsikapstyti iš finansinio nuosmukio, akcininkams tai atneša naudos²⁴⁰. Tačiau jei įmonei ir toliau nesiseka, akcininkai dėl to nepatiria papildomų nuostolių, nes bendrovė yra ribotos civilinės atsakomybės juridinis asmuo. Tokiais atvejais papildomų nuostolių turi kreditoriai²⁴¹. Jei įmonė yra nemoki arba artimiausiu metu tokia taps, vadovai negali suderinti skirtingų akcininkų ir kreditorių interesų²⁴². Todėl dažnai kyla klausimas, ką tokiu atveju reikia daryti ir ar yra įmanoma šiuos priešingus interesus suderinti.

Nagrinėjant bankroto bylos neiškėlimą reikia pabrėžti, jog vadovui JANĮ 5 straipsnio 1 punktas²⁴³ numato pareigą inicijuoti bankroto bylos iškėlimą. Tokiu atveju vadovas pradeda veikti ne geriausiaisiais bendrovės, o kreditorių interesais²⁴⁴. Vadinasi, vadovas turi fiduciarinių pareigų kreditoriams, įmonei tapus nemokiai. Visgi kai kurie autoriai teigia, jog tokia pareiga kaip *fiduciarinė* pareiga/įsipareigojimas kreditoriams neegzistuoja²⁴⁵. JANĮ 13 straipsnio 1 dalis²⁴⁶ numato vadovo civilinę atsakomybę tuo atveju, jeigu jis nevykdo savo pareigos – juridinio asmens vadovas privalo atlyginti žalą, kuri atsirado dėl šiame įstatyme nustatytų pareigų nevykdymo ar netinkamo vykdymo.

Neiškėlus bankroto bylos, vadovas privalo atlyginti padarytą žalą. Byloje e3K-3-105-421/2018 apeliacinis teismas apibendrina, kokių veiksmų paeiliui reikėtų imtis, norint nustatyti ir apskaičiuoti vadovo padarytą žalą dėl bankroto bylos neinicijavimo laiku: 1) nustatyti, nuo kada atsirado vadovo pareiga kreiptis į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo; 2) kada vadovas faktiškai kreipėsi dėl bankroto bylos iškėlimo; ir 3) apskaičiuoti, koku dydžiu per nurodytą laikotarpį išaugo įmonės skolų dydis; bei 4) kokia skolos dalis padidėjo būtent dėl to, kad vadovas pavėluotai kreipėsi į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo²⁴⁷. Šioje byloje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pakartojo savo ankstesnę praktiką, jog vertinant padarytos žalos dydį ir priežastinį ryšį turi būti vertinama bendra įmonės skolų apimtis vadovo vadovavimo laikotarpiu, išaugusi dėl bankroto bylos neinicijavimo laiku. Dėl šios priežasties žala galėtų būti laikomas bendras išaugęs įmonės skolos dydis jo vadovavimo įmonei laikotarpiu, nustatčius ĮBĮ 8 straipsnio 1 dalyje²⁴⁸ nurodytas sąlygas, o ne visa kreditorių finansinių reikalavimų suma, nutartimi patvirtinta iškėlus

²⁴⁰ GREIČIUS, Rimgaudas. *Privataus juridinio asmens fiduciarinės pareigos*. Vilnius: VĮ Teisinės Informacijos Centras, 2007, p. 84.

²⁴¹ *Ibid.*

²⁴² *Ibid.*

²⁴³ Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas. *Teisės aktų registras*, 2019-06-27, Nr. 10324. Iki 2020 m. sausio 1 d. Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymo 8 straipsnis. *Valstybės žinios*, 2001-04-11, Nr. 31-1010.

²⁴⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2012 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Panevėžio spaustuė“ v. R. Š., A. B., A. G., Nr. 3K-3-19/2012.

²⁴⁵ Keay A., Zhang H., „*Incomplete contracts, contingent fiduciaries and a director's duty to creditors*“, *Melburnas: Melbourne University Law Review*, Nr.141, 2008, p. 166.

²⁴⁶ Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas. *Teisės aktų registras*, 2019-06-27, Nr. 10324.

²⁴⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2018 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Refilia grupė“ v. V. Č., R. Ū., G. S., Nr. e3K-3-105-421/2018.

²⁴⁸ Dabartinis JANĮ 5 straipsnio 1 punktas.

įmonei bankroto byla²⁴⁹. Tokia praktika nuosekliai plėtota ir kitos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo byloje (pvz.: 3K-3-453/2014; 3K-3-453/2014; 3K-3-453/2014 ir kt.).

Šios imperatyvios pareigos atsiradimo laikas teismų praktikoje yra siejamas su formaliu nemokumo apibrėžimu (t. y. nemokumo sąvoka), nors konstatuojama, kad tokia pareiga vadovui galėjo atsirasti ir anksčiau, kadangi būtent vadovas geriausiai žino įmonės finansinę padėtį²⁵⁰. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo²⁵¹ 37 straipsnio 8 dalyje nurodyta, kad bendrovės vadovas organizuoja kasdieninę bendrovės veiklą, priima į darbą ir atleidžia darbuotojus, sudaro ir nutraukia su jais darbo sutartis, skatina juos ir skiria nuobaudas. Kasdienines vadovo pareigas bendrovės viduje apibrėžia ir ABĮ 37 straipsnio 12 dalis, 15 dalyje. Todėl galima teigti, jog apie prastą ar net kritinę padėtį vadovas dažnai sužino anksčiau, negu įmonę ištinka nemokumas, nes vadovas veikia ne tik išoriniuose santykiuose (bendrovė – tretieji asmenys), bet ir vidiniuose (bendrovės kasdieniniuose reikaluose). Lietuvos apeliacinis teismas savo sprendime išaiškino, jog naujausioje kasacinio teismo praktikoje teisinio nemokumo būseną aiškinama plačiau, negu pažodžiui yra įtvirtinta ĮBĮ 2 straipsnio 8 dalyje. Juridinio asmens nemokumas aiškinamas kaip situacija, kai juridinis asmuo yra susidūręs su ilgalaikiais rimtais finansiniais sunkumais, užkertančiais kelią vykdyti įprastą ūkinę komercinę ar kitą įstatuose apibrėžtą veiklą ir reikalaujančiais kraštutinių priemonių taikymo priverstinai nutraukiant tokio asmens veiklą bei likviduojant jį per bankroto procedūrų vykdymą. Taip pat dėmesys atkreiptas ir į tai, kad būtinasis elementas, lemiantis negalėjimą vykdyti įsipareigojimų ir tapęs nemokumo būsenos požymiu, yra sistemiškumas²⁵².

Tačiau faktiškai nepavykus įrodyti, kad vadovas jau anksčiau žinojo apie prastą bendrovės padėtį, įmonės vadovas atsakys tik nuo to laiko momento, kai atitiks nemokumo įstatyme numatytus bendrovės nemokumo kriterijus. Taigi, vadovas už imperatyvios pareigos neatlikimą faktiškai neatsako pilna apimtimi už padarytą žalą. Visgi, kaip ir išaiškinta anksčiau, tai gali būti pateisinama vadovo siekiu „išgelbėti“ bendrovę nuo bankroto, t. y. jo fiduciarinių pareigų (lojalumo) vykdymu. Teisės aktai ne vieno subjekto (kreditorių ar bendrovės) interesams neteikia prioriteto²⁵³. Tokiais atvejais reikia vadovo elgesį vertinti pagal bendruosius protingumo, teisingumo, sąžiningumo kriterijus, kuriais turi vadovautis visi civilinių teisinių santykių

²⁴⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2018 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Refilia grupė“ v. V. Č., R. Ū., G. S., Nr. e3K-3-105-421/2018.

²⁵⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. spalio 27 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Nuotekų priežiūra“ v. R. B., K. B., Nr. 3K-3-453/2014.

²⁵¹ Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000-07-31, Nr. 64-1914 (toliau – ABĮ).

²⁵² Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2019 m. gegužės 30 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Elektrėnų švara“ v. E. D., V. Ž., A. Z., Nr. 2A-312-790/2019.

²⁵³ GREIČIUS, Rimgaudas. *Privataus juridinio asmens fiduciarinės pareigos*. Vilnius: VĮ Teisinės Informacijos Centras, 2007, p.176-177.

subjektai kitų subjektų atžvilgiu²⁵⁴. Toks teismų (iš pirmo žvilgsnio nustatytas formalistinis) požiūris yra suprantamas dėl sudėtingumo derinant rūpestingumo pareigą kreditoriams bei lojalumo pareigą bendrovei.

Atsižvelgiant į naują nemokumo įstatymą ir „padidintas“ nemokumo ribas, galima pateikti tolesnę analizę. Reikalavimas, kad įmonės finansinės skolos viršytų pusę balansinės turto vertės nemokumo atveju, buvo pakoreguotas: „pusė“ pakeista į „visą turto vertę“. Taip pat svarstyta, kas gali lemti, jog vadovo pareiga kreiptis dėl bankroto bylos iškėlimo atsiras žymiai vėliau, nei pagal senąjį įmonių bankroto įstatymą. Tokiu atveju kreditorių interesai gali būti pažeisti didesniu mastu. Tačiau taip pat atsiranda daugiau galimybių ir laiko „išgelbėti“ bendrovę nuo nemokumo. Naujame juridinių asmenų nemokų įstatyme²⁵⁵ numatyta dar viena gelbėjimo priemonė nemokioms bendrovėms. Šio įstatymo 2 straipsnio 6 dalyje numatytas juridinio asmens gyvybingumo terminas, kuris apibūdinamas kaip juridinio asmens būseną, kai juridinis asmuo vykdo ūkinę komercinę veiklą, leisiančią jam vykdyti savo prievolės ateityje. Kaip išdėstyta juridinių asmenų nemokumo įstatymo projekto aiškinamajame rašte²⁵⁶, tokia sąvoka yra reikalinga siekiant įvertinti juridinio asmens gyvybingumą dar iki restruktūrizavimo bylos iškėlimo, nes iki bylos iškėlimo reikalaujamiems restruktūrizavimo metmenims keliami reikalavimai nepadeda išspręsti šios problemos (3 straipsnio, 3 dalies 7 punktas)²⁵⁷. Direktyvoje, kurios pagrindu priimtas JANĮ²⁵⁸, pažymima, kad prevencinio restruktūrizavimo sistemos visų pirma turėtų sudaryti skolininkams galimybę veiksmingai restruktūrizuoti ankstyvame etape ir išvengti nemokumo, kas sumažintų bereikalingą gyvybingų įmonių likvidavimą²⁵⁹. Tuo pačiu metu negyvybingos įmonės, neturinčios galimybių išlikti, turėtų būti kuo greičiau likviduotos²⁶⁰. Kita vertus, naujų sąvokų įtvirtinimas gali sukelti tam tikrą teisinį neaiškumą, jei nemokiomis bus laikomos realių mokumo problemų neturinčios, tačiau ilgalaikių įsipareigojimų prisiėmusios įmonės, o tai ne visai atitiktų reglamentavimui keliamus tikslus²⁶¹. Ar tokie naujieji pakeitimai pasiteisins, paaiškės tik praėjus pakankamai laiko ir susiformavus naujai teisminei praktikai.

²⁵⁴ GREIČIUS, Rimgaudas. *Privataus juridinio asmens fiduciarinės pareigos*. Vilnius: VĮ Teisinės Informacijos Centras, 2007, p.176-177.

²⁵⁵ Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas. *Teisės aktų registras*, 2019-06-27, Nr. 10324.

²⁵⁶ Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymo projekto aiškinamasis raštas. *Teisės aktų registras*, 2018-10-23, Nr. XIII-2788.

²⁵⁷ Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymo projekto aiškinamasis raštas. *Teisės aktų registras*, 2018-10-23, Nr. XIII-2788.

²⁵⁸ Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas. *Teisės aktų registras*, 2019-06-27, Nr. 10324.

²⁵⁹ 2019 metų birželio 20 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2019/1023 dėl prevencinio restruktūrizavimo sistemų, skolų panaikinimo ir draudimo verstis veikla ir priemonių restruktūrizavimo, nemokumo ir skolų panaikinimo procedūrų veiksmingumui didinti.

²⁶⁰ *Ibid.*

²⁶¹ www.teisepro.lt [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. kovo 3 dieną]. Prieiga per internetą: <http://www.teisepro.lt/index.php/2019/11/29/nemokumo-reforma-10-svarbiausiu-pasikeitimu/#_ftn3>.

Apibendrinant, svarbu atkreipti dėmesį, jog vadovui laiku neinicijavus nemokumo proceso, pareigos iškelti bankroto bylą atsiradimas siejamas su formaliu kriterijumi – nemokumo apibrėžimu. Laiku neiškėlus bankroto bylos, vadovas bus įpareigotas atlyginti žalą bendrovei, kuri bus apskaičiuojama remiantis tuo, kada vadovas kreipėsi dėl bankroto bylos iškėlimo, kada privalėjo kreiptis, kiek per šį laiką išaugo bendrovės skoliniai įsipareigojimai ir kiek šie skoliniai įsipareigojimai išaugo dėl to, kad vadovas laiku neinicijavo bankroto bylos. Tokia vadovo civilinė atsakomybė yra galima, nes pablogėjus bendrovės finansiniai padėčiai vadovas turi pradėti veikti ne geriausiais bendrovės, o kreditorių interesais. Naujajame juridinių asmenų nemokumo įstatyme, nemokumo sąvokos ribos yra išplėstos, o nauja juridinio asmens „gyvybingumo“ sąvoka yra sietina ne su bankroto, o restruktūrizavimo procesu.

4.2. Žalos samprata privedimo prie bankroto atveju

Vadovo pareiga inicijuoti bankroto bylos iškėlimą ir bendrovės privedimas prie bankroto yra du skirtingi vadovo civilinės atsakomybės pagrindai. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas savo apžvalgoje yra išaiškinęs, jog yra bankroto bylos neiškėlimas yra savarankiškas deliktas, galintis lemti pareigos atlyginti žalą įmonei ir kreditoriams atsiradimą²⁶². Galimi tokie atvejai, kuomet bankroto bylos neiškėlimas bus kvalifikuojamas kaip vienas iš tyčinio bankroto požymių, tačiau tik tais atvejais, kai bankroto byla laiku neinicijuojama sąmoningai (įmonės vadovui aiškiai suvokiant, kad įmonė yra nemoki ir neturi galimybių išvengti likvidavimo dėl bankroto), taip pat kartu laikotarpiu, kai turėjo būti inicijuota bankroto byla, sąmoningai sudarant sandorius, pažeidžiančius kreditorių teises ir (arba) teisėtus interesus²⁶³.

Vadovo civilinės atsakomybės galimumas Lietuvos teismų praktikoje taip pat priklauso nuo sąlygos, ar bankrotas yra tyčinis, ar netyčinis.

Pirmuoju atveju, vien aplinkybė, kai bendrovė negali padengti savo skolų kreditoriams, savaime nelemia vadovo asmeninės (civilinės) atsakomybės. Deliktas turi atitikti bendrąsias deliktams keliamas sąlygas, t. y. turi būti nustatyti vadovo neteisėti veiksmai, žala, kaltė ir priežastinis ryšys. Kasacinis teismas tokią savo poziciją pagrindė tuo, jog teismų praktikoje nėra plačiai taikoma asmeninė bendrovės vadovo atsakomybė kreditoriams bendrųjų atsakomybę nustatančių teisės normų pagrindu²⁶⁴. Ši praktika paremta siekiu suderinti verslo riziką siekiant pelno; vadovo civilinė atsakomybė grindžiama jo specialiųjų ar fiduciarinių pareigų

²⁶² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos apžvalga. *Praktikos apžvalga. 2018 m. liepos – rugpjūčio mėnesiai.* [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. vasario 15 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.lat.lt/data/public/uploads/2018/10/lat_aktuali_praktika_liepa_rugpjutis.pdf>.

²⁶³ *Ibid.*

²⁶⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. *2012 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Panevėžio spaustuvė“ v. UAB „Prima optika“, R. Š., A. B., A. G., Nr. 3K-3-19/2012.*

pažeidimu²⁶⁵. Nors, kaip ir teigta anksčiau, bendrosios teisės sistemos šalyse abejojama dėl pareigos kreditoriams ir bendrovei (akcininkams) suderinamumo galimybės²⁶⁶, tačiau šiai pozicijai pritartina. Pirma, ši nuostata priimta dėl to, jog vadovas turi teisę priimti verslo sprendimus, siekdamas geriausių interesų bendrovei (verslo sprendimų priėmimo taisyklė). Antra, kai kurie sprendimai, pvz.: kaip ilgalaikė strategija, priklauso nuo vadovo tik įgyvendinimo lygmenyje, o ne strategijos planavime (pavyzdžiui: ABĮ 32 straipsnio 1 dalies 1 punktas).

Antruoju atveju, kaip apžvelgta Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatyme (toliau – JANĮ)²⁶⁷ 70 straipsnio 2 dalyje nurodyti atvejai²⁶⁸, kuomet bankrotas gali būti pripažįstamas tyčiniu. Šiuo atžvilgiu aktuali yra Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika. Pavyzdžiui, byloje 3K-3-389/2014²⁶⁹ vadovo atsakomybei dėl žalos svarbu įvertinti įmonės veiklos visumą, turi būti padaroma išvada, jog buvo kryptingai siekiama bankroto²⁷⁰. Atsižvelgiant į tai, kad tyčiniu bankrotu pripažįstami ir tie atvejai, kuomet faktiškai nemokioje įmonėje tyčiniaus veiksmais dar labiau esmingai pabloginama įmonės turtinė padėtis²⁷¹. Nepatenkinti kreditorių reikalavimai laikytini žala, kurią lėmė dėl tyčinio bankroto kalto asmens veiksmai. Ši žala gali būti paneigta asmeniui įrodžius, kad visi nepatenkintų kreditorių reikalavimai ar dalis jų būtų atsiradę net ir nesant tyčinio bankroto, t. y. nėra priežastiniu ryšiu susiję su veiksmais, lėmusiais tyčinio bankroto pripažinimą²⁷². Pvz.: kasacinis teismas išskyrė atvejį, kai įmonės finansinė padėtis ir iki atliktų veiksmų jau buvo bloga. Tokiu atveju vadovas atsakys tik už tą žalą, kurią lėmė jo veiksmai, sukėlę tyčinį bankrotą, t. y. susijusį priežastiniu ryšiu.

Svarbu aptarti ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo suformuotas specifines įrodinėjimo taisykles tyčinio bankroto byloje. Byloje 3K-3-456-378/2018²⁷³ teismas nurodė, jog jeigu bankrotas yra pripažįstamas tyčiniu, tokiu atveju nereikia įrodinėti neteisėtų veiksmų, nes faktai, nustatyti byloje, tampa prejudiciniu faktu. Priežastinis ryšys ir žala yra preziumuojami. Tyčinis bankrotas galimas iš esmės tik kaltais veiksmais. Išskirtina problema tyčinio bankroto atveju yra

²⁶⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2012 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Panevėžio spaustuvė“ v. UAB „Prima optika“, R. Š., A. B., A. G., Nr. 3K-3-19/2012.

²⁶⁶ Žiūrėti 15 išnašą.

²⁶⁷ Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas. *Teisės aktų registras*, 2019-06-27, Nr. 10324.

²⁶⁸ Iki 2020 m. sausio 1 d. Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymo 20 straipsnis. *Valstybės žinios*, 2001-04-11, Nr. 31-1010.

²⁶⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos apžvalga. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. balandžio 6 d. Bendrovės valdymo organų civilinę atsakomybę reglamentuojančių teisės normų taikymo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje apžvalga“ Teismų praktika, 45 (2017).

²⁷⁰ *Ibid.*

²⁷¹ *Ibid.*

²⁷² *Ibid.*

²⁷³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2018 m. lapkričio 23 d. nutartis civilinėje byloje VŠĮ „Taikomosios gruntu mechanikos mokslo institutas“ v. R. G., Nr. 3K-3-456-378/2018.

žalos prezumpcija. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas dar 2017 metais nurodė²⁷⁴, kad tyčiniu bankrotu laikomi ne tik atvejai, kai įmonė tyčia privedama prie bankroto, bet ir tie atvejai, kai faktiškai nemokioje įmonėje tyčiniaus veiksmais dar labiau esmingai pabloginama įmonės turtinė padėtis. Jei įmonės turtinė padėtis jau buvo sunki iki veikslių, lėmusių tyčinio bankroto pripažinimą, atlikimo, dalis nepatenkintų kreditorių reikalavimų gali būti priežastiniu ryšiu nesusiję su tyčiniu bankrotu – šie reikalavimai liktų nepatenkinti nepriklausomai nuo to, ar būtų atlikti tyčini bankrotą lėmę veiksmai. Dėl šios priežasties prezumpcija, kad nepatenkinti kreditorių reikalavimai laikytini žala, kurią lėmė dėl tyčinio bankroto kalto asmens veiksmai, gali būti paneigta šiam asmeniui įrodžius, kad visi ar dalis nepatenkintų kreditorių reikalavimų būtų atsiradę net ir nesant tyčinio bankroto, t. y. nėra priežastiniu ryšiu susiję su veiksmais, lėmusiais tyčinio bankroto pripažinimą. Žinoma, kvestionuotinas yra įrodinėjimo naštos paskirstymas. Dėl prejudicinių faktų didesnės diskusijos nekyla, tačiau įrodinėjimo naštos padalijimas/tokio padalijimo nebuvimas gali būti kiek problemiškas. Suprantama teismo pozicija, jog įmonės bankroto atveju už bendrovės finansinę padėtį atsakingas ir geriausiai ją žino vadovas. Taip pat išskirtinas siekis, jog būtų patenkinti visų kreditorių interesai. Bet tokiu atveju, konstatavus tyčini bankrotą, realybėje visa įrodinėjimo našta tenka vadovui. Galima teigti, kad susiklosčius minėtajai situacijai, vadovas atsako taip, kaip atsakomybės be kaltės atveju (CK 6.266 str.). Taip pat CK 1.2 straipsnio 1 dalyje nurodytas proporcingumo principas. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas savo jurisprudencijoje yra pažymėjęs, kad proporcingumo principas reikalauja rasti ne tik viešojo ir privataus, bet ir privačių interesų pusiausvyrą²⁷⁵. Turi būti pagrįstas proporcingumo ryšys tarp taikomų priemonių ir siekiamo įgyvendinti tikslo²⁷⁶. Kaip nurodyta komentare²⁷⁷, kitas proporcingumo aspektas yra reikalavimas elgtis protingai, koreliuojantis su CK 1.5 straipsnio 1 dalimi. Todėl kyla klausimas, ar tokia vadovo procesinė padėtis atitinka CK 1.2 ir CK 1.5 straipsnius.

Taigi, galima teigti, jog tyčinio bankroto atveju, įrodžius, kad vadovas yra kaltas dėl tyčinio bankroto žala preziumuojama ir yra suprantama kaip visų kreditorių nepatenkinti reikalavimai. Kitu atveju, bankrotui nesančiam tyčiniui, vien tai, kad įmonė negali atsiskaityti su įmonės kreditoriais, nelems/nebūtinai lems vadovo civilinę atsakomybę.

²⁷⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2017 m. balandžio 24 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Medicinos bankas“ v. D. B.*, Nr. e3K-7-115-915/2017.

²⁷⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2013 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje *R. S., I. S. v. I. K.*, Nr. 3K-3-80/2013.

²⁷⁶ *Ibid.*

²⁷⁷ MIKELĖNAS, V.; VILEITA, A.; ir TAMINSKAS, A. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. Vilnius: Justitia, 2001, p. 67.

Išvados

1. Vadovo civilinės atsakomybės įmonės bankroto atveju, civilinės atsakomybės tikslas yra užtikrinti CK 1.2 straipsnio 1 dalyje numatytus principus ir taip suteikti kreditoriams paskatą bei garantą investuoti į bendrovę.
 - 1.1. Pagrindinis naujojo įstatymo tikslas – užtikrinti veiksmingesnį juridinių asmenų bankroto ir restruktūrizavimo procesą.
2. Bendrovės vadovo civilinė atsakomybė yra dviejų rūšių: atsakomybė pačiai bendrovei, t. y. kreditorių žala yra išvestinė iš žalos bendrovei. Šiuo atveju yra naudojamas kolektyvinis teisių gynimo būdas. Antra, atsakomybė tiesiogiai konkrečiam kreditoriui, tuo atveju, kai įrodoma, jog žalos padarymas buvo nukreiptas prieš konkretų kreditorių. Tačiau šiuo atveju kyla rizika, jog žala bus atlygintina du kartus. Kokį teisių gynimo būdą naudoti (kolektyvinį ar individualų), priklauso nuo bylos faktinių aplinkybių.
 - 2.1. Lietuvos teisės sistemoje yra išskiriama vadovo fiduciarinė lojalumo pareiga bendrovei bei fiduciarinė rūpestingumo pareiga kreditoriams. Tačiau doktrininis rūpestingumo pareigos apibrėžimas yra priešingas teismų praktikos apibrėžčiai, todėl teisinėje sistemoje nėra aiškus fiduciarinės rūpestingumo pareigos turinys. Profesinės pareigos institutas taip pat taikomas ir vadovui, tačiau fiduciarinė rūpestingumo pareiga pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką yra suprantama kaip pareiga prieš kreditorius. Profesionalo standartų neatitikimas, savo ruožtu, sietinas su verslo sprendimo priėmimo taisykle. Vadovui nustatyti profesinės pareigos standartai negali būti suprantami kaip esantys žemesnio standarto nei CK 1.5 straipsnyje nustatytas sąžiningumo principas.
 - 2.2. Bankroto bylos neiškėlimas pasireiškia ne tik imperatyvių pareigų pažeidimu, bet taip pat ir fiduciarinės rūpestingumo pareigos kreditoriams pažeidimu. Fiduciarinės pareigos kreditoriams įtvirtinimas sudaro galimybę išsietiškoti žalos atlyginimą iš bendrovės vadovo, tačiau ši pareiga atsiranda įmonei pasiekus nemokumo ribą. Mažai tikėtina, kad bankroto bylos neiškėlimas gali būti nukreiptas prieš konkretų kreditorių, o ne jų grupę.
 - 2.3. Vadovo neteisėti veiksmai privedant bendrovę prie bankroto gali pasireikšti viena iš trijų neteisėtų veiksmų rūšių. Jeigu bankrotas yra tyčinis, neteisėti veiksmai detalizuojami pagal JANĮ 70 straipsnio 1 dalį. Taip pat tokie bankroto požymiai konkretizuojami vienu ar keliais 70 straipsnio 2 dalyje numatytais požymiais. Remiantis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencija, darytina išvada, jog tyčinio bankroto atveju galimas tik kolektyvinis teisių gynimo būdas. Jeigu bankrotas nėra tyčinis, neteisėti veiksmai taip pat gali pasireikšti vienu iš trijų neteisėtų veiksmų rūšių. Tokiu atveju galimas tiek individualus, tiek kolektyvinis teisių gynimo būdas, kuris priklauso nuo faktinių vadovo

atliktų neteisėtų veiksmų, todėl pasirinkti teisių gynimo būdo (individualaus ar kolektyvinio) negalima. Esant specifinėms bylos aplinkybėms, galimas atvejis, kuomet kreditorius vienoje bankroto byloje gali ginti savo teises tiek kolektyviai, tiek individualiai.

2.4. Vadovo kaltė bankroto atveju gali būti trijų rūšių: tyčia, didelis neatsargumas bei paprastas neatsargumas. Kaltės rūšis priklauso nuo neteisėtų veiksmų rūšies. Lietuvos teisės sistemoje vadovo tyčia suprantama objektyviau požiūriu.

2.5. Vadovo kaltė bankrote priklauso nuo neteisėtų veiksmų. Vadovui laiku neinicijavus bankroto bylos, vadovo kaltė pasireiškė paprastu neatsargumu, o esant tyčiniam bankrotui – tyčia. Jeigu deliktą sudaro bankroto bylos neiškėlimas ir tyčinis bankrotas, kaltės forma taip pat bus tyčia. Bankroto byloje vadovo kaltė yra preziumuojama, remiantis CK 6.248 straipsnio 1 dalimi, tačiau ją galima paneigti, įrodžius, jog vadovas veikdamas elgėsi sąžiningai, t. y. savo pastangomis negalėjo išvengti ir nežinojo bei negalėjo numatyti žalos atsiradimo bei neturėjo tokios pareigos. Tuo atveju, jeigu vadovas sąžiningai (t. y. tyčia) pažeidžia išieškojimo pirmenybę, galimas kolektyvinis teisių gynimo būdas – žalos atlyginimas bendrovei. Jeigu vadovas tyčia pažeidžia vieno kreditoriaus interesus, jo kaltė turi pasireikšti dideliu neatsargumu arba tyčia.

3. Lietuvos teisinėje doktrinoje priežastinis ryšys yra pakankamai plačiai analizuojamas.

3.1. Lietuvos Teismų praktikoje itin lakoniškai ir formaliai nurodoma, kaip konkrečiai pasireiškė faktinis ir teisinis priežastinis ryšys, nors tai delikto atveju yra vienas iš vadovo civilinės atsakomybės ribas apibrėžiančių pagrindų. Faktinis priežastinis ryšio paskirtis nustatyti ar padariniai kilo iš neteisėto veiksmo (-ų), o teisinio priežastinio ryšio – ar padariniai teisiškai nėra pernelyg nutolę nuo neteisėto veiksmo (-ų). Vadovui laiku neinicijavus bankroto bylos, priežastinis ryšys suvokiamas kaip ryšys tarp išaugusios skolos, kuri liks nepadengta pasibaigus bankrotui, ir bankroto bylos neinicijavimo laiku. Priežastinis ryšys kaip vadovo civilinės atsakomybės bankroto atveju sąlyga yra suprantamas kaip ryšys tarp nesąžiningų veiksmų ir pasekmių (žalos). Tyčinio bankroto atveju turi būti nustatyta sąžiningų neteisėtų vadovo veiksmų ir žalos sąsaja.

3.2. Vertinant priežastinį ryšį vadovo civilinės atsakomybės bendrovės bankroto atveju kontekste, svarbiu kriterijumi laikoma vadovo galimybė daryti įtaką priimamiems sprendimams. Jeigu vadovas sprendimus priimdavo vienasmeniškai, visą žalą, esant įrodytoms visoms civilinės atsakomybės sąlygoms, privalės atlyginti vadovas. Praktikoje tinkamai apibrėžiama, jog vadovas bendrovės bankroto atveju privalo atsakyti tiek esant tiesioginiam, tiek netiesioginiam priežastiniam ryšiui. Tuo atveju, kai sprendimų priėmimui didelę įtaką daro ne tik vadovo, bet ir kitų valdymo organų narių veiksmai,

vadovo civilinė atsakomybė gali būti dalinė arba subsidiari. Dalinė atsakomybė bus priskiriama tuo atveju, jeigu įmanoma atskirti, kurio konkretaus asmens veiksmai lėmė žalos atsiradimą. Solidari atsakomybė bus taikoma, jeigu neįmanoma nustatyti, kieno veiksmai (t. y. kokia dalimi) sukėlė žalą. Subjektyvusis ir objektyvusis bendrininkavimas lemia priežastinio ryšio prezumpcijos taikymą arba netaikymą. Tokia Lietuvos teismų praktika turėtų aiškiau atskirti solidariąją atsakomybę bendrininkavimo atveju nuo „įprastų“ solidariųjų prievolių, nustatydamą konkrečias solidariųjų prievolių bendrininkavimo atveju taikymo taisykles.

4. Žalos atlyginimas bendrovės bankroto atveju turi būti apibrėžiamas kaip vadovo neteisėtais veiksmais padaryti finansiniai nuostoliai įmonei ar jos kreditoriams.
- 4.1. Vadovui laiku neinicijavus nemokumo proceso, pareigos iškelti bankroto bylą atsiradimas siejamas su formaliu kriterijumi – nemokumo apibrėžimu. Laiku neiškėlus bankroto bylos, vadovas bus įpareigotas atlyginti žalą bendrovei. Žala bus apskaičiuojama remiantis tuo, kada vadovas kreipėsi dėl bankroto bylos iškėlimo, kada privalėjo kreiptis, kiek per šį laiką išaugo bendrovės skoliniai įsipareigojimai ir kiek šie skoliniai įsipareigojimai (jie) išaugo dėl to, kad vadovas laiku neinicijavo bankroto bylos. Tokia vadovo civilinė atsakomybė yra galima, kadangi pablogėjus bendrovės finansinei padėčiai vadovas turi pradėti veikti ne geriausiais bendrovės, o kreditorių interesais. Naujajame juridinių asmenų nemokumo įstatyme nemokumo sąvokos ribos yra išplėstos bei nauja juridinio asmens „gyvybingumo“ sąvoka yra sietina ne su bankroto, o restruktūrizavimo procesu.
- 4.2. Tyčinio bankroto atveju, įrodžius, kad vadovas yra kaltas dėl tyčinio bankroto žala preziumuojama ir yra suprantama kaip visų kreditorių nepatenkinti reikalavimai. Kitu atveju, bankrotui nesančiam tyčiniam, vien tai, kad įmonė negali atsiskaityti su įmonės kreditoriais, nelems/nebūtinai lems vadovo civilinę atsakomybę.

Šaltinių sąrašas

1. Teisės norminiai aktai

1.1. Tarptautiniai teisės aktai

- 1) Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Protokolas Nr. 1, iš dalies pakeistas Protokolu Nr. 11. *Valstybės žinios*, 2011-12-22, Nr. 156-7391.

1.2. Europos Sąjungos teisės aktai

- 2) 2019 metų birželio 20 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2019/1023 dėl prevencinio restruktūrizavimo sistemų, skolų panaikinimo ir draudimo verstis veikla ir priemonių restruktūrizavimo, nemokumo ir skolų panaikinimo procedūrų veiksmingumui didinti.

1.3. Lietuvos Respublikos teisės aktai

- 3) Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 33-1014.
- 4) Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000-07-31, Nr. 64-1914.
- 5) Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000. Nr. 74-2262 (su pakeitimais ir papildymais).
- 6) Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2002-02-28, Nr. 36-1340.
- 7) Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas. *Teisės aktų registras*, 2019-06-27, Nr. 10324.
- 8) Lietuvos Respublikos smulkaus ir vidutinio verslo plėtros įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 1998-12-11, Nr. 109-2993.

2. Specialioji literatūra

- 9) Abramavičius A.; Mikelėnas V. „*Įmonių vadovų teisinė atsakomybė*“ (pirmas leidimas). Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 1998.
- 10) Abramavičius A.; Mikelėnas V. „*Įmonių vadovų teisinė atsakomybė*“ (antras leidimas). Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 1999.
- 11) BAGLEY, Constance E. *Answers to questions and case problems to accompany. Managers ant the legal enviroment. Strategies to 21st century. Stanford University. St. Paul: West Publishing Company, 1991.*

- 12) BARTKUS, Gintautas. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys. Vilnius: Justitia, 2002.
- 13) BITĖ, A.; JAKUNTAVIČIŪTĖ, G., *Is the limited liability doctrine applicable to company directors?* European Scientific Journal, 10(16), 2014.
- 14) Didžiulis, Laurynas. *Bendrovės vadovų civilinė atsakomybė kreditoriams*. Vilnius: Justitia, 2008.
- 15) Didžiulis, Laurynas. *Fiduciarinių pareigų instituto kilmė, esmė ir recepcija*. Vilnius: Teisė, 2014.
- 16) Goode, Roy. *Commercial Law. Third edition*. Jungtine Karalystė: LexisNexis ir Penguin Books, 2004.
- 17) GREIČIUS, Rimgaudas. *Privataus juridinio asmens fiduciarinės pareigos*. Vilnius: VĮ Teisinės Informacijos Centras, 2007.
- 18) Keay A., Zhang H., *Incomplete contracts, contingent fiduciaries and a director's duty to creditors*, Melburnas: *Melbourne University Law Review*, Nr.141, 2008.
- 19) MIKALONIENĖ, Lina. *The individual creditor's right to hold a corporate shareholder liable for an insolvent company's obligations outside bankruptcy proceedings: The Lithuania view*. Cham: Springer, 2019.
- 20) MIKALONIENĖ, Lina. *Uždarosios akcinės bendrovės akcininko civilinė atsakomybė bendrovės kreditoriams, bendrovei ir kitiems akcininkams*: monografija. Vilnius: Justitia, 2016.
- 21) MIKELĖNAS, Valentinas. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I). Vilnius: Justitia, 2003.
- 22) MIKELĖNAS, V.; VILEITA, A.; ir TAMINSKAS, A. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. Vilnius: Justitia, 2001.
- 23) NORKŪNAS, Algis. *Kaltė kaip civilinės atsakomybės pagrindas*. Vilnius: Jurisprudencija, 2002, p. 116.
- 24) Simons and Simons. *Professional Liability Review 1996*. Londonas: *Business Law Review*.
- 25) Van Gerven W., Lever J., ir Laroiche P. *Tort Law*. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing, 2000.
- 26) VARAPNICKAS Tadas, *et al.* *Notarų civilinė atsakomybė*. Vilnius: Lietuvos notarų rūmai, 2019.

3. Teismų praktika

3.1. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo jurisprudencija

27) Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 3 dalies ir 7 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 7 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai.

3.2. Lietuvos teismų praktika

- 28) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2007 m. lapkričio 26 d. nutartis civilinėje byloje daugiabučių namų savininkų bendrija „Medvėgalis“, UAB „Telšių šilumos tinklai“ v. L. B., I. V., I. Z. A., Nr. 3K-7-345/2007.
- 29) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2009 m. liepos 31 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Vombatas“ v. A. Š., Nr. 3K-3-335/2009.
- 30) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2009 m. lapkričio 9 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Čeltaura“ v. A. K. Č., Š. Č., Nr. 3K-3-486/2009.
- 31) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2010 m. gegužės 3 d. nutartis civilinėje byloje V. P. v. D. D., G. Ž., E. Š., J. M., v. s., Nr. 3K-3-196/2010.
- 32) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2011 m. kovo 25 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Limantra“ v. N. G, Nr. 3K-3-130/2011.
- 33) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2012 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Panevėžio spaustuvė“ v. R. Š., A. B., A. G., Nr. 3K-3-19/2012.
- 34) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2013 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje R. S., I. S. v. I. K., Nr. 3K-3-80/2013.
- 35) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2013 m. lapkričio 28 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Toirenta“ v. M. D., G. R., V. P., A. C., Nr. 3K-3-624/2013.
- 36) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. sausio 9 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Mintija“ v. V. G., Nr. 3K-7-124/2014.
- 37) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. kovo 3 d. nutartis civilinėje byloje V. P. v. Donatas Drąsutis, G. Ž., E. Š., J. M., V. S., Nr. 3K-7-144/2014.
- 38) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. birželio 16 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Rita“ v. R. G., I. D., D. Š., Nr. 3K-3-321/2014.

- 39) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. spalio 27 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Nuotekų priežiūra“ v. R. B., K. B., Nr. 3K-3-453/2014.
- 40) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. liepos 3 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Minvesta“ v. L. N., M. N., Nr. 3K-3-429-313/2015.
- 41) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. kovo 2 d. nutartis civilinėje byloje V. Š. v. Lietuvos valstybė, atstovaujama Teisingumo ministerijos, B. Z., Nr. 3K-3-132-695/2016.
- 42) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2017 m. vasario 3 d. nutartis civilinėje byloje Tomas Juška v. T. P., Nr. e3K-3-32-421/2017.
- 43) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2017 m. balandžio 24 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Medicinos bankas“ v. D. B., Nr. e3K-7-115-915/2017.
- 44) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2017 m. birželio 30 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Jumps“ v. UAB „Karpis“, UAB „Marijampolės pieno konservai“, UAB „Betogama“, Nr. 3K-3-252-690/2017.
- 45) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2017 m. rugsėjo 26 d. nutartis civilinėje byloje UAB „TIM“ v. UAB „Prima optika“, A. S., L. S., Nr. 3K-3-335-916/2017.
- 46) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2017 m. spalio 16 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Vakarų cinkas“ v. R. T., Nr. 3K-7-177-701/2017.
- 47) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2018 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Refilia grupė“ v. V. Č., R. Ū., G. S., Nr. e3K-3-105-421/2018.
- 48) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2018 m. lapkričio 23 d. nutartis civilinėje byloje VŠĮ „Taikomosios gruntų mechanikos mokslo institutas“ v. R. G., Nr. 3K-3-456-378/2018.
- 49) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2019 m. liepos 5 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Vlamarkas“ v. A. B. (A. B.) ir L. M., Nr. 3K-3-247-684/2019.
- 50) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2019 m. liepos 11 d. nutartis civilinėje byloje S. G. v. AB „SEB“, Nr. e3K-3-241-701/2019.
- 51) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2019 m. spalio 10 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Finansų srautai“ v. UAB „Lietuvos melioracija“, Nr. 3K-3-301-219/2019.

- 52) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2020 m. sausio 9 d. nutartis civilinėje byloje V. M. v. J. A., Nr. e3K-3-118-1075/2020.
- 53) Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2019 m. gegužės 30 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Elektrėnų švara“ v. E. D., V. Ž., A. Z., Nr. 2A-312-790/2019.
- 54) Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2019 m. gegužės 30 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Elektrėnų švara“ v. E. D., V. Ž., A. Z., Nr. 2A-312-790/2019.
- 55) Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2019 m. spalio 10 d. nutartis civilinėje byloje kredito unija „Švyturio taupomoji kasa“ v. G. R., A. B., D. S., R. P., E. B., D. S., Nr. e2A-1025-781/2019.

3.3. Užsienio teismų praktika

Australijos teismų praktika

- 56) Naujojo Pietų Velso Apeliacinis teismas. 1995 m. rugpjūčio 5 d. sprendimas byloje Daniels v. Anderson, Nr. 16 ACSR 607.

Jungtinių Amerikos Valstijų teismų praktika

- 57) Niujorko federalinis teismas. 1994 m. birželio 20 d. sprendimas byloje Cohen v. Koenig, Nr. 1375.

Jungtinės Karalystės teismų praktika

- 58) Jungtinės Karalystės apeliacinis teismas. 1980 m. vasario 12 d. sprendimas byloje Lonhro Ltd v. Shell Petroleum Co Ltd (No.2). Nr., EWCA Civ J0212-1.
- 59) Jungtinės Karalystės apeliacinis teismas. 1998 m. rugsėjo 23 d. sprendimas byloje Yukong Lines Ltd of Korea v Rendsburg Investments Corporation of Liberia (No.2), Nr. EWCA Civ 911.

4. Kita praktinė medžiaga

4.1. Aiškinamieji raštai

- 60) Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymo projekto aiškinamasis raštas. Teisės aktų registras, 2018-10-23, Nr. XIIIIP-2788.

4.2. Interaktyvi medžiaga

- 61) Infolex teisinė duomenų bazė. [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. vasario 23 d.]. Prieiga per internetą: https://www.infolex.lt/tp/1071911?fbclid=IwAR1tnG6bDjGzcoG-w-g-ZOQVYIG5cJTR3FKGkdsXEIZO_V79kO1Wak2JxVE.

- 62) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje apžvalga. *Praktikos apžvalga. 2018 m. liepos – rugpjūčio mėnesiai*. [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. vasario 15 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.lat.lt/data/public/uploads/2018/10/lat_aktuali_praktika_liepa_rugpjutis.pdf>.
- 63) www.teisepro.lt [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. kovo 3 dieną]. Prieiga per internetą: <http://www.teise.pro/index.php/2019/11/29/nemokumo-reforma-10-svarbiausiu-pasikeitimu/#_ftn3>.
- 64) 2019-09-30 Įmonių bankroto ir restruktūrizavimo bei fizinių asmenų bankroto procesų 2019 m. I pusmečio apžvalga Nr. Nr. (6.13)D4-1315 (duomenys teikiami Lietuvos statistikos departamentui). Audito, apskaitos, turto vertinimo ir nemokumo valdymo tarnyba prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos. [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. kovo 27 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.avnt.lt/assets/Veiklos-sritys/Nemokumas/Nemokumo-duomenys-ir-analize/2019-I-pusmSTATISTIKAI-APZVALGA2019-09-30.pdf>>.
- 65) 2019-05-09 Įmonių bankroto ir restruktūrizavimo bei fizinių asmenų bankroto procesų apžvalga. 2019 m. sausio – kovo mėn. apžvalga Nr. (6.13)D4-601 (preliminarūs duomenys). Audito, apskaitos, turto vertinimo ir nemokumo valdymo tarnyba prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos. [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. kovo 27 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.avnt.lt/assets/Veiklos-sritys/Nemokumas/Nemokumo-duomenys-ir-analize/2019-I-ketvAPZVALGA2019-04-30.pdf>>.
- 66) 2019-01-09 Tyčinių bankrotų apžvalga pasikeitus tyčinio bankroto požymių reglamentavimui. Audito, apskaitos, turto vertinimo ir nemokumo valdymo tarnyba prie Lietuvos Respublikos ministerijos. [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. kovo 27 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.avnt.lt/veiklos-sritys/nemokumas-2/moni-bankrotas/tycinis-bankrotas/#bankrotu>>.

4.3. Netekę galios teisės aktai

- 67) Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas. *Valstybės žinios, 2001-04-11, Nr. 31-1010*.

4.4. Teismų apžvalgos

- 68) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje apžvalga. „*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. balandžio 6 d. Bendrovės valdymo organų civilinę atsakomybę reglamentuojančių teisės normų taikymo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje apžvalga*“, *Teismų praktika*, 45 (2017).

Santrauka

MAGISTRO DARBAS

VADOVO CIVILINĖ ATSAKOMYBĖ BENDROVĖS BANKROTO ATVEJU

2020 m. sausio 1 d. įsigaliojo naujasis juridinių asmenų nemokumo įstatymas, kurio tikslas optimizuoti bankroto ir restruktūrizavimo procesus. Tačiau naujasis įstatymas neišsprendė problemų kylančių vadovo civilinės atsakomybės sąlygų taikymo bendrovės bankroto kontekste. Todėl pagrindinis šio magistro tikslas buvo ištirti bei įvertinti vadovo civilinės atsakomybės bankrote sąlygas, nurodytų šiame darbe probleminių klausimų kontekste, t. y. bankroto bylos ir privedimo prie bankroto kontekste. Atlikus analizę (nagrinėjamos temos kontekste), paaiškėjo, jog mažiausiai reglamentuoti klausimų praktikoje siejami su dviem vadovo civilinės atsakomybės sąlygomis – kalte ir priešastinių ryšių. Nors probleminių klausimų dėl vadovo civilinės atsakomybės bankrote kyla ir dėl žalos bei neteisėtų veiksmų, tačiau Lietuvos teismų praktikoje šių klausimų sprendimui yra skiriama pakankamai daug dėmesio. Teoriniu lygmeniu visoms keturioms sąlygoms yra skiriama pakankamai daug dėmesio bei galimų problemų sprendimo variantų.

Summary

MASTER'S THESIS

THE CIVIL LIABILITY OF THE MANAGER IN IN CASE OF COMPANY BANKRUPTCY

The new Law on Insolvency of Legal Entities, aimed to optimize bankruptcy and restructuring processes, has entered into force on 1 January 2020. However, the new law did not resolve the problem of applying manager's civil liability in the context of company bankruptcy. Therefore, the main objective of this master's thesis was to investigate and evaluate the conditions of the manager's civil liability in case of bankruptcy, Presenting this phenomenon in the context of the problematic issues (to be precise, the previously mentioned context consists of any failure to initiate timely bankruptcy proceedings and actions leading to bankruptcy). The analysis reveals that the least regulated issues in practice are related to the two conditions of manager's civil liability: guilt and causation. Although serious issues regarding the manager's civil liability in case of bankruptcy arise not only from committed damage and unlawful acts alone, the Lithuanian courts still devote significantly more attention to the resolution of these two problems. As for the theoretical level, all of the four conditions are provided with sufficient attention and possible problem-solving options.